

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ МИНИСТРЛІГІ

ҚҚДИ
РУХАНИ ЖАҒЫРУ

Қазақстандық
қоғамдық
даму
институты

ТАЛДАМАЛЫҚ БАЯНДАМА АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД

«ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҒЫРТУ.
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ»

«МОДЕРНИЗАЦИЯ
ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ.
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ»

НҰР-СҰЛТАН қ., 2019

«Қоғамдық сананы жаңғырту. Халықаралық тәжірибе» талдамалық баяндамасы. - Нұр-Сұлтан: «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ, 2019. – 103 бет.

«Қоғамдық сананы жаңғырту. Халықаралық тәжірибе» атты талдамалық баяндамасында Азия, Еуропа, Америка құрлықтарындағы елдердің қоғамдық сананы жаңғырту жөніндегі озық тәжірибелеріне талдау жасалған. Құжатта «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асырудың жаңа тәсілдерін енгізу мәселесі қарастырылған.

Халықаралық және отандық тәжірибені талдау негізінде орталық және жергілікті мемлекеттік органдарға, өңірлік жобалық офистерге, сондай-ақ «Рухани жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асыруға қатысатын басқа да тараптарға ұсыныстар берілген.

ҚЫСҚАРҒАН СӨЗДЕР МЕН ТЕРМИНДЕР ТІЗІМІ	4
КІРІСПЕ	5
1 ТАРАУ. ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ БАҒЫТТАРЫ БОЙЫНША ШЕТЕЛДЕРДІҢ ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ	6
1.1. Сананың ашықтығы, бәсекелік қабілет, білімнің салтанат құруы	6
1.2. Ұлттық бірегейлікті сақтаудың шетелдік тәжірибесі	19
1.3. Прагматизм	23
1.4. Революциялық емес, эволюциялық даму.....	29
2 ТАРАУ. ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ МОДЕЛІН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ЖҮЙЕЛІК ТӘСІЛІ	34
2.1. Қоғамдық сананы жаңғыртудың жүйелілігін қамтамасыз етудің жаңа жолдары	34
2.2. «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыратын негізгі институттарға ұсыныстар	42
ҚОРЫТЫНДЫ	46
ҚОСЫМШАЛАР	47

ҚЫСҚАРҒАН СӨЗДЕР МЕН ТЕРМИНДЕР ТІЗІМІ

АБҚО КЕАҚ – «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» коммерциялық емес акционерлік қоғамы

«Атамекен» ҰКП – Қазақстан Республикасы «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы

Бағдарлама – «Рухани жаңғыру» бағдарламасы

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы

БҰҰДБ – БҰҰ Даму бағдарламасы

ЖАО – жергілікті атқарушы органдар

ЖОО – жоғары оқу орындары

ЖШС – жауапкершілігі шектеулі серіктестік

КРМГ – әлемдегі ең ірі аудиторлық компаниялардың бірі

Кантондар – Швейцариядағы ең ірі әкімшілік-аумақтық бірліктер

КММ – коммуналдық мемлекеттік мекеме

ҚАА – Қазақстанның Азаматтық Альянсы

ҚР АҚДМ – Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

ҚР ДСМ – Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі

ҚР ЕХӘҚМ – Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі

ҚР МСМ – Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі

ҚР МҚІА – Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігі

Мұфтиат – Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы

ОМО – орталық мемлекеттік органдар

Жобалық офистер – өңірлік жобалық офистер

Өзгерістерге дайындық индексі – Change Readiness Index (CRI)

Паттерн – адам күнделікті өмірінде қолданатын қайталанып отыратын схема немесе мінез-құлық моделі

«Рухани жаңғыру» институты – «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» коммерциялық емес акционерлік қоғамы

ТжКБ – техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары

ҮЕҰ – үкіметтік емес ұйымдар

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» және «Ұлы даланың жеті қыры» атты бағдарламалық мақалалары қазақстандықтардың мінез-құлқы мен санасын өзгертудің идеологиялық тұжырымдамасына айналды.

«Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақала Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы №636 жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарындағы (бұдан әрі – Стратегиялық даму жоспары) 6-реформаның идеялық тұжырымына айналды. Бұл құжатта «Рухани жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асыру үшін іске асыру қажет мақсат, міндеттер, жолдар мен бастамалар айқындалған. Стратегиялық даму жоспарына сәйкес «Қоғамдық сананы жаңғырту» реформасы күшті және жауапты адамдардан тұратын бірыңғай ұлтты қалыптастыруға бағытталған. Негізгі нәтижесі тұрғындардың өз болашағына деген жауаптылығының, бәсекелестікке қабілеттілігі мен прагматизмінің артуы, сондай-ақ экстремистік идеологияның таралуына жол бермеу болып табылады¹.

Көзделген нәтижелерге қол жеткізу үшін Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің 2017-2021 жылдарға арналған Стратегиялық жоспары әзірленді. Осы құжатта қоғамдық сананы жаңғырту процесінің мақсаты мен ресурстары айқындалған.

Бағдарлама жұмыс істей бастағаннан бері көп уақыт өте қойған жоқ. Оның іске асырылуына БАҚ-тың қатысуы, өңірлік және республикалық жоспарларды іске асыру, барлық өңірлерде жобалық офистердің ашылуы, 13 арнайы жобаны әзірлеу сияқты шаралар оның жергілікті аумақтарда қамтылуын кеңейтті.

Қоғамның бұл мәселені қалай қабылдағанын анықтау үшін 2019 жылы «Рухани жаңғыру» институты республикалық ауқымда әлеуметтік сауалнама жүргізді. «Рухани жаңғыру»: бағдарламасын іске асыру тиімділігі» тақырыбындағы сауалнаманың қорытындысы халықтың басым бөлігінің (респонденттердің 80,7%) бұл мәселеден хабардар екенін көрсетті. «Қазақстандағы Үшінші модернизация процесі (40+ ересек жастағы халықтың саяси көзқарастары мен бағыттары)» тақырыбында жүргізілген сауалнаманың нәтижелері бойынша Бағдарламаның

іске асырылуы аға буын респонденттердің 78,6%-ын қанағаттандырады. Дегенмен, қоғамның және сарапшылардың пікіріне жүргізілген шолу – Бағдарламаның іске асырылуына халықтың қатысуын арттыруға көңіл бөлу қажеттігін көрсетті.

Қазіргі таңда Бағдарламаны орындаудың жаңа тәсілдерін енгізу өзекті болып отыр. Бұл жерде ведомствоаралық және салааралық өзара әрекеттестігін үйлестіру, Бағдарламаның жүзеге асырылуында «ивент» тәсілге қарағанда жүйелік тәсілге көбірек мән беру, оның арнайы жобаларының іске асырылуы барысында өзін-өзі ақтау элементтері мен халықтың өзін ұйымдастыру тетіктерін қолдау жолымен белсенді қатысуын қамтамасыз ету маңызды.

Бағдарламаны іске асыру тәсілдерін жақсарту мақсатында Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің тапсырысымен «Рухани жаңғыру» институты «Қоғамдық сананы жаңғырту. Халықаралық тәжірибе» тақырыбындағы осы талдамалық баяндаманы әзірледі.

Бірінші тарауда қоғамдық сананы жаңғыртудың шетелдік тәжірибесі қарастырылып, сананың ашықтығы, бәсекеге қабілеттілік, білімнің салтанат құруы, прагматизм, эволюциялық даму және ұлттық бірегейлікті қалыптастыру саласындағы озық тәжірибелер зерделенген.

Екінші тарауда шетелдік тәжірибеге сүйеніп, қоғамдық сананы жүйелі түрде жаңғыртуды қамтамасыз етудің жаңа тәсілдері ұсынылған және «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыруға қатысушы негізгі тараптарға ұсыныстар берілген.

Қоғамдық сананы жаңғыртудың озық шетелдік тәжірибелерін енгізу осы саладағы отандық тәжірибені жетілдіруге көмектеседі. Дегенмен, біреудің тәжірибесін көшіріп қоюмен шектелмей, ұлттық өзіндік ерекшеліктерді де ескерген абзал.

¹ Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары. <https://www.akorda.kz/>

1 ТАРАУ. ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ БАҒЫТТАРЫ БОЙЫНША ШЕТЕЛДЕРДІҢ ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

1.1. Сананың ашықтығы, бәсекелік қабілет, білімнің салтанат құруы

Елбасының бағдарламалық мақаласында сананың ашықтығы түсінігіне тұжырымдамалық тәсілмен қарап, оны білдіретін үш ерекшелік көрсетілген: «Біріншіден, ол дүйім дүниеде, Жер шарының өзіне қатысты аумағында және өз елінің айналасында не болып жатқанын түсінуге мүмкіндік береді. Екіншіден, ол жаңа технологияның ағыны алып келетін өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз... Үшіншіден, бұл – өзгелердің тәжірибесін алып, ең озық жетістіктерін бойға сіңіру мүмкіндігі»². Бұдан шығатын түйін, сананың ашықтығы – өзгерістерге бейімделуді білдіреді. Сол себепті өмір сүрудің жаңа әдеттері, ақпараттық қоғамның тереңдеп енуі жағдайында өзгеріске бейімделудің маңызын қазақстандықтарға насихаттауға тура келеді.

Өзгерістерді алдын ала болжай білу және оған бейімделгіштік – халықаралық рейтингтердің талдау нысанына жатады. Атап айтқанда, бұл мәселе Өзгерістерге дайындық индексі (*Change Readiness Index*)³ баяндамасында (бұдан әрі – Индекс) зерделенеді. Бұл құжатта аудиторлық, салықтық және консалтингтік қызметтер көрсететін әлемдегі жетекші компаниялардың бірі KPMG-нің сарапшылары әзірлеген бейімделгіштік деңгейін бағалаудың нәтижелері беріледі. Жыл сайын жарияланатын осы Индексті зерделеп, Қазақстанның өзгеріске бейімделгіштік деңгейін қарадық.

Бұл Индекс мемлекеттік және жеке меншік кәсіпорындардың, үкіметтің, халық пен азаматтық қоғамның айналадағы өзгерістерді алдын ала білуге, оған дайындалуға, реттеу мен жауап қайтаруға әзірлігін және өзгеру мүмкіндігін насихаттауда қаншалықты тиімді екенін өлшейтін көрсеткіш.

Индексте табиғи апаттар, қаржылық және әлеуметтік тұрақсыздықтар, экономикалық және саяси мүмкіндіктер мен тәуекелдер, демографияның өзгеруі, технологияның өзгеруі және үкіметтің ауысуы өзгерістер ретінде қарастырылады. Рейтингте 140 мемлекет қарастырылады, олар 125-тен астам индикаторлар бойынша талданады, сондай-ақ әр елдегі сарапшылармен сұхбаттар жүргізіледі (1400-ден астам сарапшы).

Индекстің рейтингінде Қазақстан **56 орында**

тұр. Индекс үш негізгі көрсеткішке негізделеді: кәсіпорындардың қабілеті бойынша Қазақстан 61-орынға ие, үкіметтің қабілеті – 66-орын, халық пен азаматтық қоғам қабілеті – 45-орын. Бірінші индикатор жеке және мемлекеттің иелігіндегі ұйымдардың өзгерістерді басқару мен динамикалық экономикалық ортада өсу қабілетін білдіреді. «Үкіметтің қабілеті» индикаторы үкіметтің және мемлекеттік реттеуші органдардың өзгерістерді басқару мен оған ықпал етуге қабілеттілігін көрсетеді. Үшінші көрсеткіш жеке адамдар мен жалпы қоғамның өзгерістерге төтеп беру және мүмкіндіктерге жауап беру қабілетін өлшейді.

Рейтингтің алғашқы ондығына (алған орнына сәйкес ретпен) Швейцария, Сингапур, Дания, Швеция, Біріккен Араб Әмірліктері, Норвегия, Германия, Ұлыбритания, Жаңа Зеландия және Нидерланды кіреді.

Швейцария осымен екінші жыл қатарынан рейтингте алда тұр. Швейцария кәсіпорындардың бейімделу қабілеті санатында екінші, халық пен азаматтық қоғамның қабілеті бойынша бірінші, үкіметтің бейімделгіштік қабілеті санатында төртінші орында тұр. Швейцариялықтар сананың өзгерістерге ашықтығы бойынша 140 елдің ішінде көшбасшысы болып отыр.

Швейцарияның әлемдік рейтингтегі жоғары көрсеткіші азаматтық белсенділіктің арқасы. Елде 100 000-нан астам қауымдастықтар тіркелген, олардың қызметіне 800 мыңға жуық еріктілер тұрақты негізде қатысады. Қауымдастықтармен және ҰЕҰ-мен ынтымақтастық – азаматтық қоғамды дамытудағы, сананың өзгерістерге ашықтығын қалыптастырудағы және қоғамдық-саяси процестерге қатысудағы мемлекеттік басымдыққа жатады⁴.

Осы тұрғыдан алғанда елдегі ең ірі қауымдастықтардың бірі HELVETAS-тың қызмет тәжірибесін қарау қызықты. 2017 ж. бұл ұйымның 40000-нан астам мүшесі және 100000-нан астам тұрақты доноры болған⁵. Бұл ұйым азаматтық қоғамды дамытуды көздеген бірнеше демеушінің азаматтық бастамасының арқасында құрылған. Қауымдастық үкіметтен түрлі жобаларды іске асыруға мандат алады. Ұйым мүшелерін ынталандыратын миссиясы былай айтылады: «тұрақты дамудың экологиялық ресурстарын пайдалана отырып ер адамдар мен әйелдер өздерінің өмір сүру жолдарын лайықты және қауіпсіз жолмен айқындайтын әділетті әлем құру».

Оның қызметінің мәні – ҰЕҰ-ға кәсіби қолдау көрсету, тренингтер мен коучингтер арқылы азаматтардың жеке дамуына мүмкіндік ашу,

2 ҚР Тұңғыш Президенті - Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. <http://www.akorda.kz/kz/>

3 Индекс готовности к изменениям Change Index Readiness. 2019. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2019/06/change-readiness-index-report-2019.pdf>

4 Dannecker R. Civil Society Organisations in Switzerland. The Druk Journal. 4 October 2017

5 Dannecker R. Civil Society Organisations in Switzerland.

қаржы және институционалдық даму мәселелері бойынша кеңес беру. Қауымдастықтың стратегиялық мақсаттары – кедейлікті төмендету, кедейлер мен маргиналдарды қолдау, гендерлік мәселелер және әлеуметтік әділеттілік. Бұл бастамалар мен жүзеге асырылып жатқан жобалар мемлекет пен қоғам тарапынан кең қолдау табуға.

Осылайша, қауымдастық ҮЕҰ-мен азаматтарды тарту арқылы халықтың өмірін жақсартуға арналған кең ауқымды гуманитарлық мәселелер бойынша кеңес беру, ресурстық және оқыту жобаларын қолдау мен дамытуда *акселератор* рөлін атқарады.

Батыс елдерінде қажетті қоғамдық құндылықтарды қалыптастыру үшін ҮЕҰ-дың көмегіне жүгінеді. Қоғамды жаңғыртудағы мұндай бірлескен әрекет халықтың көп бөлігін қамтып, қоғамдық-саяси процестерге қатысуға көбірек азаматтарды тартуға мүмкіндік береді. Сондықтан мемлекеттің волонтерлік қозғалысты қолдау қызметі көптеген азаматтардың жаңғыру процестеріне қатысуына көмектеседі.

1994 жылы **Ұлыбританияда** «Барлығын жақсыға қарай өзгертіңіз. Ұлыбританиядағы еріктіліктің жалпы стратегиясы» бағдарламасы қабылданды. Мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын бұл бағдарлама азаматтардың қатысуын жеңілдететін барлық әлеуетті мүмкіндіктерді жұмылдыру арқылы еріктілер қозғалысына қолдау көрсету үшін мемлекет, ерікті және кәсіпкерлік секторларды тартуды көздеді. Бағдарламаның басты шарты – қоғамдағы азшылық ұлттардың өкілдері, мүгедектер және зейнеткерлер сияқты топтарды тарту болды. Волонтерлік қызметтің *білім беру жүйесіне* интеграциялануына және оған жастардың қатысуына мүмкіндік жасауға да ерекше назар аударылды.

Ұлыбританиядағы волонтерлік қызметтің бір бөлігі – басқалармен қарым-қатынас орнатуға, әр түрлі жағдайларды талқылауға және тиісті шешімдер қабылдауға, басқалардың тәжірибесін қабылдау мен одан үйренуге арналған. Мемлекет волонтерлік қызметті дамытуға қолайлы жағдай жасайды: мемлекеттік мақсатты бағдарламалар қаржыландыратын өңірлік делдалдық ұйымдарды кеңейту, бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен волонтерларды тарту бойынша жалпыхалықтық науқандар өткізіледі.

Сингапурде мәдени ашықтыққа көп көңіл бөлінеді, онда адамдарға әлемдік және ұлттық мәдениеттің жетістіктеріне қосылуға және өз-

дерінің таланттарын дамытуға мүмкіндік беретін әлеуметтік технологиялар қолданылады.

Мысалы, адамдарға өздерінің таланттарын көрсетуге мүмкіндік беріледі (азаматтар өз қолымен жасалған заттарды дүкенде немесе музейдегі экспонаттарды көрсетуге арналған сөреге қоя алады). Сингапурдағы өнер аптасында жергілікті суретшілер өз жұмыстарын көрмелерде және мұражайларда барлық арал тұрғындарының тамашалауына ұсына алады. Бұл аптада музей көрмелері, жеке көрмелер, жәрмеңкелер, инсталляциялар да өткізіледі. Сонымен қатар, аралдың барлық аймақтарында, соның ішінде көркемсурет мектептерінде және Ұлттық білім беру институтының галереясында көптеген топтық көрмелер ашылады. Бұл көрмелердің кейбірінде жас сингапурлық суретшілердің жұмыстарын жарнамалауға мән беріледі. Сингапур ұлттық өнер галереясының ашылуының арқасында Сингапур өнеріне деген қызығушылық күшейе түсті. Бұл жұмыс аясында Сингапурдың өнер мұражайы, Сингапурдың заманауи өнер орталығы, Ласалле көркемсурет колледжіндегі заманауи өнер институты және Нанян бейнелеу өнері академиясының іс-шаралары да өтеді⁶. Сингапур көркемсурет мұражайы Оңтүстік-Шығыс Азия шеберлерінің көркемсурет туындыларының ең үлкен коллекциясына және ол үнемі әлемдік авторлардың туындыларымен толықтырылып отырады. Бұл коллекциялар халықтың тамашалауына қойылған. Ласалле көркемсурет колледжіндегі заманауи өнер институты жоғары сапалы өнер саласында көркемдік білім береді. Соғыстан кейін сабақтарды қайта бастаған Нанян бейнелеу өнері академиясы бұрынғы қытайшылдық ұстанымнан емес, айналадағы Оңтүстік-Шығыс Азиядан көркемдік шабыт ала бастады.

Барлық сингапурлықтарға кейбір мұражайлар мен мәдени мекемелерге тегін кіру сияқты ынталандырушы шаралар да бар.

Мәдениет опера немесе балет сияқты дәстүрлі «жоғары мәдени» жанрларымен ғана шектелген деген пікірді жоққа шығаруға арналған саясат жүргізілуде. Оны Мәдениет министрлігі басшылығымен Ұлттық өнер және ұлттық мұра кеңесі өткізеді, көшеде ұлттық мәдениетке баса назар аударылатын фестивальдар, халықтың тарихи тамырларымен танысуға бағытталған қоғамдық ойын-сауық шаралары ұйымдастырылады.

Көрермендер санын 2 есе көбейтуге бағытталған өнер мен ұлттық мәдениетке тарту саясаты бар. Бұл саясатты жүргізуге «Халықтар қауымдастығы» сияқты промоутерлер көмектеседі.

6 Shetty D. Local talents showcase their works at Singapore Art Week. <https://www.straitstimes.com/lifestyle/arts/local-talents-showcase-their-works-at-singapore-art-week>

Акция ұлттың мәртебесін нығайтуға көмектесетін мәдени шаралар арқылы жүзеге асырылады, мысалы, Сингапур Ұлттық музейі мен Азия өркениеттері мұражайын қайта құру. Сингапурдың ботаникалық саябағы ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мұрасына енген бірінші нысан болды.

Сингапурдың мәдениет саласындағы саясаты елдің ұлттық ерекшелігін нығайтады және болашақтағы шараларға қосымша табыс көзі болатын қайырымдылық істерін қолдайды. Бұл тәсіл Сингапурға көпмәдениетті қоғам ретінде өзінің ерекше мәдениетін сақтауға және алға жылжытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жарнама, ұлттық мәдениеттің жетістіктерін халыққа таныстыру сияқты шаралардың арқасында мұндай жұмыстың нәтижелерінен жұрт-шылықтың назарына жетеді⁷.

Бәсекелік қабілет

Бүгінгі таңда Бәсекелік қабілетті бағалаудың ең бір дұрыс тәсілі Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) және Халықаралық менеджментті дамыту институтының (IMD) сарапшыларының жыл сайынғы есебінде қолданылады. Осы жылдың 9 қазанында ДЭФ 2019 жылғы Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы есепті (ЖБҚИ) жариялады. ЖБҚИ әлемнің 141 елін қамтиды, оларда әлем халқының 94%-ы тұрады және әлемдік ЖІӨ-нің 98% құрайды. ЖБҚИ 103 индикатор негізінде есептеледі. Соңғы индекс бойынша Қазақстан 55-орынды иеленген*, бұл өткен жылмен салыстырғанда елдің позициясы 4 орынға жақсарғанын көрсетеді (1-кесте).

2018 ЖБҚИ есебінде 140 мемлекет болған. Қазақстан орташа есеппен 61,8 деңгейімен 59-орынға тұрақтап, 2017 жылғы орнында қалды*. ДЭФ бағалауы бойынша Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі орта көрсеткіш көрсеткен салалар: АКТ (ақпараттық және коммуникациялық технологиялар) – 44-орын, Нарық көлемі – 45-орын, Білім және дағдылар – 57-орын, Өнім нарығы – 57-орын Институттар – 61-орын, Макроэкономикалық тұрақтылық – 62-орын және Инфрақұрылым – 69-орын. Әлсіз позицияға жататындар: Қаржы жүйесі – 100-орын, Денсаулық сақтау – 97-орын және Инновациялық әлеует – 87-орын.

Швейцарияның ЖБҚИ-да (2017-2018 жж.) жоғары көрсеткіштерін түсіндіретін себептердің бірі – бұл халықтың сапалы кәсіби дайындығы. Бұл бастауыш кәсіптік білім ретінде

орта білімнің екінші сатысынан басталады. Елдегі білім беру жүйесі ел экономикасының талаптарына жауап береді. Оған үш тарап қатысады: тағылымдамадан өту мүмкіндігін ұсынатын компаниялар, тағылымдамадан өтуді қалайтын жастар және олардың арасында делдал рөлін атқаратын мемлекет. Бұл тағылымдамадан өтуге ең ыңғайлы шарттар ұсынады; тағылымдамадан өтушілерге арналған лауазымдардың болуын ынталандырады; жастарға бағыт-бағдар беріп, мамандық таңдауға көмектеседі.

Тағылымдамадан өтушілер оқу барысында өздерінің өнімділігі мен дағдыларын арттырып, бизнес үшін тартымды еңбек күші болады. Швейцарияда оқу бағдарламаларын ұсынатын жұмыс берушілер, әдетте, өз бюджеттерін үнемдей алады, өйткені тағылымдамадан өтушілерге төмен жалақы төлеп қана қоймайды, сонымен қатар компанияның талаптарына сәйкес келетін қызметкер тәрбиелеп, өзінің шарттарына қажетті жұмысшы іздеуге кететін шығындарын азайтады. Тағылымдамадан өтушілер де өздері оқыған компанияға үйренісіп қалғандықтан, кейінірек оған қайта оралып жатады.

Тағылымдамалар көбіне шағын бизнесте ұйымдастырылады. Сонымен қатар, оқыту бірлестіктері мен оқу орталықтары да кәсіптік оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі нысандарын қолданады. Libs (Industrielle Berufslehre Schweiz) сияқты оқытудың провайдерлері кәсіби және практикалық дайындыққа кепілдік береді. Libs 100-ден астам компаниямен жұмыс істейді және Швейцария индустриясына негізгі кәсіптік білім берудің ең ірі жеткізушісі болып отыр.

Міндетті орта білім алғаннан кейін Швейцариядағы жастардың үштен екісі бастауыш кәсіптік білім алуды жөн көреді. Бұл көрсеткіш көптеген жылдардан бері өзгеріссіз келеді. Міндетті орта білім алғаннан кейін орта білімнің екінші сатысында жастар арнайы біліктілік алады. Кәсіптік мамандық бойынша алған білім оларға келесі білім деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік беріп қана қоймайды, сонымен қатар жастарды еңбек нарығына білікті жұмысшы ретінде енгізуге дайындайды. Швейцария түлектерінің 91,3% орта мектептің екінші деңгейін сәтті аяқтайды.

Үшінші деңгей: кәсіби бакалавриат, қолданбалы ғылымдар университеті және жоғары кәсіби дайындық. Білім беру жүйесінің үшінші сатысын жоғары кәсіптік білім беру құрайды, оған қолданбалы ғылымдар университеттері мен

⁷ World Cities Culture Forum. Cities. <http://www.worldcitiescultureforum.com/cities/singapore>

* Бұл жерде, 2018 жылдан бастап ДЭФ мемлекеттердің индексін шығарудың жаңа әдіснамасына көшті. Алдын ДЭФ Есепті дайындауда 30% статистикалық деректердің, 70% сарапшылар сауалнамасының қорытындысына сүйенетін. Ендігі жерде статистикалық деректердің үлесі артып, ол әдіснаманың 70% құрайтын болды, ал сарапшылар пікірі 30% құрайды. Сол себепті 2018 және 2019 жылғы ЖБҚИ индекстерін алдыңғы индекстермен салыстырмаған абзал.

1-кесте.
ЖАҒАНДЫҚ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІК
ИНДЕКСІНДЕГІ ҮЗДІК
ОН МЕМЛЕКЕТ ПЕН ТМД ЕЛДЕРІ

Рейтинг	Мемлекеттер	Жинаған балы	Өткен жылмен салыстыру
1	Сингапур	84.8	+1
2	АҚШ	83.7	-1
3	Гонконг (ҚХР)	83.1	+4
4	Нидерланды	82.4	+2
5	Швейцария	82.3	-1
6	Жапония	82.3	-1
7	Германия	81.8	-4
8	Швеция	81.2	+1
9	Ұлыбритания	81.2	-1
10	Дания	81.2	—
43	РФ	66.7	—
55	Қазақстан	62.9	+4
58	Әзербайжан	62.7	+11
69	Армения	61.3	+1
74	Грузия	60.6	-8
85	Украина	57.0	-2
86	Молдова	56.7	+2
96	Қырғызстан	54.0	+1
104	Тәжікстан	52.4	-2

институттары/жоғары техникалық мектептер кіреді. Кәсіптік білім беру және оқыту Швейцария федералды құзыреттілік сертификаты немесе соған ұқсас дәрежесі бар мамандарға белгілі

бір салада мамандануға және біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді. Корпоративті басқару саласында да біліктілік алуға болады.

2000 жылдан 2018 жылға дейін алынған біліктілік саны үш есеге жуық өсті. Мұның басты себебі медицина саласында арнайы білімнің танылуы болды.

Барлық жастардың үштен бірінен астамында (38%) бакалавр дәрежесі бар. ЖОО-да оқуға мүмкіндік беретін жоғары мектептің бакалавриатын шамамен 20% түлек тәмамдайды, 15% болса кәсіптік бакалавриат алады. Бұл пайыз басқа елдермен салыстырғанда біршама төмен. Алайда кәсіптік мектептердің түлектері де бәсекеге қабілетті және өте беделді саналатын білім алып шыққандықтан, үшінші деңгейдегі білім беру ұйымдарында оқу мүмкіндігі бар⁸.

Кәсіби бакалавриат студенттерге қосымша емтихандарсыз қолданбалы ғылымдар университетіне ауысуға мүмкіндік береді. Бұл ауысуды тағылымдама кезінде немесе практиканы аяқтағаннан кейін де жасай алады. Қосымша «кәсіби бакалавриат университеттері» емтихандарын тапсырғаннан кейін институтқа немесе Швейцария жоғары техникалық мектебіне (ETH) ауысуға болады.

Қолданбалы ғылым университеттері жеті аймаққа бөлінеді және 12 бағыттағы екі деңгейге ие – бакалавриат және магистратура. Сондай-ақ, экономика және денсаулық сақтау саласында мамандандырылған ұқсас қосымша жеке ұйымдар бар. Бакалавр дәрежесін алғандардың саны 2010-2018 жылдар аралығында 60%-ға өсті. Соңғы жылдары ұсынылатын магистрлік курстардың да саны арта түсті.

Білім, ғылым және инновация жөніндегі мемлекеттік хатшылық (SERI) көптеген шетелдік біліктіліктер мен дипломдарды мойындайды. Бұл шетелдік біліктілік иелерінің Швейцария заңдарымен реттелетін және Швейцария еңбек нарығына кіретін кәсіби қызметті кедергісіз жүзеге асыру мүмкіндігін жеңілдетеді. Швейцария мен Еуропалық Одақ арасында тығыз байланыс орнаған, оған сәйкес адамдардың еркін жүруі туралы келісім (AFMP) мен кәсіби біліктілікті өзара мойындау жүйесі қабылданған. Еуропалық Одақтан тыс елдердің азаматтары Швейцарияда өздерінің шетелдік біліктіліктерін мойындау туралы өтініш беруге құқылы. SERI-дің ұлттық байланыс орталығы біліктілікті тануға қажетті жалпы ақпаратты ұсынады.

Соңғы жылдары кәсіптік білім беру саласындағы мемлекеттік инвестициялардың үлесі жылына шамамен 3,5 миллиард швейцар франкі

⁸ Vocational training in Switzerland. Switzerland global enterprise. https://www.s-ge.com/sites/default/files/publication/free/factsheet-vocational-training-switzerland-s-ge-en-2019_8.pdf

құрады. Оқытуға жауапты кантондар шығындардың төрттен үшін қамтамасыз етеді, ал федералды үкімет төрттен бір бөлігін бөледі. Федералды қаржыландырудың он пайызына дейінгі көлемі мемлекеттік сектордағы даму жобалары мен арнайы қызметтерді қолдау үшін пайдалану жоспарлануда.

Швейцария жанама түрде Еуропалық Одақтың білім беру бағдарламаларына қатысады (Erasmus+). Сонымен қатар, ол кәсіптік білім беру және оқыту саласындағы ұтқырлық пен ынтымақтастық қызметін қаржыландыруға қатысады.

Бүгінгі таңда заманауи білім берудің негізгі элементтерінің біріне **компьютерлік сауаттылық** жатады. Мемлекеттің осы саладағы жұмысы бәсекеге қабілетті адам капиталын дамытудың маңызды бөлігі болуы керек.

Сингапурде халықтың ақпараттық, медиалық және кибер-сауаттылығын арттыруға арналған ұлттық бағдарлама бар. Оның мүшелері – Ұлттық кітапхана кеңесі (NLB), ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту агенттігі (IMDA) және Сингапур киберқауіпсіздік агенттігі (CSA), медиа сауаттылық жөніндегі кеңес (MLC). Олар ғалымдар мен мекемелер ақылдаса отырып, сандық сауаттылық бойынша бағдарламалар әзірлейтін барлық ұйымдарға анықтамалық материалды қалай құру керектігі туралы кеңес береді.

Бағдарламаны Байланыс және ақпарат министрлігі (MCI) халықтың ақпараттық сауаттылығын арттыру мақсатындағы түсіндіруші және оқытушы онлайн бейнелер арқылы ілгерілетіледі. Бұл қажетті ақпаратты сұрауға, іздеуге, таңдауға, бағалауға және өңдеуге, жаңа ақпаратты құруға және бөлісуге мүмкіндік беретін дағдыларды дамытуға бағытталған. Бейне-сауаттылық интернеттегі медиа ресурстарды интерактивті электронды басылымдарды қолдануды үйретуге бағытталған; Киберлік сауаттылық туралы бейне ақпарат қауіпсіздігінің негіздерін үйретуге бағытталған, оның арқасында тұрғындар өздерінің деректерін, құпиялылықты, аккаунттарды және кейде құрылғының өзін (телефондар, компьютерлер, планшеттер) қорғауға мүмкіндік алады⁹.

Ал, Білім министрлігі барлық бастауыш және орта мектептерде, сонымен қатар колледждерде жаңа медиа сауаттылық (New Media Literacies) құралдарын енгізуді жоспарлауда. Бұл оқу ресурсы арнайы сабақтардан, презентациялық слайд-

тардан және мұғалімдердің өз сабақтарында медиа сауаттылықты енгізу бойынша күш-жігерін қолдау мақсатында білімді бағалауға арналған оқу пәндерінен тұрады. Курста сонымен қатар әлеуметтік желілерде вирусқа айналған жалған ақпараттық хабарламаларды көрсететін практикалық мысалдар да бар¹⁰.

Келесі бір бағдарлама «Дерек, түсіну, зерттеу, бағалау» (S.U.R.E.) деп аталады. Ұлттық кітапхана кеңесі (NLB) жасаған бұл Бағдарлама жалған жаңалықтардың қауіптілігі және оларды қалай тану мен анықтауға болатындығы туралы ақпараттандыруға бағытталған. Ұлттық кітапхана кеңесі оны арнайы мектеп арқылы электронды оқыту жолымен насихаттайды. Оның аясында жаттығу ретінде инфографикалар, бейне материалдар т.б. беріледі¹¹.

Сингапурда Цифрлық дайындық қорын құру арқылы азаматтық қоғамның цифрлық технологияларға дайындығын алға жылжыту жөнінде ынталандыру тәжірибесі бар. Қор идеяны қолдауға жұмсалатын шығындардың 80%-на дейінгі көлемін қаржыландырады, бірақ жоба құны 20000 АҚШ долларынан аспауы керек. Көбірек қаржыландыруды талап ететін жобалар бөлек тәсілмен бағаланады. Оған топ ретінде (кемінде екі адамнан құралған және жастары 18-ден асқан тұрақты тұрғындар) өтініш бере алады¹². Сондықтан мемлекеттің қолдауымен компьютерлік сауаттылықты дамыту әрбір азаматтың ісіне жатады.

Бұл шаралардың барлығы бір тараптан – осы бағдарлама қатысушыларының бәсекелік қабілетін дамытады, екінші тараптан – халықтың қарапайым жіктерінің әлеуметтік-экономикалық дамуына көмектеседі. Осы тұрғыдан алғанда, Жапонияның халықтың бастамашылығын қолдауға бағытталған тәжірибесі қызықты. Онда мемлекет университет ортасындағы зерттеу жобаларын да, әлеуметтік сипаттағы жобаларды да қаржыландырады.

Жапонияда университеттік венчурлық капитал фирмаларын қолдау жөніндегі үкіметтік саясаты жаңа стартаптар құруға, қолда бар стартаптарды қолдауға және олардың қаржылық базаларын нығайтуға көмектеседі. Университеттерде жүргізілген зерттеулердің нәтижелеріне зияткерлік меншік құқығын қамтамасыз етудің жапондық тәжірибесі бар. Мұндай іс-шаралар ғылыми-инновациялық жүйенің тиімділігін арттырады, кибер кеңістікті белсенді қолданады, технологиялық инновациялардың дамуына және

9 Chia L. National framework to build information and media literacy to be launched in 2019: S Iswaran.

<https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/framework-build-information-media-literacy-launched-2019-iswaran-10890438>

10 Chia L. National framework to build information and media literacy to be launched in 2019: S Iswaran.

11 S.U.R.E. campaign. <http://www.nlb.gov.sg/sure/type/video/>

12 Our Singapore Fund for Digital Readiness. <https://www2.imda.gov.sg/programme-listing/our-singapore-fund-for-digital-readiness>

оларды коммерцияландыруға баса назар аударады. Осылайша, университеттер қоғамдастық дамуының тиімді алаңына айналады¹³.

Жапон үкіметі «Даму мақсатындағы ресми көмектер» саясатының аясында дамушы елдердің қажеттіліктеріне арналған көптеген бағдарламалар іске асырылып жатыр. Жапониядағы әлеуметтік жобаларға жауапты орган Жапонияның Денсаулық сақтау, еңбек және әл-ауқат министрлігі. Қазақстанда 1997 жылы Адам Қауіпсіздігін Қамтамасыз ету бойынша Әлеуметтік Жобаларға Қайтарымсыз Көмек Бағдарламасы басталды («Шөп тамырлары» бағдарламасы атымен танымал). 1997-2019 жылдары жалпы құны 6,035 млн. АҚШ доллары болатын 92 жоба мақұлданды. Олардың ішінде қоршаған ортаның проблемаларын шешуге – 4, әйелдерді жұмыс орнымен қамтамасыз етуге – 2, медициналық және ауылшаруашылық жабдықтарды жетілдіруге, аз қамтамасыз етілген адамдарға арналған дағдарыс және оңалту орталықтарын қолдауға, мектептер мен ауруханалардың жөндеу жұмыстарына, сумен жабдықтауға және басқа мәселелерге – 55, газбен дәнекерлеу, сумен жабдықтау, желдету, жылыту мәселелерін шешу жүйелеріне – 10, оралмандарға, мигранттарға, жалғызбасты аналарға, тұрақты тұрағы жоқ адамдарға, қиын өмірлік жағдайға тап болған әйелдер мен балаларды қолдауға (зорлық-зомбылықтан зардап шеккен және сотты болған әйелдерге) – 8, мектептерді жөндеу және оқу жабдықтарымен қамтамасыз етуге – 13 жоба арналған.

«Шөп тамырлары» бағдарламасының мәні – қарапайым халықтың әлеуметтік-экономикалық дамуы саласында жобаларды іске асырып жатқан коммерциялық емес ұйымдарға қолдау көрсету. Адам қауіпсіздігін қамтамасыз ету де жобаның мақсатына кіреді. «Шөп тамырлары» бағдарламасы аясында мектептерге, ауруханалар мен емханаларға, ҮЕҰ-ге, қоғамдық ұйымдар мен қорларға және басқа да коммерциялық емес ұйымдарға өздерінің әлеуметтік жобаларын іске асыру үшін қайтарымсыз қаржылай көмек көрсетіледі¹⁴.

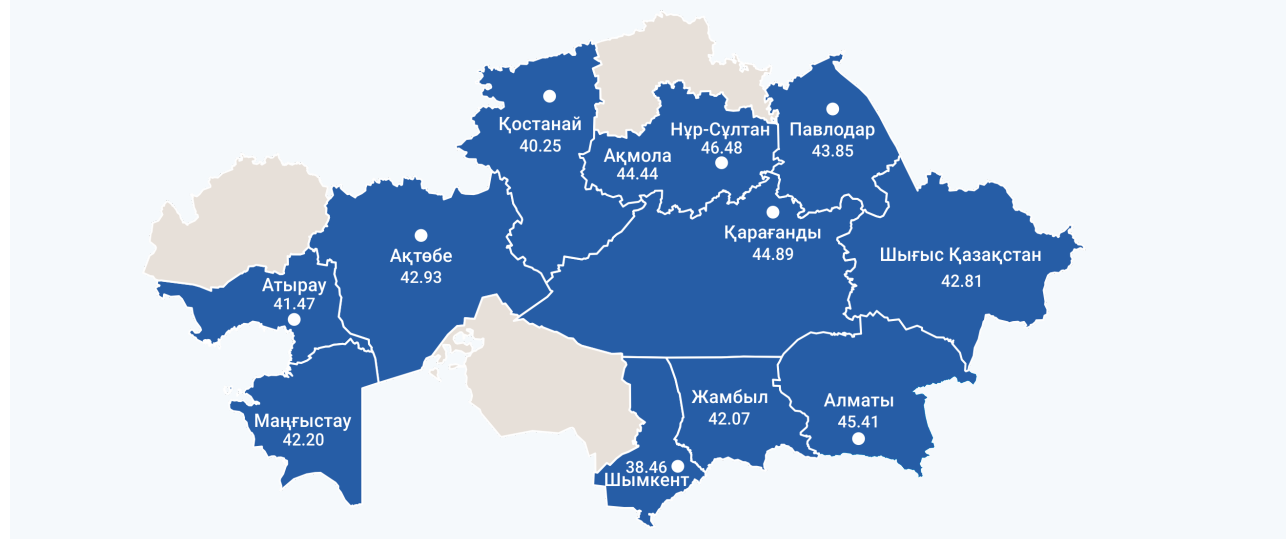
«Шөп тамырлары» әлеуметтік жобасы аясында Қостанай облысының Жітіқара елді мекенінде мүгедек балаларға арналған күндізгі стационарды қалпына келтіруге қаражат бөлінді. Жітіқарадағы №1 мектеп осы Бағдарламаға қатысу үшін өтініш берді. Жапон тарапы осы жоба үшін қажетті қаржыны бөліп, Жітіқарадағы 21 баланың сауықтыру және демалысына қажетті заманауи шағын орталықпен жабдықталуына көмектесті¹⁵.

Осындай жобаларды жүзеге асыру адам капиталын дамытуға септігін тигізеді. Өйткені олар қарапайым халықтың әлеуметтік-экономикалық дамуына бағытталғандықтан, азаматтардың бәсекелік қабілетін күшейтеді.

Шет тілдерді білу – қазіргі кездегі ұлттың бәсекеге қабілеттілігін дамытудың негізгі факторы. Қазақ тілінің рөлін күшейту және үштілділік тұжырымдамасын енгізу аясында тілді меңгеру деңгейін көтерудің жаңа әдістерін қолдану қажеттілігі айқын көрінеді. Қазіргі қазақстандық азаматтың имиджі көптілділікпен ерекшеленуі

1-СУРЕТ.

ҚАЗАҚСТАНДА Өңірлер бойынша ағылшын тілін білу деңгейі

13 Университетские стартапы и венчур и конкурентоспособность страны: опыт Японии. — <https://cyberleninka.ru/article/v/universitetskie-startapy-i-venchury-i-konkurentosposobnost-strany-opyt-yaponii>

14 Посольство Японии в Казахстане. «Корни травы»: программа безвозмездной помощи социальным проектам по обеспечению человеческой безопасности. Руководство. https://www.kz.emb-japan.go.jp/itpr_ru/cooperation.html ;

15 «Корни травы» — социальный проект Японии в Житикаре. — <http://kostanaytv.kz/ru/news/medicine/korni-travy-socialnyi-proekt-yaponii-v-zhitikare>

керек, өйткені бұл заман талабы.

English Proficiency Index (EF) әлемнің 100 еліндегі халықтың ағылшын тілін білу деңгейін бағалаған. Оған сәйкес, 2019 жылы Қазақстан ағылшын тілін білу деңгейі бойынша 93-орынға ие болды¹⁶. Өткен жылы Қазақстан бұл рейтингте 80-орында жайғасқан болатын және бұл көрсеткіш бойынша Азиядағы 21 елдің ішінде 17-орынға тұрақтаған еді. Елдегі ағылшын тілін ең жақсы білу деңгейін Нұр-Сұлтан, Алматы, Қарағанды сияқты ірі қалалар көрсетті (1-сурет)¹⁷.

Рейтингке сәйкес, Қазақстанда әлемде ең кең тараған тілді меңгеру көрсеткіші жыл сайын нашарлай түсуде. 2016 жылы республика 54-орынды иеленсе, 2017 жылы 68-орында, ал 2018 жылы 80-орында болған. Зерттеу авторларының пікірінше, Орталық Азиядағы халықтың ағылшын тілін білу деңгейі әлемнің басқа аймақтарымен салыстырғанда айтарлықтай төмен. Мұның бір себебі мектептерде екінші тіл ретінде көбіне орыс тілі оқытылатындығымен байланыстырылады.

Зерттеу бойынша, ағылшын тілін өте төмен деңгейде білу келесіні білдіреді:

- таныстыру (атын, жасын, туған елін);
- қарапайым белгілерді түсіну;
- шетелдік қонаққа негізгі бағыттарды түсіндіріп беру.

Қазақстанның позициясын жақсарту үшін келесі дағдыларды дамыту қажет.

Төмен деңгей үшін:

- ағылшын тілді елде турист ретінде саяхаттау;
- әріптестерімен шағын әңгіме жүргізу;
- әріптестердің қарапайым хаттарын түсіну.

Орташа деңгей үшін:

- өзі маманданған салада кездесулерге қатысу;
- әннің сөздерін түсіну;
- таныс тақырыптарға кәсіби хаттар жазу.

Жоғары деңгей үшін:

- жұмыста презентация жасау;
- телешоуларды түсіну;
- газет оқу.

Өте жоғары деңгей үшін:

- әлеуметтік жағдайларда дұрыс тіл қолдана білу;
- ауыр мәтіндерді оңай оқып шығу;
- ағылшын тілі ана тілі болып табылатындармен келісімшартқа отыра білу.

Бұл рейтинг бойынша әлемде бірінші орынды Нидерланды алды. Ресей 48-орында, Украина одан кейінгі орынды (49) иеленді. Қырғызстан тізімнің ең соңынан бір саты жоғары жайғасса (99-орын), ең соңғы орында Ливия орналасқан.

Еуропадағы орта мектеп оқушыларының 97% ағылшын тілін оқиды. Азия мен Латын Американың көптеген елдеріндегі мектептер үшін бұл міндетті пәнге жатады, ал Африка елдерінің көпшілігінде ағылшын тілінде білім беріледі.

Азаматтардың санасын жаңғыртудың тиімді үлгісі ретінде **Швецияны** қарастыру – бұл мемлекеттің тіл саясатын, оның ішінде ағылшын тілін үйренуге дәріптеуді сәтті жүргізуімен негізделеді. Өйткені онда жалпыұлттық деңгейде қолданылатын тілдерді оқытудың заманауи коммуникативті және инновациялық тәсілдері бар.

Егер қазақстандықтар үшін ағылшын тілін білу стратегиялық міндет болса, әлемдік саясат пен дипломатияда үстемдік құрып тұрған тілді меңгеру Швеция тұрғындарының ұлттық ерекшелігінің бір бөлігіне айналған. Оған тілді үйретудің пәнаралық кешенді тәсілін қолданудың арқасында қол жеткізілді¹⁸.

Швециядағы лингвистикалық идеология мен саясатты зерттеуші Т. Миланидің айтуынша, 1970 жылдары интернационализм, бейтараптық, әлеуметтік теңдік және әл-ауқат қағидаттары негізінде қалыптасқан швед ұлттық бірегейлігі – интернационализация тілі ретінде ағылшынның символдық мәнін күшейткен¹⁹.

Швециядағы қазіргі тілдік жағдай ХХ ғ. екінші жартысындағы елдің әлеуметтік-саяси және экономикалық дамуымен тікелей байланысты. Сол кездегі билеуші күш Социалдемократтар партиясы өз саясатының екі басым мақсатын анықтады: ішкі саясатта «әл-ауқаты жақсы мемлекет» немесе «халыққа арналған мекен» моделі. Ал, сыртқы саясатта Швецияны еуропалық қауымдастықтың дәстүрлі бейтарап мүшесі позициясын ұстану.

Осы уақытта швед сарапшылары мен педагогтары эксперимент түрінде әртүрлі әдістерді сынап көреді және мектеп оқушыларының сабақтан тыс уақыттағы мінез-құлқын зерделейді. Зерттеушілер сыртқы орта мен факторлардың жасөспірімдердің ағылшын тілін меңгеру деңгейіне қаншалықты нақты әсер ететінін түсінуге тырысты.

Швед оқушылары ағылшын тілін 7 жасынан бастап оқи бастайды. Алайда, бұл жасқа дейін де балалар күнделікті өмірде, теледидар, интернет, музыка және басқа да бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ағылшын тілін жиі ести бастайды. Сондықтан балалар шет тілі сабақтарына белгілі бір тәжірибеге ие болып келеді.

Сыныптан тыс уақытта ағылшын тілін

16 <https://news.mail.ru/society/39372044/>. Данное девятое издание индекса EF EPI основано на результатах тестирования более 2,3 млн человек по всему миру, которым предлагался стандартный тест по английскому языку EF.

17 <https://www.ef.kz/epi/regions/asia/kazakhstan/>

18 Rindal, U. (2010) Constructing identity with L2: Pronunciation and attitudes among Norwegian learners of English. *Journal of Sociolinguistics* 14 (2), 240–261.

19 Milani, T.M. Language Planning and National Identity in Sweden: A Performativity Approach. *Language Ideologies, Policies and Practices*, 2007, pp. 104–117.

үйрену гипотезасы «сыныптан тыс уақытта ағылшын тілінде оқу және ағылшын тілімен танысу, сыныпта ол тілді үйренгеннен әлдеқайда нәтижелі» деген көзқарастан шыққан.

Сыныптан тыс оқыту гипотезасы бірнеше компоненттерден тұрады:

- студент музыка тыңдағанда, телешоуларды көргенде, компьютер ойындарын ойнағанда, кітап немесе журнал оқығанда ағылшын тілін (ауызша және жазбаша түрде) меңгереді;

- ағылшын тілінде блогтарға пікір жазу, интернет кеңістігіндегі блогтар, әндер айту, олардың мәтінімен танысу, бейне-ойындардағы ойыншылармен байланыс т.б ол тілді активті пайдалануға итермелейді.

Мысалы, ағылшын тілінде өндірілген кез келген фильм швед тіліне аударылмайды, тек субтитрлермен бірге беріледі. Американдық фильмдер мен сериалдарды жалға беру, телебағдарламаларда және кинотеатрларда оларды көрсету дубляжсыз, түпнұсқада жүреді (мультфильмдерден басқа). Бұл тілді табиғи жолмен, тіпті «аңдаусыз» игеруге ықпал етеді. Осы тілді «аңдаусыз» оқыту түсінігі – шведтік ағылшын тілін үйрету әдістерінің негізін құрайды²⁰. Мұндай тәжірибені Швецияның Мәдениет министрлігі үйлестіреді.

Зерттеу швед оқушыларының аптасына 18,4 сағат ағылшын тілін «аңдаусыз» пайдаланатынын көрсетті. Оның ішінде қалалықтар аптасына орташа 22,4 сағат, ауылда тұратындар 15,9 сағат.

Зерттеу қорытындылары ағылшын тілін «аңдаусыз» пайдалану мен оны ауызша білудің арасында байланыстың барлығын және оқушылар арасында сөздік қорды жақсартатынын көрсетті. Ұлдар арасында бұл көрсеткіш қыздарға қарағанда едәуір жоғары болып шықты. Зерттеушілер мектептен тыс уақыттағы «аңдаусыз» ағылшын тілін пайдаланудың арқасында ол тілді ауызша білудің 27% -ға жақсарғанын, сөздік қордың 35%-ға артқанын анықтады.

Education First рейтингіне сәйкес, соңғы бес жылда ағылшын тілін білу деңгейі бойынша Швеция үздік үштікке кірді. 2018 жылы Швеция 88 елдің ішінде бірінші орынға ие болып, рейтингте көшбасшы болды²¹. Швецияның өңірлері бойынша ағылшын тілін білу деңгейінде аймақ көлеміне байланысты шамалы айырмашылық бар. Қазақстан 80-орынға жайғасқан және Азиядағы 21 елдің ішінде 17-орынға тұрақтаған

Көптеген Еуропа елдерімен салыстырғанда Швециядағы, жалпы Скандинавия елдеріндегі

ағылшын тілінің жағдайы – бұл тілдің қоғам өмірінің көптеген салаларына дендеп енуімен ерекшеленеді. Швеция тәжірибесі көрсеткендей, сыртқы орта ағылшын тілін меңгеруге айтарлықтай әсер етеді.

Сингапурда ағылшын тілін оқыту және ана тілді қолдау мақсатында екі тілді білім беру саясаты жүргізіледі. Сингапур үкіметі ағылшын тілінің халықаралық бизнес, дипломатия және технология тілі ретінде маңыздылығын ескеріп, осы тілді үйретуді дұрыс көрді²². Әрі, ағылшын тілі – елдегі 4 этникалық топтардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін ұлттаралық өзара әрекеттестік тілі. Ағылшын тілі мемлекеттік мектептердегі бастауыш және орта мектептің барлық оқушыларына міндетті түрде оқытылады. Сонымен қатар, жергілікті этникалық топтардың «ана тілі», яғни мандарин, малай немесе тамил де міндетті түрде оқытылатын пәнге жатады. Көптеген пәндер ағылшын тілінде оқытылады, ал ана тілі болса сол тілдегі пән мен тәрбие сабақтарында қолданылады. Ағылшын тілімен қатар, өз ана тілін білу қажет, себебі ол ұлтыңның мәдени мұрасына қол жеткізуді қамтамасыз етеді, осылайша оның құндылықтары мен мәдени ортақтығын нығайтады. Ағылшын тілі мен ана тілі қатар оқыту мен үйретуге негізделген бұл билингвизм саясаты – Азияның мәдени ерекшелігі мен құндылықтарын қорғаудың «мәдени қабаты» деп аталатын саясаттан келіп шыққан²³.

Білімнің салтанат құруы

Жастарды білімге құштар етіп тәрбиелеу, олардың білімді қадірлеуі ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасының 2017 жылғы қаңтар айындағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауында айтылған үшінші жаңғыруды сәтті жүзеге асырудың шарты болып табылады. Бұл процестер инновацияларды дамытуға және қолдауға қажет, білімге бағдарланған қоғам құруды болжайды. Мұндай орта – тек қана мемлекет, университеттер, бизнес және қоғам формуласы сақталатын қоғамда ғана қалыптасады. Э. Караянис пен Д. Кэмпбелл (Вашингтон Университетінің Бизнес қатынастар мектебі, Халықаралық қатынастар мектебі профессорлары) ұсынған «Төртінші спираль» тұжырымдамасы осыған бағытталған²⁴. Қазіргі уақытта Еуропаның бірқатар елдері мен АҚШ-та мойындалып, енгізілген осы теорияға сәйкес университеттердің қоғамдағы рөлі өзгеруде. Бұл зерттеушілер Г. Ицковичтің (Стэнфорд уни-

20 Government Offices of Sweden. <https://www.government.se/>

21 EF EPI, Швеция. <https://www.ef.kz/epi/regions/europe/sweden/>

22 Bilingual policy. National Library Board https://eresources.nlb.gov.sg/infopedia/articles/SIP_2016-09-01_093402.html

23 A Guide To Singapore's Languages. <https://theculturetrip.com/asia/singapore/articles/a-guide-to-singapores-languages/>

24 Carayannis E.G. and Campbell D.F.J. Knowledge creation, diffusion, and use in innovation networks and knowledge clusters: A Comparative Systems Approach across the United States, Europe, and Asia. Praeger Publishers, Westport, CT, 2006.

ҮШІНШІ МИССИЯНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН КӨРСЕТЕТІН ПАРАМЕТРЛЕР

Үздіксіз/жалғасушы білім беру (Болон процессі бойынша)	Технологиялардың трансфері мен өңірлерге арналған инновациялардың дамуы	Қоғамның қатысуы
<ul style="list-style-type: none"> • Өмір бойы білім алу • Үздіксіз кәсіби білім алу • Қарттардың білім алуы 	<ul style="list-style-type: none"> • Экспертиза • Кәсіпкерлікке септігін тигізетін (метериалды және материалды емес ынталандыратын) жүйе • Бизнес-инкубаторлар 	<ul style="list-style-type: none"> • Әлеуметтік маңызды шешімдердегі экспертиза • Әлеуметтік қызметтер • Service Learning • Service coworking

верситетінің профессоры, АҚШ) «үштік моделі» теориясын әрі қарай жалғастырған. Жаңа модель мемлекет, бизнес және азаматтық қоғаммен қатар университеттер де қоғамдастық дамуының жүйелік және өзгертуші элементіне айналуы керек деп болжайды²⁵. Егер ХІХ ғ. оның рөлі білім беру болса, ХХ ғ. зерттеу болды. Ал, ХХІ ғасырда оның рөлі қоғам істеріне араласатын ұйым бола білу. Қазіргі таңда университет мыналардың орталығына айналды:

- жаңа білім құрады;
- экономикалық дамуға әсер (жергілікті);
- инновация жасайды;
- азаматтық қоғамның дамуына әсер ету.

Ұлыбританиядағы, Германиядағы, Австралиядағы және АҚШ-тағы университеттердің әлеуметтік қатысу практикасы қоғамдық белсенділіктің бірқатар формалары түрінде көрінеді. Оның мәні университеттердің өз аймақтарына қатысты төмендегі бағыттарда белсенді әлеуметтік ұстанымы:

- азаматтық қатысу (азаматтық белсенділік);
- қоғамдастықпен байланыс;
- қоғамдық қызмет;
- сервистік оқыту (қоғамға пайдалы қызмет);
- әлеуметтік кәсіпкерлік т.б.

Университеттердің жергілікті қауымдастықты дамыту миссиясы төмен жағдайын «азаматтық емес университет» деп атауға болады. Университеттердің жаңа рөлі – олардың «азаматтық университетке» айналуы. Бұл жағдайда университеттер:

- жеке, әлеуметтік және экономикалық дамуды ынталандыру және қолдаудың, сондай-ақ күрделі әлеуметтік-саяси және экологиялық ортаның қажеттіліктерін қанағаттандырудың адами капиталына, инновациялар мен кәсіпкерліктің қайнар көзіне айналады;

- азаматтардың еңбек нарығында жетістікке жетуі үшін қажетті білім мен дағдыларды дамы-

тады және азаматтық қоғамды қолдайды;

- Университеттен тыс білім алуға, ғылыми қоғамдастықтан тыс пайдалы жаңалықтарды ашуға және азаматтарға тікелей пайдасы бар қызметке қатысады.

Негізгі идея – зерттеу қызметі қоғам үшін жаңа, тиімді экономикалық шешімдерді іздеуде қозғаушы күшке айналатын **университеттердің үшінші миссиясын** тұжырымдау (2-кесте).

Осылайша, университеттердің қоғамдық бастаманы дамыту және жергілікті қоғамдастықтың қолдауының қозғаушы күші ретінде қайта құрылуы елдің болашағы үшін, оның ішінде Бағдарламаны іске асыруда маңызды. Осыған байланысты жоғары оқу орындарын Бағдарламаны іске асыруға тарту, қоғамды жаңғыртуға және азаматтардың өзін-өзі жаңғыртуына халықты тарту үшін жағдай жасау өзекті.

Қарқынды өзгеріп жатқан әлемде білімнің салтанат құруы – бұл серпіліс идеологиясы, елдің бәсекеге қабілеттілігінің жоғары деңгейіне жету факторы. Сондықтан мемлекеттің білім жүйесіне ерекше назар аударуы кез келген елдің үдемелі дамуына жағдай жасайды.

Әлемде білім беру жүйесінің ортақ стандарттары жоқ. Азаматтардың менталитеті, мәдениеті, діні және дүниетанымы оқу процесін ұйымдастыруға әсер етеді. Бір елдің білім беру жүйесін екінші елге көшіре салуға болмайды. Тарих, мәдениет, география, халықтың менталитеті, елдің экономикасы мен әлеуметтік жүйесі ұлттық білім жүйесін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Дегенмен, отандық жүйеге тиімді технологияларды енгізу мақсатында шетелдік тәжірибені зерделеу әрқашан пайдалы.

Білім беру саясатында **Финляндия** оқушылар мен ұстаздарға ең қолайлы шарттар жасаған ел ретінде танылған. Бұл жүйеде оқушылардың оқуға деген сенімін, белсенділігі мен жауапкершілігін қолдауға белсенді қатысатын ата-аналар мен жұртшылықтың рөлі зор.

Финляндия Білім және ғылым министрлігі реттейтін фин білім жүйесінің негізгі ерекшеліктері²⁶:

- Жоғары салықтың арқасында орта және жоғары білім тегін.

- Барлық оқытушылардың жоғары білімі бар (магистр дәрежесі талап етіледі), сонымен қатар олар педагогикалық білімді дамытуға көңіл бөлетін зерттеушілер саналады. Олар оқу-тәрбие процесінің мазмұнын анықтауда толық дербестікке ие. 1-6 сынып мұғалімдерінің жалпы педагогикалық білімі бар. Ал 7-9 сынып мұғалімдерінің оқытатын пәндеріне байланысты арнайы мамандандырылған білімі бар. Мұғалімдердің зерттеулерін ынталандыру саясаты жалғасуда. Бұл дәреже неғұрлым жоғары болса, жұмыс орнында өзін-өзі тану мүмкіндігі және мәртебесі соғұрлым жоғары болады. Мұғалімдердің кәсіпқойлығы мен біліктілігі оқушылар мен ата-аналардың мұғалімдерге деген сенімін арттырады.

- Мектеп жүйесі интеграцияланған және инклюзивті. Арнайы білімге мұқтаж оқушылар мектептерде қолдау алады және әр мектепте мұндай оқушыларды қолдауға арналған топтар бар. Көптеген оқушылар негізгі білім алады, ал арнайы мектептер қарапайым білім беру мектептері қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайтын оқушыларға арналған.

- Негізгі оқу жоспары оқушылардың өзінің білім құрылымын ұйымдастырушы ретіндегі белсенді рөл алуына негізделген. Мұғалімдер оқу бағдарламасын оқушылардың қажеттіліктеріне қарай бейімдей алады.

- Муниципалитеттер оқу жоспарының орындалуы үшін жауап береді, бірақ мектептер мен мұғалімдер айтарлықтай дербестік пен сенімге ие.

Білім беру саясаты ымыраға келу және консенсус арқылы жүзеге асырылады – бұл процеске білім беру саласындағы барлық мүдделі тараптар, оның ішінде ата-аналар, мұғалімдер, білім беру одақтары, жергілікті және орталық билік, бизнес және басқа да мүдделі тараптар қатысады.

Сенім және мұғалімдердің автономиясы – фин жүйесінің мақтанышы. Финляндияда мұғалімдер мен білім беру саласында еңбек ететін мамандарға сенім жоғары және өз істерінің кәсібилері саналады. Олар қоғамда жоғары мәртебеге ие. Оларға сенім мәдениеті олардың кәсібилігіне негізделеді – мұғалімдер жоғары білімді және жақсы дайындалған,

сондықтан олар білім беру саласының майталман мамандары саналады. Олардың көзқарастары байыпты қабылданады, саясаткерлер олардың ісіне араласуды жөн көрмейді. Осы сенімнен тексерулерді, ұлттық тестілерді немесе білім беру ұйымдарының лигалық кестелерін қажет етпейтін жүйе туындаған. Мұғалімдердің оқыту еркіндігі, ал балалардың оқу еркіндігі бар. Финляндия парламентінің 200 мүшесінің 27-інде оқытушылық тәжірибесі бар.

Фин білім беру жүйесі этникалық шығу тегіне, жасына, қаржылық жағдайына немесе тұрғылықты жеріне қарамастан әркім сапалы білім алуға және оқуға тең қолжетімді болуы керек деген сенімге негізделген. Білім беру элеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуге бағытталуы керек деген пікір бар. Бұл теңдік принципі Финляндияда білімнің жанжақты, инклюзивті және мектепке дейінгі білімнен бастап (балалар алты жасқа толған кезде басталатын) жоғары білімге дейінгі барлық деңгейлердің ақысыздығын білдіреді. Әдетте балалар өздерінің тұрғылықты жеріндегі мектепке барады, аз болса да «жеке» мектептер бар, алайда олар оқу ақысын ала алмайды.

7-16 жас аралығындағы балаларға күнделікті ақысыз тамақ беру, мектепке қатынауға мүмкіндік беретін арнайы көлікпен қамтамасыз ету және тегін оқулықтар беру саясаты жүзеге асырылуда. Барлық мектеп оқушыларына тамақтану тегін, ал университет студенттеріне тамақтануға мемлекет тарапынан субсидия беріледі.

Университет студенттері оқу ақысын төлемейді. Алайда студенттер тұру, тамақтану және оқу материалдарын сатып алу үшін ақы төлеуі керек. Стипендиялар тек аспирантура деңгейінде бар, олардың ең көп тарағаны Финляндиядағы CIMO Study in Finland деп аталады. Кейбір университеттерде жақсы оқитын шетелдіктерге 1500-1800 еуро көлемінде қолдау көрсетіледі. Ағылшын тілінде білім беру ақылы оқудың жалғыз түрі және ЕО-ға кірмейтін елдердің студенттеріне де оқу ақылы.

Финляндиядағы көптеген мектептер диплом берілмейтін оқу түрін кез келген жастағы адамдарға оқуға мүмкіндік ұсынады. Көп жағдайда бұл оқу түрі ересектерге арналған. Мұндай оқу қоғамдық және азаматтық мектептерде, жазғы университеттерде, оқу және дене тәрбиесі орталықтарында ұйымдас-тырылады. Оқыту жалпы білім беру сипатына ие. Мысалы, сізге тілдерді, көркемөнер пәндерін,

26 Высшее образование в Финляндии. <https://www.educationindex.ru/articles/higher-education-all-europe/vysshee-obrazovanie-v-evrope-kontinentalnoy/higher-education-finland/>; Для финского учителя первое, что он должен делать — это любить детей. <https://weproject.media/articles/detail/pochemu-obrazovanie-v-finskikh-shkolakh-schitaetsya-luchshim-v-mire/>; Система образования Финляндии. <https://www.infofinland.fi/ru/living-in-finland/education/the-finnish-education-system>; Высшие учебные заведения Финляндии. <https://www.iclass.ru/higher-education/finland/>

қолөнер және коммуникацияны оқып үйренуге мүмкіндік жасалады. Әдетте, бұл үшін кішігірім ақы алынады. Бірақ кейбір жағдайларда мұндай оқу орындарында оқыту ақысыз түрде берілуі мүмкін. Мысалы, оқу және жазу курсы немесе басқа тілдік курстар мигранттардың интеграция жоспарының бөлігі ретінде келісілсе, оқу ақысы алынбайды.

Кәсіптік оқу орындары мен жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқу гранттары мен несиелер жүйесі жақсы дамыған. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуға арналған жоғары сапалы жүйе бар, оны таңдаған барлық отбасыларға мектепке дейінгі білім берудің жергілікті орталықтарында ақысыз немесе арзан бағамен балаға күтім және білім беру қызметтерін ұсынады.

Осылайша, балалар ерте жасынан бастап міндетті мектепке адамға үйір, өзіне сенімді, тәуелсіз жас азаматтар ретінде аяқ басады.

Фин мектептерінің бір ерекшелігі – оқушылардың тәуелсіздігі. Ерте жастан бастап фин балалары тәуелсіздік дағдыларын дамытады – мысалы, мектепке өзі барады. Бұл фин мәдениетінің ерекшеліктерімен қатар көптеген мектептер мен сыныптардағы бейресми әдепті көрсетеді. Балалар мұғалімдерді аты-жөнімен атайды, қызметкерлер мен студенттер түскі асты бірге ішеді, ал оқу үдерісінде оқушылар мен мұғалімдер тең серіктес деп саналады.

Финляндияда азаматтар арасындағы табыс теңсіздігі мен балалардың кедейлігі өте төмен

елге жатады. Сондай-ақ, ЮНИСЕФ мәліметтері бойынша да, БҰҰ-ның бақыт көрсеткіштері бойынша да Финляндия балалардың әл-ауқаты жоғары қоғам саналады.

Финляндия әйелдер мен ерлер арасындағы теңдік бойынша Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) жаһандық гендерлік теңдік индексіне және әйелдердің саяси құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуде 2-ші орында тұр.

Финляндияның білім беру жүйесін құру тәжірибесі – балаларды оқытудың формальды емес тәсілі, өз ісінің кәсібилері ретінде ұстаздарға толық сенім, білім беру жүйесін барлық стейкхолдерлермен бірігіп талқылау халық арасында білімге қызығушылықты арттыратынын, оқушыларға білім алуды қызықты ететінін және Финляндия азаматтарының жеке тұлға ретінде дамуына оң ықпал ететінін көрсетті.

Адам капиталының дамуына септігін тигізетін әлеуметтендіру институттарының көмегімен ғана қоғамдық сананы толық жаңғыртуға болады. Мұндай институттарға білім беру, мәдениет, денсаулық сақтау, азаматтық қоғам институттары және діни ұйымдар жатады. Мемлекеттегі адам капиталының дамуы осы ұйымдардың жұмысында тұлғалық даму бойынша қандай әлеуметтік технологиялардың қолданылатындығына байланысты. Осы себепті мемлекеттің түрлі салалардағы (адами тұрғыдан болсын, қоғамдық тұрғыдан болсын) даму әлеуетін түсіну тұрғысынан халықаралық рейтингтердің рөлі жоғары. Қазақстанның мұндай рейтингтердегі орнын талдау, осы салалардағы прогресс пен регрессті анықтауға, азаматтардың өмірін жақсарту үшін мемлекеттің не мәселеге көңіл аударуы керектігін айқындауға көмектеседі. Дегенмен халықаралық рейтингтердегі Қазақстанның позициясын терең талдау, бұл баяндаманың мақсатына жатпайды.

Білім деңгейінің индексі (Education Index) – БҰҰ Даму бағдарламасының (БҰҰДБ) біріктірілген көрсеткіші (3-кесте)²⁷.

Бұл Индекс әлеуметтік дамудың негізгі көрсеткіштерінің бірі саналады. Біріккен Ұлттар Ұйымының адам дамуы туралы баяндамаларының арнайы сериялары аясында адам дамуының индексі есептеуде қолданылады. Рейтингке 189 ел кіреді. Индекс елдің жетістіктерін оның тұрғындарының білім деңгейін өлшейтін екі негізгі көрсеткішке негізделген:

1. Ересектердің сауаттылық индексі (жалпы көрсеткіштегі үлестің 2/3 құрайды).

2. Бастауыш, орта және жоғары білім алатын адамдардың жалпы үлесі индексі (жалпы көрсеткіштегі үлестің 1/3 құрайды).

3-кесте.

2017 ЖЫЛҒЫ ДЕРЕКТЕР БОЙЫНША БІЛІМ ДЕҢГЕЙІНІҢ ИНДЕКСІ. 2018 ЖЫЛЫ ЖАРИЯЛАНҒАН

Рейтинг	Мемлекет	Индекс
1	Германия	0.940
2	Австралия	0.929
3	Дания	0.920
4	Ирландия	0.918
5	Жаңа Зеландия	0.917
6	Норвегия	0.915
7	Ұлыбритания	0.914
8	Исландия	0.912
9	Нидерланды	0.906
10	Финляндия	0.905
40	Қазақстан	0.814

27 Education Index (Білім деңгейінің индексі) 2017 жыл. <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>

1990 жылы БҰҰДБ Адам дамуы индексі (АДИ) жасады. Бұл рейтингтің негізгі мақсаты - экономикалық дамуды адам прогресінен тыс қарап, саясат пен даму стратегиясында адамның әл-ауқатын арттыруға мән беру.

АДИ негізгі қағидаты 1990 жылы шыққан Адам дамуы туралы бірінші есепте жарияланды, онда: «ұлттық дамуды адам басына шаққандағы кіріспен ғана емес, денсаулық сақтау және білім беру саласындағы көрсеткіштермен де өлшеу керек»²⁸ делінген. Осылайша, аталған индекстің әдістемесі келесі үш көрсеткіштен тұрады:

1. ұзақ және салауатты өмір сүру қабілеті (туылғанда күтілетін өмір сүру жасының ұзақтығымен өлшенеді);

2. білім алу мүмкіндігі (қазіргі оқудың орташа ұзақтығы мен алдағы уақытта күтілетін оқудың ұзақтығымен өлшенеді);

3. лайықты өмір сүру деңгейіне жету мүмкіндігі (жан басына шаққандағы жалпы ұлттық табыспен өлшенеді).

АДИ үш негізгі индикатордан басқа, елдің даму деңгейін неғұрлым толық түсіну үшін төрт қосымша көрсеткішті есепке алады:

1. Адам дамуының индексі, табыс теңсіздігі де есептеледі (АДИТ);

2. Көпөлшемді кедейлік индексі (КӨКИ);

3. Гендерлік теңсіздік индексі (ГТИ);

4. Гендерлік даму индексі (ГДИ).

АДИ мәнінде әр мемлекет 0-ден 1-ге дейінгі шкала бойынша жіктеледі. Оның нәтижесінде елдер 4 негізгі топқа бөлінеді: АДИ деңгейі өте жоғары елдер, АДИ деңгейі жоғары елдер, АДИ деңгейі орташа елдер, АДИ деңгейі төмен елдер.

Бұл зерттеуді жүргізу барысында 2017 жылғы АДИ есебі соңғы статистикалық деректер жинағы болатын, дегенмен 189 мемлекет пен аумақтар үшін АДИ-дің жаңа көрсеткіштері берілген «2018 жылғы жаңартылған статистикалық деректер» есебі де жарыққа шығып үлгергенін айтып өту керек.

2018 жылғы есептегі Қазақстанның АДИ мәні 0,800 құрады. Бұл көрсеткіш бойынша мемлекет әлемдегі 189 ел мен аумақтың ішінде 58-орынға жайғасып, адам дамуы өте жоғары деңгейдегі мемлекеттер қатарына енді (4-кесте)²⁹. 2018 жылы әлемдік көшбасшы – Норвегия болған.

1990 жылдан 2017 жылға дейінгі кезеңде Қазақстандағы АДИ мәні 16,0% артып, 0,690-дан 0,800-ге дейін өсті (5-кесте):

- Қазақстанда туылған күтілетін орташа өмір сүру жасының ұзақтығы 3,2 жылға артты;
- оқудың орташа ұзақтығы 3,7 жылға өсті;
- күтілетін оқу жылының ұзақтығы және күтілетін оқу жылы 2,7 жылға өсті;
- Қазақстандағы жан басына шаққандағы ЖҰТ 64,7%-ға өсті.

Қазақстанның прогресін басқа елдермен салыстыра бағалау. АДИ-мен өлшенетін адам

4-кесте.								
2018 ЖЫЛҒЫ БҰҰДБ АДИ РЕЙТИНГІ								
Рейтинг	Мемлекет	АДИ мәні	Туылғанда күтілетін орташа өмір сүру жасының ұзақтығы	Күтілетін оқудың ұзақтығы	Қазіргі оқудың орташа ұзақтығы	Жалпы ұлттық табыс (АҚШ доллары)	ЖҰТ бойынша рейтингтен АДИ бойынша рейтингті алғанда	АДИ-дегі орны
АДИ ДЕҢГЕЙІ ӨТЕ ЖОҒАРЫ ЕЛДЕР								
1	Норвегия	0,953	82,3	17,9	12,6	68 012	5	1
2	Швейцария	0,944	83,5	16,2	13,4	57 625	8	2
3	Австралия	0,939	83,1	22,9	12,9	43 560	18	3
4	Ирландия	0,938	81,6	19,6	12,5	53 754	8	4
5	Германия	0,936	81,2	17	14,1	46 136	13	4
6	Исландия	0,935	82,9	19,3	12,4	45 810	13	6
7	Гонконг (ҚХР)	0,933	84,1	16,3	12	58 420	2	8
7	Швеция	0,933	82,6	17,6	12,4	47 766	9	7
9	Сингапур	0,932	83,2	16,2	11,5	82 503	-6	8
10	Нидерланды	0,931	82	18	12,2	47 900	5	10
58	Қазақстан	0,8	70	15,1	11,8	22 626	-3	60
АДАМ ДАМУЫ ЖОҒАРЫ ДЕҢГЕЙДЕГІ ЕЛДЕР								
60	Иран	0,798	76,2	14,9	9,8	19 130	3	61
60	Палау	0,798	73,4	15,6	12,3	12 831	28	59

28 Адам дамуының индекстері мен индикаторлары. <http://hdr.undp.org>

29 2018 Statistical Update: Statistical update. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf

5-кесте.

УАҚЫТ ПЕН ЖАҢА МАҚСАТТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АДИ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Жыл	Туылғанда күтілетін орташа өмір сүру жасының ұзақтығы	Күтілетін оқудың ұзақтығы	Қазіргі оқудың орташа ұзақтығы	Жан басына шаққандағы ЖҰТ (2011 ж. АҚТ- \$)	АДИ мәні
1990	66.8	12.4	8.1	13,734	0.690
1995	63.9	12.0	9.3	8,735	0.664
2000	63.5	12.3	10.5	9,902	0.685
2005	65.2	14.3	11.7	15,407	0.747
2010	67.6	14.4	11.4	17,925	0.765
2015	69.7	15.0	11.7	23,164	0.797
2016	69.9	15.0	11.7	22,054	0.797
2017	70.0	15.1	11.8	22,626	0.800

6-кесте.

ТАҢДАЛҒАН ЕЛДЕР МЕН ТОПТАР ҮШІН 2017 ЖЫЛҒА АРНАЛҒАН
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АДИ ЖӘНЕ КОМПОНЕНТТІК КӨРСЕТКІШТЕР

Мемлекет	АДИ мәні	Туылғанда күтілетін орташа өмір сүру жасының ұзақтығы	Күтілетін оқудың ұзақтығы	Қазіргі оқудың орташа ұзақтығы	Жан басына шаққандағы ЖҰТ (2011 ж. АҚТ- \$)	Туылғанда күтілетін орташа өмір сүру жасының ұзақтығы
Қазақстан	0.800	58	70.0	15.1	11.8	22,626
Ресей	0.816	49	71.2	15.5	12.0	24,233
Украина	0.751	88	72.1	15.0	11.3	8,13
Еуропа және Орг. Азия	0.771	—	73.4	14.1	10.3	15,331
АДИ өте жоғары елдер	0.894	—	79.5	16.4	12.2	40,041

дамуының прогресін шет елдермен салыстыруға болады. 2017 ж. қазақстандық АДИ мәні 0,800 болды. Бұл адам дамуының өте жоғары деңгейі санатына кіретін елдердің орташа көрсеткішінен төмен (0,844), ал Еуропа мен Орталық Азия елдерінің орташа көрсеткішінен (0,711) жоғары.

БҰҰДБ сарапшылары бізді Еуропа және Орталық Азия аймақтарымен салыстыра отырып, Ресей Федерациясы мен Украинаның көрсеткіштері Қазақстанға жақын екенін айтады (58). 2017 жылғы АДИ рейтингінде бұл мемлекеттердің көрсеткіштері сәйкесінше 49 және 88-орында болған (6-кесте).

АДИ индексінің көрсеткіштері Қазақстан дамуын бағалаудың анағұрлым кеңірек түсінігін береді. БҰҰДБ сарапшылары төрт даму көрсеткішінің үшеуі бойынша Қазақстанның дамуын бағалайды. 2019 жылы көпөлшемді кедейлік индексіне Қазақстан жоқ.

АДИ индекстері мен Білім деңгейінің индексі талдау нәтижесінде Қазақстанның халықаралық рейтингтерде орта позицияларды иемденіп, білім беру деңгейі және адамның даму деңгейі бойынша оң динамика сақтап отырғанын көрсетеді.

1.2. Ұлттық бірегейлікті сақтаудың шетелдік тәжірибесі

Жаңғыру дегеніміз – өзгеру мен жалпыға ортақ әлемдегі мінез-құлықтың жаңа паттернін қабылдау және прогреске кедергі келтіретін стереотиптік заңдылықтардан бас тарту, сонымен қатар қазіргі заманғы сын-қатерлерді ескере отырып қоғамның құндылықтарын жаңарту. Жаһандану ұлттық мемлекеттер үшін күрделі мәселе болып саналады, өйткені бұл «барлық ұлттық шекараларды бұзып, барлық елдердің азаматтарын өздерінің ұлттық ерекшеліктерін көрсетуден бас тартуға мәжбүрлеу»³⁰. Жалпыға ортақ әлеуметтік және мәдени құндылықтарды тарату, этникалық қауымдастықтарды жақындату, бұл құбылыс өмірдің барлық салаларында әмбебаптыққа алып келеді.

Қазақстан халықтың ұлттық сипатына әсер ететін екі фактордың ықпалында. Бір жағынан, жаһанданудың күшті әсері, екінші жағынан, әлеуметтік-экономикалық жаңғыру жағдайындағы қоғамның өзгеруі. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық бірегейлікті, халықтың мәдени кодын сақтаудың өзектілігі артып келеді. Әрбір елде жергілікті халықтық құндылықтарына негізделген мәдени біртұтастықты сақтаудың өзіндік тәжірибесі қалыптасқан.

Шет елдердің тәжірибесін зерделеу ұлттық бірегейлікті сақтаудың қазақстандық моделін жасауда тиімді болатын ең жақсы үлгілерді алу

тұрғысынан қоғамдастықтардың құндылық диапазоны мен мінез-құлық паттерндерін анықтауда пайдалы болмақ.

Ұлттық бірегейлікті сақтаудағы дамыған Батыс елдерінің тәжірибесі. Жаңғыруға және әлеуметтік дамудың трендтеріне айналған Батыс Еуропа мен Солтүстік Американың дамыған елдері де жаһанданудың теріс салдарын сезінуде. Бұл елдерде дамушы елдерден келген жаңа азаматтарды, иммигранттарды қоғамға әлеуметтік-мәдени интеграциялау мәселесі өте өзекті болып отыр.

XX ғасырдың екінші жартысынан бастап жаһанданудың үдеуі және оңтүстік жарты шардан солтүстік жарты шарға көші-қон ағынының ұлғаюы Батыс қоғамының әлеуметтік құрылымын айтарлықтай өзгертті. Иммигранттарды қабылдаушы батыс қоғамының институттарына интеграциялау мемлекеттік саясаттың өзекті бағытына айналды. Сондықтан иммиграциялық ағындарға тап болған елдер түрлі мемлекеттік интеграция/ассимиляция бағдарламалары мен жобаларын жасап, оларды жүзеге асыруда.

Еуропаның әр түрлі елдерінің интеграциялық саясатының мақсаты – жаңа азаматтардың қоғамға жанжалсыз интеграциялануына ықпал ету, атап айтқанда, келушілердің оның өмірінің ең маңызды кезеңінде өзін танып-білуіне кедергі болатын тосқауылдарды жою. Екінші жағынан, мұндай саясат қабылдаушы қоғамның қалыптасқан әлеуметтік-мәдени жүйесіне еніп, иммигранттардың біртіндеп ассимиляциялануына мүмкіндік береді.

Еуропалық мемлекеттердің интеграциялық саясатының модельдерін жіктейтін сарапшылар оларды екі топқа бөледі. Бірінші топқа иммигранттарды интеграциялауға бағытталған курстарынан өту міндетті шарт саналатын елдер кіреді. Екінші топқа жаңадан келгендерге арналған арнайы мемлекеттік курстарда оқу міндетті емес мемлекеттер жатады. Айта кету керек, соңғы топтағы елдерде иммигранттардың сабаққа келуін ынталандыратын шаралар арқылы олардың оқу курстарына қатысуын көтермелейтін нормалар бар.

Бірінші топтағы елдердің иммигранттармен жұмыс істеу моделі ең алғаш Нидерландыда пайда болды. «Мультикультурализм» идеясына негізделген иммигранттармен жұмыс жасау тәсілдері тиімді еместігі белгілі болғаннан кейін, нидерландтық саясаткерлер «азаматтық интеграция» деп аталған жаңа стратегия қабылдады. Бұл модель жаңа азаматтардың жергілікті институттарға қатаң интеграциялануына және олардың жұмысқа орналасуын жеңілдетуге бағытталған. Нидерланды барлық иммигранттарға

30 Nation и глобализация / Драган Симеунович; пер. с сербского яз. д-ра ист. наук В. Д. Кузнецевского; Рос. ин-т стратег. исслед. – М.: РИСИ, 2013. – 112 с.

нидерланды тілін оқытатын, жергілікті нормалар мен құқықтық процедураларды түсіндіретін, нидерландылық қоғамға тән құндылықтарды үйрететін курстардан өтуді, сондай-ақ мигранттар үшін жаңа қоғамның басқа мәдени-құқықтық аспектілерін меңгеруді міндеттеді³¹. Иммигранттар азаматтық интеграция емтиханын тапсыруы керек. Германия, Дания, Австрия және басқа ЕО елдері иммигранттармен жұмыс істеудің осы тәсілін қабылдады.

Иммигранттармен жұмыс істеудің екінші үлгісі Франция мен Ұлыбританияда орныққан. Бұл елдердің тілдері әлемде кең таралған, сондықтан мұнда келушілердің көпшілігі ең кемі тұрмыста қолданылатын деңгейде болсын тілді меңгерген. Осыған қарамастан, жаңа азаматтардың дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін қолайлы атмосфера құратын, олардың еңбектерін әлеуметтендіруге және жергілікті қоғамға жүйелі интеграциялануға мүмкіндік беретін тілдік курстар, кәсіби бағдарлау орталықтары бар.

Зерттеушілер барлық иммигранттарды бір әлеуметтік топқа жатқызуға болмайтынын, олардың интеграциясы әртүрлі факторларға байланысты екенін айтады. Жеке тұлға өскен әлеуметтік топ, оның тәрбиеленген мәдениеті, үйде алған білімі, жалпы білім деңгейі және басқа параметрлер жеке тұлғаның қабылдаушы елдің әлеуметтік құрылымына ықпалдасуына қатты әсері бар. Соңғы жылдары дамыған Еуропа елдерінің иммиграциялық саясаты «дұрыс» иммигранттарды кіре берісте іріктеуге бағытталған. Осы мақсатта иммигранттар мемлекеттің тілдік және мәдени құндылықтарын білетін адамдарды, еңбек нарығына қажетті мамандарды қабылдауды елшіліктер арқылы жүргізеді.

Интеграциялық саясат – иммигранттардың дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасауға бағытталған мемлекеттік саясаттың құрамдас бөлігі. Бұл саладағы мемлекеттік саясат осы ресурстан еңбек нарығына қажетті жоғары сапалы адами капитал қалыптастыруға арналған тетік.

Осылайша, Еуропа елдеріндегі интеграциялық саясаттың тәжірибесі адами капиталды дамытуға және оларды өз еліне қажетті еңбек ресурсы ретінде қайта даярлауға бағытталған. Жоба деңгейінде бұл стратегия иммигранттарды қоғамға оңай интеграциялаудың тілдік курстарын дамыту, елдегі құқықтық нормалар мен қоғамдық жұмыстарға қатысу мәселелерін түсіндіру, кәсіби бағдарлау сияқты құралдар арқылы көрінеді.

Жоғарыда айтылғандардан мынандай қорытынды шығады: дамыған елдердің саясаты ұлттық ерекшеліктерін сақтау мен қорғауда жаһандандудың әлеуетін барынша тиімді пайдалануға негізделген. Бір жағынан, бұл елдер қазіргі заманғы өмір салтын анықтаушылар саналады, осылайша өздерінің мәдени құндылықтарын экспорттайды. Екінші жағынан, олар иммигранттардың мәдени интеграциясына, олардың осы елдің тілін үйренуіне, қоғамдық құндылықтары мен нормаларын сіңіруіне және оларды біртіндеп ассимиляциялауға мән береді.

Бірегейлікті қалыптастырудың Оңтүстік Кореядағы тәжірибесі. Елбасы атап өткендей «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет». Бұл тұрғыдан Малайзия мен Оңтүстік Кореяның тәжірибесі өзекті. Бұл елдер постиндустриалды қоғамды дамыту міндеттеріне сәйкес заманауи әлеуметтік-экономикалық жаңғыруды жүргізіп қана қоймай, өзіндік мәдени құндылықтарын сақтай алды.

Азия елдерін әлеуметтік-экономикалық жаңғыру моделі – Батыс елдерінің сәтті тәжірибелерін өздеріне алу мен өздерінің ұлттық идеологиясын сақтауға негізделген үлгі. Батыс елдерінен айырмашылығы, Азия-Тынық мұхиты аймағының елдері қоғамның әлеуметтік трансформациясын экономикалық жаңғырудың ажырамас бөлігі ретінде қарастырды.

Пак Чоң Хи бастаған корейлік жаңғыру «ұлттық қайта құруға» бағытталды, оның үш негізгі мақсаты болды: капиталистік индустрияландыру, әскери күш арқылы Солтүстік Кореядан қорғану, ұлттық бірегейлікті қалыптастыру³².

Оңтүстік Кореядағы жаңғырудың мәдени (рухани) бағыты батысқа бағытталған, заманауи сипатта болды. Сонымен бірге, онда корей рухын жоғалтпау ретінде тарихи дәстүрлердің сақталуына баса мән берді.

Пак Чоң Хи түбектің тұрғындарының ғасырлар бойғы кедейлігін, жапон отаршылдығы мен соғыстағы шығындарды тілге тиек отырып, жаңғырудың қажеттілігін бұқаралық санаға сіңіре алды. Пак Чоң Хи «Отанымызды жаңғырту» ұранымен индустрияландыруға ғана емес, сонымен қатар ауылдық өнеркәсіптің инфрақұрылымын қамтамасыз етуді және ауылдардың өзін-өзі дамытуына мән беріп, елдің ауылдық аудандарын аштық пен кедейліктен

31 Joppke Ch. The role of state in cultural integration: Trends, Challenges and Ways Ahead. Migration Policy Institute, 2012.

32 Kim Eun-shil. The Cultural Logic of the Korean Modernization: Project and its Gender Politics. Asian Journal of Women's Studies, 2000, 6:2. Pp. 50-77.

арылтуға мүмкіндік берді³³. Басынан бастап Пак Чоң Хи «Иә, біз жасай аламыз!», «Жақсы өмір сүрейік» деген ұрандар арқылы ескілікпен күресті және «Жаңа ауыл» қозғалысын жандандырды. Осылайша ол адамдарды еңбексүйгіштікке, өз-өзіне көмектесуге және бірлік рухына шақыруға тырысты.

«Жаңа ауыл» қозғалысы бос саяси ұран емес, ауыл халқының өмір сүру деңгейін жақсартуға ықпал ететін практикалық саясат екенін адамдар түсінген кезде, бұл қозғалыс қарқын алып, бүкіл елге тез тарады. Содан кейін «Жаңа ауыл» қозғалысы ауылдық жерлерден зауыттарға, мектептер мен қалаларға дейін таралып, сайып келгенде, халықтың рухын көтеретін танымал қозғалысқа айналды. Осылайша, Пак Чоң Хи халықты өнімді еңбек етуге және халықтың рухын жаңғыртуға итермелейтін ұрандарымен жаңғыруға шақырды. Пак Чоң Хи ел басшылығына келген тұста, корейлер соғыстан қажыған және жапондық отарлаудың ащы тәжірибесін басынан өткерген қоғам ретінде жабырқау күйде болатын. Айтылған ұрандар корей халқының ой-санасын өзгертті. Корея Республикасының Мәдениет, спорт және туризм министрлігі үйлестірген адамдардың ой-санасын ояту және өзгертуге арналған ұрандар практикасын іске асыруда пікір көшбасшылары, жарнама кең қолданылды³⁴. Халықты жаңғыруды қолдауға шақыратын ұрандар мен биліктің нақты іс-әрекеттері халық санасының өзгеруіне әкелді. Осы курстың арқасында билік жаңғырудың сәтті жүруін анықтаған фактор – көпшілік қолдауына ие болды.

Оңтүстік Кореядағы жаңғыру тәжірибесінің тағы бір маңызды аспектісі – мәдениетті қолдау және халықтың мәдени құндылықтарын экспорттау.

Жаһандану Оңтүстік Корея экономикасының өркендеуіне және кедей елден инновациялық «азиялық жолбарыс» экономикасына айналуға мүмкіндік берді. Сондай-ақ, Оңтүстік Корея өзінің заманауи поп мәдениетін өзгертті және оны экспортқа бағытталған өнімге айналдырды. Корей кино, музыка индустриясы және Интернеттегі ойындар көптеген Азия елдерінде танымал болды, олардың танымалдығы басқа континенттерге де жайылды. Бұл құбылыс

"кәріс толқыны" деген ат алды³⁵. Корей мәдени индустриясының жалпы экспорттық кірісі 2001 ж. 658 млн. АҚШ долларынан 2011 ж. 4,3 млрд. АҚШ долларына дейін өсті³⁶. 2016 жылы тек қана К-поптан (музыкадағы бағыт) келген әлемдік табыс 4,7 млрд АҚШ долларын құрады³⁷.

Мамандардың пікірінше, корей мәдени индустриясының жетістігі кездейсоқ емес. Бұл Оңтүстік Корея үкіметінің үш негізгі элементті – физикалық капиталды (өндіріс құралдары түрінде), адами капиталды және технологияны дамытуға бағытталған саясатты тиімді жүзеге асырудың нәтижесі. 1998 жылғы Азиядағы қаржы дағдарысынан кейін Оңтүстік Корея үкіметі музыканы ұлттың имиджін жақсарту және мәдени ықпалын арттыру үшін қолдану туралы шешім қабылдады. Үкімет Мәдениет министрлігінің құрамында арнайы К-поп бөлімін құрып, оған миллиондаған доллар бөлді³⁸. Корея Республикасының Мәдениет, спорт және туризм министрлігі реттейтін мәдениетті қолдау және мәдени құндылықтарды экспорттау тәжірибесі корей фильмдерін, сериалдарын және музыкасын дайындау арқылы жүзеге асырылады³⁹.

Корей үкіметі корей мәдени индустрия кәсіпорындарына технологияларды өндірісте пайдалану мен қолдануда, сондай-ақ ғаламдық дистрибуция жүйелерінің қолдауға қажетті білікті кадрларды дамыту мен тартуға жан-жақты қолдау көрсетті. Мәдени индустрияны бұлай агрессивті алға жылжыту саясаты, үкіметтің оны ұлттық экономикалық дамудың орталық элементтерінің қатарына қосуды жөн деп тапқан тәсілімен тікелей байланысты⁴⁰.

Сандық технологиялар мен мәдени индустрия Оңтүстік Кореяның «жұмсақ күші» болып саналады. Бұл салалардың жоғары дамуының арқасында таң тазалығы елі «Soft Power 30» индексіне («жұмсақ күш» индексі бойынша әлемдегі үздік 30 мемлекет) әлемнің үздік 20 елінің қатарына ене алды⁴¹. Бұл көрсеткіш бойынша Азия елдерінің арасында Оңтүстік Корея Жапониядан кейін екінші орында тұр.

Жоғарыда айтылғандардан шығатын қорытынды, қазіргі жағдайда мәдени салаға инвестиция салу – ұлттық мәдени құндылықтарды сақтау жолы ғана емес, сонымен қатар оны экспорттау және одан экономикалық пайда алу

33 Kim Eun-shil. The Cultural Logic of the Korean Modernization: Project and its Gender Politics.

34 State cultural policy of the Republic of Korea.-<http://www.mcst.go.kr/english/index.jsp>

35 Truong B. The Korean Wave: Cultural Export and Implications. - <http://resources.css.edu/academics/his/middleground/articles/taugertruongglobalizationteachingfall-2015themiddlegroundjournal.org.pdf>

36 Seung-Ho Kwon & Joseph Kim. The cultural industry policies of the Korean government and the Korean Wave. Published online: 29 Aug 2013. Pages 422-439.

37 Here's what other nations can learn from Korea's pop music industry. - <https://www.weforum.org/agenda/2018/12/k-popnomics-how-indonesia-and-other-nations-can-learn-from-korean-pop-music-industry/>

38 Here's what other nations can learn from Korea's pop music industry. - <https://www.weforum.org>

39 State cultural policy of the Republic of Korea.-<http://www.mcst.go.kr/english/index.jsp>

40 Seung-Ho Kwon & Joseph Kim. The cultural industry policies of the Korean government and the Korean Wave. International Journal of Cultural Policy. Volume 20, 2014 - Issue 4. Pages 422-439.

41 A Global Ranking of Soft Power 2018. - <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-Soft-Power-30-Report-2018.pdf>

мүмкіндігіне жатады.

Литвада ұлттық бірегейлікті сақтау мәселелері. Еуропалық аймақтағы елдер екі ықпал етуші фактормен бетпе-бет келіп отыр. Бір жағынан, оларға жаһандану, ал екінші жақтан, жалпы еуропалық мәдени құндылықтарды жаюға негізделген еуропалану процесі ықпал етеді. Бұл әсіресе шағын мемлекеттер үшін өзекті, өйткені мұндай елдер мәдени «жұтылуға» әлдеқайда осал болып келеді. Сондықтан мұндай елдердің зиялы қауым өкілдері бірінші болып өз халықтарының ұлттық бірегейлігін сақтау проблемасын көтеріп, билік өкілдерін мәдени және рухани құндылықтарды қорғау стратегиясын қабылдауға итермелеп отыр. Осы тұрғыдан қарағанда, ұлттық бірегейлікті сақтау саласындағы ең тиімді саясат жүргізіп отырған шағын мемлекеттердің бірі – Литваның тәжірибесін зерделеу маңызды.

Литва саясаткерлері тек елде тұратын адамдардың ғана емес, сонымен қатар елден тыс жерлерде тұратын литвалықтардың да ұлттық бірегейлігін сақтауына алаңдайды. Литва билігі диаспора өкілдерін елдің саяси, экономикалық және мәдени өміріне белсенді тартуды көздеп, осы мақсатпен шетелдегі диаспора өкілдерімен белсенді жұмыстар жүргізуде⁴².

Мысалы, литвалық ғалым Алмантас Самалавичиус литвалық әлеуметтік-мәдени дискурста жаһандануға скептикалық көзқарас басым деп санайды. Ғалым оның себебін мемлекеттің отаршылдық тарихымен байланыстырады. Оның айтуынша, большевизм кезінде литвалықтар ұлттың этномәдени ерекшеліктерін жоғалта жаздады. Сол себепті қазіргі зиялы қауым заманауи үрдістер ұлттық бірегейлікке қайта қауіп төндіреді деп ойлайды⁴³. Мұндай ұстанымдағы ғалымдар литвалықтардың ұлттық ерекшелігін сақтау керек деп санайды. Ал ұлттық бірегейліктің өзегін этникалық қатыстылық, тіл, мәдениет және дін (католицизм) құрайды деп есептейді⁴⁴. Аталған ұлттық бірегейлік элементтерінің ішінде тіл ұлтты біріктіруші желі саналады.

Литвада ұлттық бірегейлікті сақтау саясатының бір бағыты – атамекеннен жырақта тұратын литвалықтардың этномәдени бірегейлігін сақтауға көмектесуге арналған. Осы мақсатта шет елдерде тұратын литвалықтардың Литваның дамуына үлес қосуына және Дүниежүзілік литвалықтар қоғамдастығына тарту үшін олармен тиімді жұмыс істеуге

бағытталған «Жаһандық Литва» мемлекеттік бағдарламасы қабылданды⁴⁵.

«Бағдарлама 10 тармақты қамтиды:

1. Шетелдік литвалықтардың литвалық бірегейлікті сақтауы және Литвамен қарым-қатынасын үзбеуі. Литваның өркендеуіне үлес қосуы.

2. Халықаралық міндеттемелерге сәйкес шет елдердегі литвалық ұлттық азшылыққа жататын тұлғалардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету.

3. Шетелде тұратын Литва Республикасының азаматтары Литвадағы сайлауларға қатысады, олардың мүдделері Литва Республикасының Сеймінде талқыланады.

4. Интеллектуалдық алмасу жүргізіледі: шетелдегі литвалық ғалымдар Литваның академиялық қауымдастығымен ортақ жобаларды жүзеге асырады, тағылымдамадан өтеді, түрлі алмасу бағдарламаларына қатысады т.б.

5. Мәдени шараларға Литва мен шетелдегі Литва диаспорасының қайраткерлері қатысады.

6. Шетелдегі диаспора өкілдері Литваның экспортына нарық іздеуге, инвестиция тартуға, инновация және туризмді дамытуға көмектеседі.

7. Әлемнің түкпір-түкпіріне таралған литвалықтарды ортақ мәдени, әлеуметтік, ғылыми және коммуникациялық кеңістікте біріктіреді.

8. Литва ұйымдары мен мекемелері ұсынатын электрондық қызметтер шетелдік литвалықтарға қолжетімді және олардың қажеттіліктерін қанағаттандырады.

9. Литва диаспорасы Литваға бүйрегі бұратындармен бірге Литваны әлемге танытады, Литва туралы позитивті ақпарат таратуға ықпал етеді, Литваның әлемдегі мүдделерін қорғайды, қолдайды және нығайтады.

10. Шетелдік литвалықтардың Литваның шет елдердегі ұйымдарына қызығушылығы құпталады. Көшіп кеткендердің осы ұйымдардың қызметіне қатысуына ынталандырады.

Бағдарлама шетелдегі литвалықтарды литвалық тілді, литвалық ұлттық бірегейлікті сақтауға, литва диаспорасы мен Литва арасындағы байланысты нығайтуға, қоғамдық өмірдің түрлі салаларына араласуға және оған қолайлы жағдай туғызу арқылы Литваның әлауқатының өсуіне ықпал ететін механизмдер ұсынады⁴⁶.

Жыл сайын «Жаһандық Литва» бағдарламасын іске асыру бойынша ұлттық сыйлықтар

42 Светлана Алексеева. «Глобальная Литва» стремится объединить литовцев по всему миру. <http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=9823>

43 Samalavičius A. National identity, culture and globalisation. Lithuania wakes up to a new social and cultural reality. 10 March 2005. <https://www.eurozine.com/national-identity-culture-and-globalisation/>

44 Венцлаускас Л. (Транс)формация литовской идентичности. Особенности национальной идентичности Литвы и Беларуси в контексте европейской интеграции: сходства и различия. http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/17101/1/2011_2_JLIR_seminar.pdf

45 Р. Муксинов. Невозвращенцы. <https://www.kurier.lt/nevozvrashheny-2/>

46 Р. Муксинов. Невозвращенцы.

иегерлерін, яғни Литваның дамуына үлес қосқан шет елдерде тұратын этникалық литвалықтарды марапаттау рәсімі өтеді. Онда әртүрлі номинациялар бойынша жүлделер беріледі. Мысалы, «Литваға инвестиция тарту», «Инновациялық/ғылыми жаңалық ашу», «Литва туралы әлемге ақпарат тарату» т.б.⁴⁷

Литва билігі 40-тан аса елде қоныстанған 1,5 миллионға жуық литвалықтардың (Литва халқының 40%-ын құрайды) шетелдік диаспорасымен байланысты нығайтуға көп көңіл бөледі. Шетелдік литвалықтар ең көп АҚШ-та тұрады (800 мыңнан астам)⁴⁸.

Қазақстанда да осындай марапаттау рәсімін өткізу этникалық қазақтар мен шетелге қоныс аударған бұрынғы отандастарды тарихи отандарының дамуына үлес қосуға ынталандыратын еді. Бұл аталған санатқа жататын азаматтарды Қазақстанның өркендеуіне тарту мүмкіндігі ғана емес, сонымен қатар олармен эмоционалды байланысты сақтау, елдің мүддесін осы адамдар тұратын елдер де алға жылжытудың мүмкіндігі.

Бала кезінен патриоттық рухта тәрбиеленген, дәуірдің жақсы жаңалықтарына бейім, ұлттық менталитетін сақтап қана қоймаған, сонымен қатар ойы ашық және санасы икемді, міне осындай қабілеттерге ие адамдар болашақ қазақстандықтардың бейнесі.

Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, дұрыс жолға қойылған ұлттық бірегейлік халық ішіндегі диалог пен қоғамдық келісімді, елдің үдемелі дамуын және оның халықаралық аренадағы беделінің артуын қамтамасыз ететін фактор.

Ортақ болашаққа ұмтылған ұлт пен қазақстандық ортақ бірегейлікті қалыптастыру бір мезетте іске асатын мәселе емес, бұл ұзақ жүйелі даму процесі.

1.3. Прагматизм

Бұл ұғым белгілі бір ұлтпен немесе әлеуметтік топпен байланысты емес. Яғни, толығымен прагматикалық немесе мүлдем прагматикалық емес халық болмайды. Халықтың бойында, қоғамның ғасырлар бойғы мәдени дәстүрінің нәижесінде, мемлекеттік идеологияның арқасында, ұлттың қоршаған ортамен өзара әрекеттесу формаларына байланысты қалыптасқан белгілі бір қасиеттер болады.

Қоғамның әр мүшесінің өз әрекеттеріне, қылықтарына жауапкершілік алуы – бұл прагматикалық ойлаудың маңызды қағидасы.

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында прагматизм бойынша үш бағытта жұмыс істеуге мән берілген:

- азаматтар бойында «меншік иесі» мәдениетін дамыту;
- ҰЕҰ, үкімет және бизнес үшжақты әріптестігі жүйесін құру;
- халық арасында «экологиялық» мәдениетті дамыту.

Азаматтардың қаржылық сауаттылығы: АҚШ тәжірибесі. Жеке және отбасылық бюджетті сақтау, қаржы институттарының қызметтерін бағалай білу, кірістер мен шығыстарды жоспарлау, қаржылық қорды дұрыс жинақтау – осының барлығы «қаржылық сауаттылық» ұғымына кіретін элементтер және ол компоненттер қатарын одан әрі жалғастыруға болады. Халықтың қаржылық сауаттылығы мәселесі халықаралық қоғамдастықта бұрыннан талқыланып келе жатқан және шешімдері ұсынылған тақырып. Америка Құрама Штаттары алғашқылардың бірі болып өз азаматтарының қаржылық білімін кеңейту мәселесіне алаңдаушылық білдіріп, осы бағытта арнайы саясат жүргізген, халықты қаржылық мәселелерін шешуге көмектесуге бағытталған көптеген бағдарламалар мен жобалар жасаған мемлекет.

АҚШ мектептерінің банктермен және

7-кесте.

ӘЛЕМДЕГІ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ

Мемлекет/өңір	Қаржылық сауаттылық деңгейі
Еуропалық одақ (ЕО)	50%
ЕО құрамына кірмейтін дамыған елдер (АҚШ-ты қоспағанда)	58%
АҚШ	57%
Қытай	28%
Азия (Қытайды қоспағанда)	32%
ТМД	30%
Латын Америкасы мен Кариб бассейні елдері	29%
Қазақстан	40%

47 Грибаускайте наградила лауреатов премии "Глобальная Литва". <https://lt.sputniknews.ru/society/20171229/4766842/gribaускаite-nagrada-laureatov-premii-globalnaya-litva.html>
48 Алексеева С. «Глобальная Литва» стремится объединить литовцев по всему миру.

несиелік ұйымдармен ынтымақтастығын мұндай жұмыстың жарқын мысалы ретінде келтіруге болады. Мектеп аумағында банк шоттарын ашуға, депозиттерін толықтыруға және тіпті осындай банктер мен несиелік ұйымдары қызметін орындауға мүмкіндік беретін жүйе орныққан.

Ірі халықаралық банктер мен қаржылық компаниялар білім беру процестері мен жобаларына белсенді қатысады. HSBS Банкі орта мектеп оқушыларының қаржылық сауаттылығын арттыруға бағытталған жаһандық білім беру бағдарламасын әзірлеуге қатысты.

АҚШ-тағы тағы бір жетекші инвестициялық банк Merrill Lynch жастарға қаржылық сауаттылықты арттыруға бағытталған бағдарламаларды қаржыландырады және жүзеге асырады. Бағдарламалар аясында іске асырылатын негізгі жұмыстар: кәсіпкерлік, жеке және отбасылық бюджет, инвестициялар. Банк бағдарламаларға қаржылық қолдау көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар сараптама жүргізеді, өз қызметкерлерін еріктілер ретінде жібереді және коммерциялық емес ұйымдарға гранттар береді.

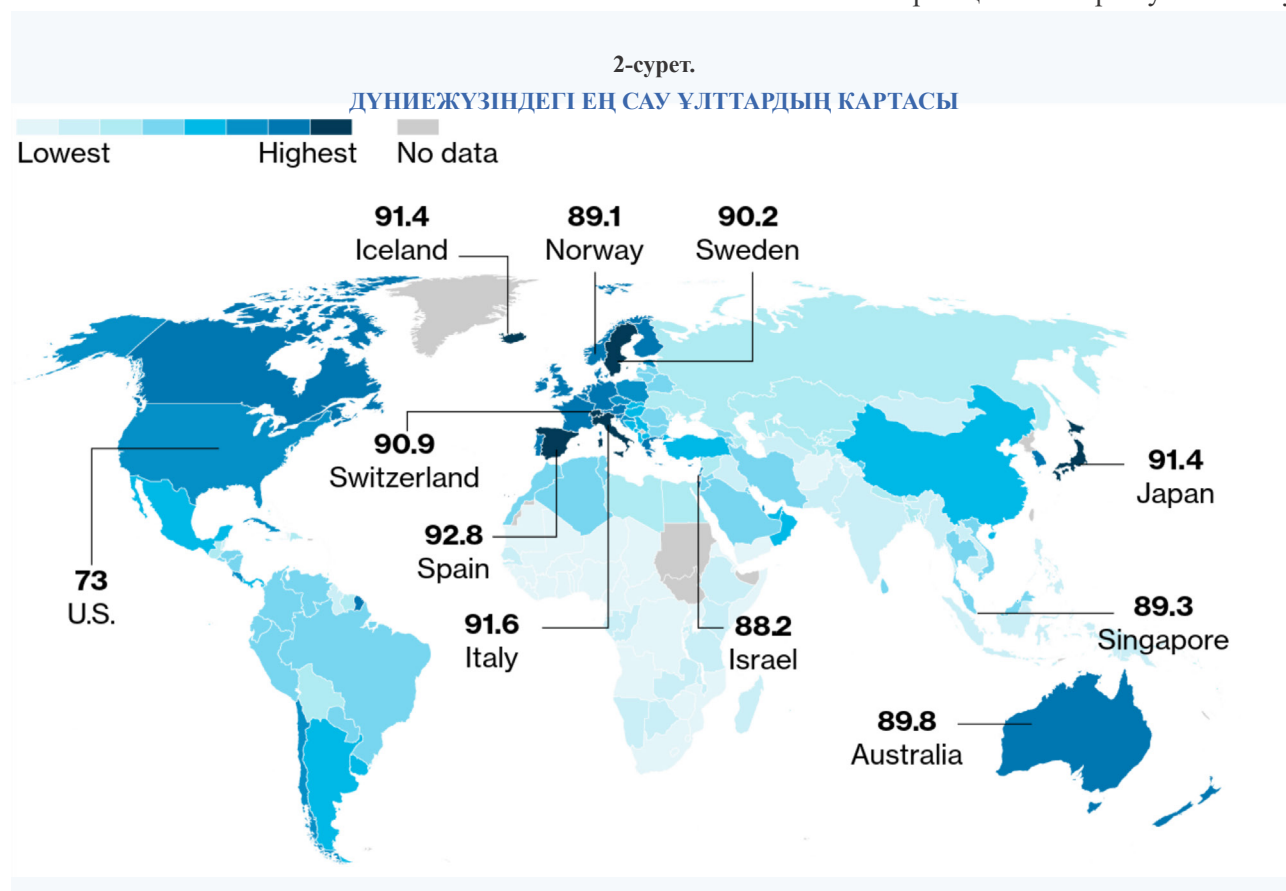
Осы тәсілдің арқасында АҚШ халқының қаржылық сауаттылық деңгейі әлемдік деңгейден жоғары. Мұны әлемнің әр еліндегі азаматтардың қаржылық сауаттылығын өлшейтін түрлі

рейтингтер мен сауалнамалардың нәтижелері қуаттайды.

Қаржылық нарықтарды аналитикалық зерттеумен айналысатын Standard & Poor's, азаматтардың қаржылық сауаттылығын анықтау мақсатында 2014 жылы 140 елдің тұрғындары арасында әлеуметтік сауалнама жүргізеді. Респонденттердің қаржылық сауаттылығы қаржылық шешімдер қабылдау туралы негізгі білімді бағалайтын сұрақтар: пайыздық мөлшерлемелер, пайыздарды есептеу, инфляция және тәуекелдерді әртараптандыру туралы білімдері кұрайды⁴⁹. Осы әлеуметтанулық зерттеудің нәтижелері бойынша АҚШ респонденттерінің 57%-ы қаржылық сауатты болып шыққан, ал Қазақстанның көрсеткіші 40%⁵⁰ болған (7-кесте)⁵¹.

Қаржы сарапшыларының пікірінше, адамдар қаржылық сауаттылығы жоғарылаған сайын, жинақ пен қарыз алу туралы дұрыс шешім қабылдайды, болашақ қажеттіліктер үшін үнемдей алады, зейнетақы жинақтарын дұрыс жоспарлайды және активтерін әртараптандыруға ұмтылады.

Отандық сарапшыларды Қазақстандағы тұтынушылық несиелер берудің жоғары көрсеткіші (несиелік портфелінің жалпы көлемінің 27%) және осы несиелерге қызмет көрсету мен жабу

49 Financial Literacy Around the World: Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey. - https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x70028

50 Financial Literacy Around the World...

51 Bruegel based on Standard & Poor's Global FinLit Survey. Note: Unweighted averages are shown for country groups. - <https://bruegel.org>.

ықтималдығы алаңдатады⁵². Бұл тенденцияны жою үшін прагматизм құндылықтарын қалыптастырудағы қоғамдық санамен жұмыс желісі ретінде азаматтардың қаржылық сауаттылығын арттыру өте өзекті және бұл мәселеде АҚШ-тың тәжірибесі пайдалы.

Салауатты өмір салтын насихаттау. Ұлт денсаулығы оның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі. Сондықтан барлық дерлік халықаралық индекстердің көрсеткіштерінде «ұлт денсаулығы» факторы кіреді. Мысалы, БҰҰ Даму бағдарламасы жасаған АДИ-де былай жазылған: «ұлттық дамуды тек жан басына шаққандағы кіріспен ғана емес, сонымен қатар денсаулық сақтау және білім беру саласындағы көрсеткіштермен де өлшеу керек»⁵³.

АДИ-2017 рейтингтің «денсаулық» индикаторы бойынша (туу кезінде күтілетін өмір сүру жасының ұзақтығы) мемлекет 189 елдің ішінде 124-орын алып, бұл көрсеткіш бойынша адам дамуы орташа елдер қатарына кірген.

Басқа рейтингтерде де Қазақстан денсаулық көрсеткіші бойынша төмен позицияда орналасқанын айта кету керек. Мысалы, ЖБҚИ 2019-де мемлекет жалпы көрсеткіште 141 елдің ішінде 55-орында болса, денсаулық факторы бойынша 95-орын алды. Сол себепті денсаулық факторы Қазақстанның жалпы көрсеткіштерін төмендететін индикаторлардың бірі⁵⁴.

Дүниежүзілік экономикалық форумның Қазақстандағы ұлттық серіктесі, Стратегиялық бастамалар орталығының (CSI) егжей-тегжейлі баяндамасында Қазақстанның осы көрсеткіш бойынша төмен позициясының себептері талданады: «Бұл фактор күтілетін салауатты өмірдің ұзақтығымен анықталатын бір ғана индикатормен бағаланады. Қазақстандағы күтілетін салауатты өмір жасының орташа ұзақтығы – 62,7 жыл. Ал үздік – 30 елдер үшін бұл көрсеткіш орташа есеппен алғанда 70 жастан асады».

Bloomberg американдық қаржылық және экономикалық ақпарат агенттігі жыл сайын денсаулыққа байланысты әлем елдерінің рейтингін жасайды. Бұл индексте бірінші орында Испания тұр, одан кейін Италия, Исландия және Жапония тұр (Сурет 2)⁵⁵. Вашингтон университетінің метрика және денсаулықты бағалау институты 2040 жылға қарай Испанияның өмір сүру ұзақтығы шамамен 86 жасқа жетеді деп болжайды⁵⁶.

Сарапшылар рейтингте осындай жоғары орын алған Испания мен басқа елдердің жетістіктерін үш маңызды фактормен байланыстырады⁵⁷:

1. Денсаулық сақтау жүйесі алдын-алу шараларына немесе алғашқы медициналық көмекке баса назар аударады. Испания соңғы онжылдықта жүрек-қан тамырлары аурулары мен қатерлі ісік ауруларынан болатын өлім-жітімнің төмендеуімен ерекшеленеді. Бұған скрининг пен алдын-алуға негізделген денсаулық сақтау саясатының тиімділігі үлкен рөлейнады. Бастапқы медициналық көмек негізінен мемлекеттік провайдерлер, балаларға, әйелдер мен қарт науқастарға профилактикалық қызмет көрсететін мамандандырылған отбасылық дәрігерлер мен медбикелер тарапынан көрсетіледі, сондай-ақ созылмалы ауруларға шұғыл көмек беріледі.

2. Тағы бір маңызды факторға диета жатады. Испания мен Италияда көкөністерге, жаңғақтарға, жемістерге, балыққа және пайдалы дәндерге, сондай-ақ зәйтүн майына бай дастарханға негізделген әйгілі Жерорта теңізі диетасы кең тараған.

3. Үнемі жаттығу және физикалық белсенділік. Спортпен және физикалық белсенділіктің басқа түрлерімен шұғылдану мәдениеті дамыған Швейцария және Швеция сияқты елдер денсаулық сақтау рейтингінде жоғары орында тұр.

Қазақстанда жоғарыда аталған үш факторды дамыту қажет. Айта кету керек, Қазақстандағы денсаулық сақтау жүйесі әлемде бәсекеге қабілетті. Bloomberg-тің 2018 жылғы денсаулық сақтау жүйесінің сапасы рейтингінде (жоғарыдағы рейтингтен бөлек), Қазақстан кейбір дамыған елдерден жоғары көрсеткіш көрсетіп, Индекске енген 56 мемлекеттің арасынан 44-орынды иеленді. Сарапшылардың пікірінше, отандық медицинаның Еуропа мен Батыс елдеріне қарағанда артықшылығы – оның қолжетімділігі. Алайда мемлекет медициналық қызметтердің сапасын жақсарту үшін денсаулық сақтау жүйесіне көп қаражат бөлуі керек⁵⁸.

Прагматикалық адамдардың бойындағы қасиеттерге **ұстамдылық, қанағатшылдық пен қарапайымдылық, үнемшілдік** жатады. Осы қасиеттерді, яғни қарапайымдылық мәдениетін насихаттау мен жаю маңызды. Осы жерде **Швецияның**, жалпы Скандинавия түбегінің

52 Қазақстан ждет кредитная усталость – мнение. - <https://ism.kz/zakreditovannost-mnenie>

53 Индексы и индикаторы человеческого развития: Обновленные статистические данные 2018. <http://hdr.undp.org/en/2018-update>

54 The World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport2019.pdf

55 Bloomberg analysis of World Health Organization data. - www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-24/spain-tops-italy-as-world-s-healthiest-nation-while-u-s-slips

56 These Are the World's Healthiest Nations. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-24/spain-tops-italy-as-world-s-healthiest-nation-while-u-s-slips>

57 These are the world's healthiest nations. <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/these-are-the-world-s-healthiest-nations/>

58 Қазақстан поднялся в мировом рейтинге Bloomberg по эффективности здравоохранения. <https://www.zakon.kz/4938759-kazahstan-podnyalsya-v-mirovom-reytinge.html>

тұрғындарын үлгі ретінде алуға болады. Бұл аумақта 1933 жылы шыққан романында дат-норвег жазушысы Аксел Сандемусе бейнелеген Янте қаласынан шыққан «Янте заңы» (Yantelagen) қалыптасқан. Бұл Скандинавия елдерінде, әсіресе ауылдық жерлерде ғасырлар бойы қалыптасқан ысырапшылдық пен астамшылыққа, даңғойлық пен кердеңдікке жол бермеуді міндеттейтін жазылмаған қоғамдық ереже. Янте заңына сәйкес, ешкім өзін басқалардан артық санамауы керек және бұл норманы бұзғандарды айыптау керек. Мұндай дәстүр қоғамдағы теңдікті сақтаудың бір тәсілі, әлеуметтік топтар арасындағы шиеленістің алдын-алу әрекеті»⁵⁹. Оның мәні: бос мақтанбау, дәулетінің артықтығын көрсетіп менменсінебеу, өзінің басқалардан артықшылығыңды көрсетуге ұмтылып тыраштанбау, өзінің байлығы немесе лауазымымен мақтанғысы келетіндерді тізгендеу.

Бүгінгі таңда **экологиялық сананың дамуы** БҰҰ-ның тұрақты дамуының 6 мақсатына қол жеткізудің шарттарының бірі: барлығына су ресурстарының қолжетімділігі және оның рационалды пайдаланылуын қамтамасыз ету. Экологиялық сананы дамытудағы үкіметтің күш-жігері мен азаматтардың оны қолдауының көрнекті үлгісін Германия, Сингапур тұрғындары көрсетіп отыр.

Германия Федеративтік Республикасының билігі ҰЕҰ-мен бірлесе отырып, адам экожүйеден тысқары емес, оның бір бөлігі деп саналатын экоцентрлік сана қағидаттарын сіндіру жүзеге асырылуда. Германия тұрғындары қазіргі қоршаған ортаның жоғары тазалығы әр азамат пен үкіметтің еңбегінің арқасында ғана мүмкін болғанын біледі⁶⁰.

Германия азаматтарын ерте жастан бастап экологиялық «қатал» тәртіпке негізделген экологиялық мәдениет тәрбиелейді: тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау, күнделікті өмірде суды үнемдеу және экологиялық таза көлік құралдарына көшу осы мәдениеттің құрамдас бөліктері. Экологиялық іс-шаралар экономикалық ынталандырумен қатар жүреді. Сондай-ақ, мемлекет экология бойынша жұмыс жүргізетін үкіметтік емес ұйымдардың оқу шараларын, форумдар, семинарлар т.б. өткізуін ынталандырады.

Үкіметтік емес ұйымдар ұзақ уақыттан бері талап етіп келе жатқан экологиялық қалдықтарды жинау мен қайта өңдеудің жаңа жүйесін тоқсаныншы жылдардың басында енді. Германия қағаз, шыны және поливинилхлорид қалдықтарын

бөлек жинау тәсіліне көшті. Кейбір қалаларда органикалық қалдықтар да бөлек жиналды. Өнеркәсіп жиналған қалдық материалдардың басым бөлігін қайта өңдеуі тиіс еді.

Алайда жалғыз мұндай сұрыптау тәсілмен «тұтынушылар қоғамы» шығаратын тау-тау қалдықтар проблемасын шешім мүмкін емес екені белгілі болды. Сондықтан экологиялық ұйымдар қалдықтарды азайту бойынша науқанды жалғастырып, түрлі қаптамалардың көлемін азайту, қайтаратын бөтелкелерді пайдалану т.б. мәселелерді көтерді. Белсенділер қоғамдық әдеттің түбегейлі өзгеруіне қол жеткізуге ұмтылды.

Бірте-бірте ыдысы мен бөтелкесі сусындардың жалпы бағасына кіретін кепілдік құн (Пфанд) инновациясы пайда болады. Бұл тәсілге сәйкес, тұтынушы босаған шыны бөтелкені немесе ыдысты (арнайы белгісі бар) кез келген дүкенге өткізіп, тауардың жалпы бағасына енген қалбыр құнын қайтарып ала алады.

Егер қоқыс дұрыс сұрыпталмаған болса, онда қоқыс өндейтін компаниялар оны шығару бағасын көтеріп, бүкіл үйге айыппұл сала алады немесе қалдықтарды алып кетуден бас тарта алады.

Германия – қоқыс шығару деңгейі ең аз елдердің қатарына жатады, жоғарыдайғыдай себептерге байланысты мұнда әрбір тұрғынның үлесі бар. *Sustainable Governance Indicator* (Тұрақты басқару индикаторы) индексіне Германия экологиялық саясат бойынша үздік елдердің қатарында тұр (3-орын)⁶¹. 2018 жылы Германия *Environmental Performance Index* (Экологиялық тиімділік индексі) бойынша қоршаған ортасы таза 15 елдің қатарына енді⁶².

Сингапурдың азаматтардың сана-сезімі мен мінез-құлық алгоритмдерін өзгертуге бағытталған *Keep Singapore Clean* (Сингапурды таза ұста) акциясын жүргізу арқылы қоршаған ортаны сақтау тәжірибесі қызықты.

Қала-мемлекет құрылғаннан кейін алғашқы кезеңде, яғни 1960-жылдардың аяғында жедел индустрияландыру және экономикалық даму жоспарлары Сингапурды тазарту және көгалдандырумен қатар жүзеге асырылды. Үкімет азаматтардың өмір сүру деңгейінің жоғарылауына мүмкіндік беру үшін қоғамдық тазалыққа басымдық береді. «Ең бай адам – дені сау адам» деген қарапайым даналықты бүкіл халыққа ұғындыруға мән берілді.

Денсаулық сақтау министрлігі тазалық

59 Сэвидж М. Кому мешаает янтелаген: молодым шведам надоело скрывать свои доходы и успехи? <https://www.bbc.com/russian/vert-cap-50082006>

60 Экологизация сознания как один из основных принципов экологической политики. <https://cyberleninka.ru/article/n/ekologizatsiya-soznaniya-kak-odin-iz-osnovnyh-printsipov-ekologicheskoy-politiki>

61 Sustainable government indicators. - https://www.sgi-network.org/2017/Germany/Environmental_Policies

62 Environmental performance index 2018 Results. - https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-topline?country=germany&order=field_epi_score_new&sort=asc

мәселесі тікелей «адамдармен байланысты» екенін, сондықтан оны сақтауға бұқараның қатысуы қажет екенін түсінді. 1968 жылдың қазан айында «Сингапурды таза ұста» жыл сайынғы акциясы басталды. Бұл Сингапурды әлемдегі ең таза және жасыл қалаға айналдыруға арналған алғашқы жалпыұлттық мемлекеттік білім беру бағдарламасы болды. Оның ұрандарын халыққа таратып, насихаттау үшін бұқаралық ақпарат құралдарын тарату белсенді жүрді.

Алдымен, үкімет қоқысты арнайы жерге тастамағандарға айыппұл мөлшерін көбейтті, бұл заң бұзушылықтың азаюына алып келді. Сондай-ақ, үкімет мектептер, қоғамдық орталықтар, бизнес-ұйымдар мен мемлекеттік органдар арасында тазалық жарыстарын өткізе бастады. Ең таза аумақтар мен мекемелер марапатталды, ал ең ластарының аты жария етіліп, оларға айыппұлдар салынды⁶³. Депутаттар мен қоғам көшбасшылары тұрғындарды үйлерді аралау және қоғамдық шараларға қатысу барысында осы науқанға атсалысуға шақырды. Депутаттар қоршаған ортаны сақтау жолында өздерінің де еңбектеніп жатқандарын көрсету үшін, шараға белсене араласып, үлгі көрсетті. Бұл акция жыл сайын дәстүрге айналып, ол басталғаннан кейін үш жыл өткенде моральдық және ұлттық мақтаньш сезімін нығайтуға арналған алғашқы «ағаш отырғызу»⁶⁴ шарасы ұйымдастырылды.

Сингапур тазалығының сәтті іске асуына ықпал еткен факторлардың бірі – адамдардың қоқысты сұрыптау процесін жеңілдететін инфрақұрылыммен қамтамасыз ету болды. Сингапурдың қоршаған ортаны қорғау министрлігінің бұрынғы хатшысы Тан Жи По айтқандай: «жаяу жүргіншілерге ыңғайлы қашықтықта қоқыс тастайтын орындар үнемі болуы керек. Оларға «қоқыс тастамаңыз» деп айтудың пайдасы жоқ, өйткені қолдарындағы қоқысты қайда қоярын білмейді. Оны қалтаға салып, үйге әкелу әдеті жоқ»⁶⁵.

Шет елдерде үкіметтік емес ұйымдар мен экологиялық қозғалыстар (түрлі форумдар, семинарлар, басқосулар, лоббистік және басқа да азаматтық белсенділік түрлері арқылы) қоғамды экологиялық проблемалар мен оларды шешу жолдары туралы ақпараттандыруда шешуші рөл атқарады. Жалпыға бірдей экологиялық хабардарлықты неміс экологиялық үкіметтік емес ұйымдарының басты жетістігі ретінде қарастыруға болады. Германия мен Сингапурдың бұл тәжірибесі мемлекет үшін, ҰЕҰ және

азаматтардың белсенді қатысуы арқылы халықтың экологиялық түсінігін қалыптастыру тұрғысынан Қазақстанға пайдалы деп санаймыз.

Ұлт денсаулығын жақсартпай, Қазақстанның дамыған отыз елдің қатарына енуі қиын болады. Шет елдердің, атап айтқанда Испания мен Швейцарияның тәжірибесі көрсеткендей, алдын-алу шараларына, дұрыс тамақтануға және тұрақты физикалық белсенділікке бағытталған медициналық жүйе халықтың өмір сүру ұзақтығын арттырудың шешуші факторларының бірі.

Қарапайымдылық мәдениетіне негізделген ысырапшылдық пен астамшылықтан бас тарту қазақстандық қоғам үшін өзекті. Осы мәселені шешу үшін үнемділікке, қарапайымдылыққа және қанағатшылыққа шақыратын қасиеттерді

9-кесте.

ОСАЛ МЕМЛЕКЕТТЕР ИНДЕКСІ БОЙЫНША ӘЛЕМДЕГІ ЕҢ ТҰРАҚТЫ 10 ЕЛ

Мемлекет	Индекстегі орны
Финляндия	178
Норвегия	177
Швейцария	176
Дания	175
Австралия	174
Исландия	173
Канада	172
Жаңа Зеландия	171
Швеция	170
Люксембург	169

10-кесте.

ОСАЛ МЕМЛЕКЕТТЕР ИНДЕКСІНДЕ ТМД ЕЛДЕРІ

Мемлекет	Индекстегі орны
Қазақстан	116
Армения	105
Молдова	103
Белоруссия	99
Украина	91
Түркіменстан	85
Грузия	81
Әзербайжан	76
РФ	73
Өзбекстан	70
Қырғызстан	68
Тәжікстан	65

63 Tan, Y. S., Lee T. J., Tan, K. (2008). Working with people and community. In Clean, Green and Blue: Singapore's journey towards environmental and water sustainability, p. 259. Singapore: ISEAS Publishing.

64 Lee, K. Y. (2000). From third world to first — The Singapore story 1965–2000, p. 204. Singapore: Singapore Press Holdings

65 Lee Ek Tieng & Tan Gee Paw, (2011, February 9). Interview by Asit Biswas and Cecilia Tortajada (Unpublished). Singapore.

8-кесте.

ОСАЛ МЕМЛЕКЕТТЕР ИНДЕКСІНІҢ ИНДИКАТОРЛАРЫ ЖӘНЕ ОНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН КЕЙБІР МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ЖАҒДАЙЫ

Индикаторлар/елдер	Жалпы коэф-фициент	ЫНТЫМАҚ			ЭКОНОМИКА			САЯСАТ			ӘЛЕУМЕТ		
		Қауіпсіздік	Элитаның жікке айырылуы	Қоғамдық келісім	Экономикалық құлдырау	Біркелкі емес даму	Ақыл ағыны	Мемлекеттің легитимділігі	Мемлекеттік қызметтер	Адам құқығы және заңның үстемдігі	Демографиялық қысым	Босқындар	Сыртқы күштердің ықпалы
Йемен (1)	113,5	10,0	10,0	9,6	9,7	8,1	7,3	9,8	9,8	9,9	9,7	9,6	10,0
РФ (73)	74,7	8,3	8,1	8,6	4,6	5,6	3,6	8,2	3,6	9,1	4,4	5,2	5,4
Қазақстан (116)	61,6	4,6	7,6	8,1	5,6	3,6	3,6	8,5	3,4	6,7	3,9	2,4	3,6
Финляндия (178)	16,9	2,5	1,4	1,2	2,9	0,7	2,0	0,9	0,7	0,7	1,0	1,9	1,0

БАҚ-тағы әлеуметтік роликтер, фильмдер, мультфильмдер мен кітаптар арқылы тарату мен насихаттау елдің ақпараттық стратегиясы шеңберінде жүзеге асырылуы тиіс шара.

Қоғамдық сананы жаңғырту аясында шешілуі тиіс маңызды міндеттердің бірі – халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін арттыру. Азаматтардың қаржылық сауаттылығын алға жылжыту және оқыту бойынша АҚШ тәжірибесі қызықты. Зерттеушілердің пікірінше, қаржылық сауаты жоғары адамдар инвестиция жасай алады, кірістерін әртараптандырады, зейнетақылар мен басқа да жинақтарының ұлғаюына мән береді және патерналистік көзқарастан ада, мемлекетке иек артуға құмбыл емес болып келеді. Америка Құрама Штаттарының тәжірибесі көрсеткендей, бұл мәселеде қаржылық сауаттылық негіздерін оқытуда банктердің, мектептер мен мемлекеттік мекемелердің синергетикалық жұмысы қажет.

11-кесте. ГЭЛЛАП ИНСТИТУТЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК ИНДЕКСІ 2016 Ж.	
Мемлекет	Көэффициент
Мьянма	70
АҚШ	61
Австралия	60
Жаңа Зеландия	59
Шри-Ланка	57
Канада	56
Индонезия	56
Ұлыбритания	54
Ирландия	54
Өзбекстан	52

1.4. Революциялық емес, эволюциялық даму

XX ғасырдың басында халқымыз өз мемлекеттілігін құрудың ауыр жолын басынан өткерді. Бұл туралы Қазақстанның Тұңғыш Президенті – Елбасы өзінің бағдарламалық мақаласында былай деді: «Біздің кешегі тарихымыз бұлтартпас бір ақиқатқа – эволюциялық даму ғана ұлттың өркендеуіне мүмкіндік беретініне көзімізді жеткізді. Бұдан сабақ ала білмесек, тағы да тарихтың темір қақпанына түсеміз».

«Алдымен экономика, содан кейін саясат» формуласына негізделген дамудың қазақстандық моделі шешуші қадамдармен серпілісті сипаттағы біртіндеп ілгерілеудің эволюциялық жолын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Барлық дерлік дамыған елдер ғасырлар бойғы эволюциялық дамудың арқасында жетістікке жете білді. Эволюциялық даму себебін зерттеген кейбір ғалымдар азаматтық белсенділік елдің тұрақты дамуының негізгі факторларының бірі деген тұжырымға келді.

Осыған жерде мемлекеттердің тұрақтылығы мен осалдығын зерделейтін халықаралық рейтингтер мен индекстерді қарап, олардың көрсеткіштеріне шолу жасап, елдің мығымдығы туралы қорытындыларын сараптау пайдалы.

Бейбітшілік қоры (the Fund for Peace) әлем мемлекеттерінің тұрақтылығын зерттейді және **Осал мемлекеттер индексі** жасайды (The Fragile States Index)⁶⁶. Осал мемлекеттер индексі – бұл елдердің саяси тұрақтылық бойынша жыл сайынғы рейтингі. Индекстің әдіснамасы сапалық және сандық көрсеткіштерді қамтиды, дерек ретінде көпшілікке қолжетімді мәліметтер пайдаланылады. Мемлекеттердің осалдығы конфликт қаупінің он екі көрсеткіші негізінде анықталады (8-кесте).

Рейтингте ғаламшардың 178 елі қарастырылған. Көптеген индекстерден айырмашылығы, бұл индексте рейтингте төмен позицияны алу жағымды саналады. Мемлекеттің позициясы орны төмен болса, саяси жүйе соғұрлым тұрақты болып есептеледі. Соңғы рейтингке сәйкес, ең осал ел Йемен болып шықты. Ал ең тұрақты мемлекеттер арасында Еуропаның дамыған елдері, Канада, Австралия және Жаңа Зеландия бар (9-кесте).

Қазақстан бұл рейтингте 116 орынға ие, бұл ТМД-ның басқа елдерімен салыстырғанда жақсы көрсеткіш (10-кесте). Біздің мемлекеттегі саяси жүйе салыстырмалы түрде тұрақты деп саналады.

Қоғамдық пікірді зерттеуші америкалық Гэллап институтының (әлем елдері бойынша да сауалнамалар жүргізеді) зерттеулеріне сәйкес, дамыған елдердегі ересек тұрғындардың азаматтық белсенділігі дамушы елдерге қарағанда жоғары. Азаматтық белсенділігі жоғары адамдар өздері тұратын қауымдастықтарға оң көзқараспен қарайды және оның көркеюі жолында бар қажыр-қайратын жұмсайды⁶⁷.

Гэллап институты әлем елдеріндегі азаматтық белсенділік деңгейін анықтау бойынша үнемі зерттеулер жүргізіп тұрады және олардың нәтижелері бойынша мемлекеттер индексі жасайды. Гэллап институты өлшейтін

66 The Fragile States Index 2019. - <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2019/03/9511904-fragilestatesindex.pdf>

67 Civic Engagement Highest in Developed Countries. - <https://news.gallup.com/poll/145589/civic-engagement-highest-developed-countries.aspx>

Азаматтық белсенділік индексінің әдіснамасы үш индикаторды қамтиды: қанша адам қайырымдылық жасайды, бейтаныс адамдарға қол ұшын созады және көмек көрсетеді.

2015 жылы әлемнің 140 мемлекетінде 15 жастан асқан тұрғындармен (әр елден шамамен 1000 ересек респондент) телефон және бетпесті сұхбаттасу арқылы жүргізілген сауалнама қорытындысы азаматтық белсенділігі жоғары елдерді анықтап берді. 11-кестеде Гэллуп институтының сауалнамаларының нәтижелері бойынша азаматтық белсенділігі жоғары 10 мемлекет берілген.

Бұл сауалнама қорытындысында Қазақстан 27 коэффициент алып, тізімнің төменгі жағына жайғасты. ТМД мен көптеген дамушы елдер бұл рейтингте Қазақстаннан әлдеқайда жақсы көрсеткіш көрсеткен. Ал, көрші Өзбекстан бұл Индекс бойынша алғашқы ондықтың арасынан орын алды.

Осы рейтингтердің нәтижелері Қазақстанға шешім қабылдау процесіне азаматтық қатысудың тетіктерін кеңейту тұрғысындағы жұмыстарды күшейту қажет екендігін көрсетеді.

Бұл тұрғыдан алғанда Швейцария, Оңтүстік Корея және Австралия елдеріндегі азаматтардың саяси мәдениеті, азаматтық қатысу тәжірибесін зерделеу пайдалы. Бұл елдер – эволюциялық дамуының сан ғасырлық дәстүрлері бар жоғары демократияға жатады. Сонымен қатар, халықтың саяси және азаматтық белсенділігін өлшейтін әртүрлі көрсеткіштерде аталған мемлекеттер өте жоғары орындарға ие.

Саяси қатысу мен қоғамдық белсенділік жөнінде **Швейцария** басқа елдерге үлгі бола алады. Әлемдік тарихта мемлекеттік ауқымда өткізілген барлық референдумдардың 1/3 Швейцарияда өткен. Швейцарияны «тікелей демократияның алтын стандарты» деп атайды⁶⁸. Өйткені Швейцария референдумдар арқылы тікелей демократия қағидаттары мен тетіктерін сәтті жүргізілетін ерекше мемлекет. Референдум жалпыұлттық (федералды) деңгейде де, әкімшілік-аумақтық бөлімдер – жеке кантондар мен елді мекендерде де өткізіледі.

Швейцарияда федералды деңгейде өткізілетін референдумдардың үш түрі бар:

міндетті референдумдар – федералды конституцияға енгізілетін кез келген түзетулер, сондай-ақ барлық маңызды халықаралық құқықтық актілер, мысалы, халықаралық ұйымдарға немесе мемлекетаралық одақтарға кіру туралы келісімдер міндетті түрде халықтың қарауына ұсынылады.

факультативті референдум – заңға көңілі толмаған адамдар Швейцариядағы кез-келген құқықтық норманы, тіпті парламент белгіленген тәртіппен қабылдағандарын да өзгерту/күшін жою туралы ұсынысымен референдумға шығара алады. Ол үшін белгілі бір уақыт аралығында азаматтардың кем дегенде 50 000 қолын жинау қажет.

халықтың заңнамалық бастамалары (1891 жылдан бастап) – адамдар конституцияға түзетулер ұсына алады, сонымен бірге түйінді мәселені реттейтін немесе соңғы уақытта қоғамда пайда болған кейбір проблемаларды шешетін жаңа заңдар ұсына алады. Бастаманы дауысқа салу үшін оны жақтаушылар белгіленген уақыт ішінде кемінде 100 000 азаматтың қолын жинауы керек. Бастаманың мәтіні Берн қаласындағы Федералды канцлерияда тіркеліп, парламент оның конституцияға сәйкестігін және халықаралық құқықтың сақталғанын тексергеннен кейін дауыс беру кезегіне қояды⁶⁹.

Федералды референдумдардан басқа кантондық және қауымдастық (жергілікті қоғамдастықтардың) референдумдар да бар. Бұл референдумдарда жоғарыдағы мәселелерден кеңірек тақырыптарды жұртшылыққа ұсынуға болады. Әр кантон мен қауымдастықта плейбисцистерді өткізудің өзіндік ережелері қалыптасқан. Мысалы, Женевада коммуналдық меншікке, қоғамдық жолдарға, коммуналдық қызметтерге, кеңістікті жоспарлауға, бос уақытты өткізуге, мәдениетке, әлеуметтік мәселелерге және спортқа қатысты мәселелерді референдумға шығаруға болады. Мәселені референдумға шығару үшін бастамашы(лар) сол аумақтағы сайлаушылардың кемінде 4% қолдауына ие болуы керек⁷⁰.

Жоғарыда атап өткеніміздей, азаматтық белсенділік, шешім қабылдауға қатысу мүмкіндігі халықтың көңіл-күйіне жағымды әсер етеді. Бүгінгі таңда Жаңа экономика қорының Дүниежүзілік бақыт туралы индексіне (The World Happiness Report) Швейцария дәстүрлі түрде бақытты елдердің ондығына кіреді (жоғары саналатын 6-орында тұр)⁷¹. Сарапшылар референдумдардың болуы швейцариялықтардың сезіміне оң әсер ететін факторлардың бірі деп санайды.

Елдегі қоғамдық-саяси өмірді жаңғырту аясында Швейцариядағы тікелей демократия институттарының жұмыс істеу тәжірибесін зерттеу өзекті. Бұл Қазақстанда жарияланған үйлесімді мемлекет құру үшін билік пен қоғам арасындағы диалогқа басымдық беру және Президент

68 The way to modern direct democracy in Switzerland. - <https://houseofswitzerland.org/swissstories/history/way-modern-direct-democracy-switzerland>

69 Кван-Нгуэн Д. Самые сложные темы швейцарских референдумов. - <https://www.swissinfo.ch/rus>

70 Influencing politics with signatures? Models and experiences of local citizens' initiative. - <https://www.oidp.net/docs/repo/doc482.pdf>

71 Международный индекс счастья 2019 г. - <https://worldhappiness.report/ed/2019/#read>

Қ.К. Тоқаевтың Жолдауында айтылған азаматтардың барлық сындарлы сұраныстарына тез және тиімді жауап беретін «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын жүзеге асырумен байланысады⁷².

Австралиядағы азаматтық қатысуды ынталандыру тәжірибесінің де пайдалы тұстарын ескерген жөн. Австралияда дауыс беру сайлаушылар үшін міндетті. Сондықтан, елде электораттың сайлауға қатысу деңгейі өте жоғары. Мысалы, ең соңғы мәліметтер бойынша Австралияда сайлаушылардың сайлауға қатысу деңгейі тіркелген сайлаушылардың 91% құрады⁷³.

Австралияның азаматтардың саяси қатысуын ынталандырудағы және олардың мәселелерді шешуге қатысудағы жаңашылдықтарының бірі азаматтық белсенділікті қолдау және қоғамнан кері байланыс орнату үшін онлайн-платформаның енгізілуі болды.

2010 жылы іске қосылған YourSay (Сіздің пікіріңіз) Австралиядағы ең ірі кеңес беру бағдарламаларының бірі. YourSay – бұл оңтүстік австралиялықтар онлайн-кеңес беру арқылы саясатқа қатысатын платформа. Адамдар бұл құралдың көмегімен үкіметтің шешімдерін қолдап/қолдамау туралы пікірталастарға қатыса алады және ол бойынша дауыс береді.

YourSay – үкіметке пайдалы халықпен кері байланыс құралы. Мәселен, Білім министрлігі өз қызметінде онлайн-кеңестегі пікірлерге шолу жүргізу тәжірибесін енгізді. Онлайн кеңестегі ұжымдық талқылау форматы Мемлекеттік стратегиялық даму жоспарын жасауға да әсер етеді. Сонымен қатар Оңтүстік Австралия жергілікті үкіметі әлеуметтік желілердегі әртүрлі платформаларда пікірталастар ұйымдастыру арқылы, оның қоғам қатысуын арттыруға ықпалын зерттеп жатыр⁷⁴. Азаматтар осы коммуникациялық каналдың арқасында өз ойын саясаткерлерге жеткізу мүмкіндігі алды.

Оңтүстік Кореяның жас ұрпақты әлеуметтендіру, жастарды саясатқа тарту тәжірибесі. Эволюциялық дамуды қамтамасыз етудің маңызды тәсіл – халықтың осал топтардың экономикалық және саяси әлеуметтенуі, өйткені олар наразылық көңілкүйге бейім және деструктивті ағымдардың ықпалына түскіш болып келеді. Сондықтан мемлекет арнайы бағдарламалар әзірлеп, осындай азаматтарды әлеуметтендіруге бағытталған саясат жүргізуге мүдделі.

Әсіресе жастардың саяси әлеуметтенуі өзекті. Кез-келген мемлекетте қалыптасқан рухани,

адамгершілік, мәдени, саяси құндылықтар бар, олар мемлекеттік жүйенің идеологиялық өзегін құрайды. Қазіргі саяси жүйе мен оның идеологиялық аппараты аясында жастарды әлеуметтендіру – мемлекеттің тұрақтылығын қамтамасыз етудегі маңызды шарттардың бірі.

Осы тұрғыдан алғанда Оңтүстік Кореяның жас ұрпақты әлеуметтендіру тәжірибесі пайдалы. Корея үкіметі жастарды орталық және жергілікті саясатқа тарту мақсатында және түрлі жастар орталықтарын басқаруға қатысуын күшейту үшін жастар ұйымдары мен орталықтарын құрды.

1990-жылдардың аяғына дейін Оңтүстік Кореяда жастарға патерналистік көзқарас басым болатын және жас азаматтардың елдің саяси өміріне белсенді қатысуына толық мүмкіндіктері болмады. Ал, қазір болса, жастар өздеріне қатысты саясатқа қатысты өз пікірлерін ашық айтады және ойларын еркін қоса алады.

Жастардың қатысу ұйымдары Ұлттық Жастар Конгресі, Жастар Басқармасы, Жастар Қатысу Комитеті және Қоғамдық Өзгерістер Бағдарламасынан тұрады. Бұл құрылымдар азаматтық белсенділікті кеңейту үшін жастардан идея жинайды. Жыл сайын шамамен 10 000 жас әр түрлі және шығармашылық идеялар ұсынады. 2005-2013 жж. есептерінде республикалық жастар конгресі орталық үкіметке 357 саяси жобаны ұсынғанын және ұсынылған жобалардың 316-ы (88,5%) қабылданғаны туралы мәлімет бар⁷⁵.

Қоғамдық сананы өзгертудің маңызды тетігі – халықтың жаңғыртуға қатыстылығын сезінуі. Бұл аспект бойынша **Оңтүстік Африка Республикасының** болашақты бірлесіп құру саласындағы тәжірибесінен үлгі алуға болады. Оңтүстік Африкада 2012 жылы қабылданған «Біздің болашағымыз: оны өзіміз жасаймыз» атты ұлттық даму жоспары елдің 2030 жылға дейінгі даму тұжырымдамасын ұсынады. Жоспарды іске асыруға азаматтарды тарту үшін менеджерлер халықпен өзара әрекеттесудің инклюзивті процесін құрды. Ұлттық жоспарды іске асыруға жауапты адамдар консультативті алаңдар арқылы азаматтардан идеялар жинайды, онда қатысушылар елдің болашағы туралы өз идеяларымен бөліседі.

Осы тұрғыдан алғанда «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру аясында тұрғындармен кері байланыс форматтарын жақсарту мақсатында бұл тәжірибені Қазақстанда да пайдалану өзекті. Мұндай тетіктерді қолданып «Біз 2050 жылы қандай қоғамда өмір сүргіміз келеді?», «Сіздің

72 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. <https://www.akorda.kz/kz/>

73 IDEA. Voter turnout. <https://www.idea.int/data-tools/question-view/521>

74 Civic Engagement. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/civic-engagement/>

75 Civic Engagement. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/civic-engagement/>

ойыңызша, казахстандықтар қандай қасиеттерге/күзінеттерге ие болуы керек?» деген сияқты сұрақтарды қою арқылы казахстандықтардың көзқарасын жинауға болады. Жиналған мәліметтер, халықтың «Рухани жаңғыру» және «Қазақстан-2050» бағдарламаларын іске асырудан күтетін нәтижелерін білуге көмектеседі.

Финляндияның азаматтық сананы ерте жастан енгізу тәжірибесі де саяси мәдениеттің қалыптасуы тұрғысынан өте маңызды. «Мен және менің қалам» (Me & MyCity) жобасы – финдердің мектеп жүйесіне шығармашылық көзқараспен қарайтындығының тағы бір дәлелі. Осы бағдарлама барысында алтыншы сынып оқушылары дәл өмірдегі қала сияқты салынған шағын қаланың бір күндік тұрғындарына айналады. Онда дүкен, аурухана, полиция, өрт сөндіру бөлімі, әкімдік, газет, банк, кафе, тіпті мұражайға дейін бар. Дайындық кезеңінде балалар өздеріне ұнайтын мамандықты/жұмысты таңдап, шынайылыққа жақын көріністе өздерінің кәсіби міндеттерін атқарады»⁷⁶.

Осы жобаның арқасында балалар іс жүзінде қоғамның қалай жұмыс жасайтынын, оның мүшелерінің міндеттерін, олардың арасындағы қатынастарды сияқты азаматтық қатысудың басқа да маңызды аспектілерін үйренеді. Бұл «дұрыс азаматтық сезімнің» қалыптасуына ықпал етеді. Сондай-ақ, бұл жоба балаларға болашақ мамандық бойынша өздеріне кәсіби бағдар алуына септігін тигізеді.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, төмендегідей түйіндер шығаруға болады:

1. Шетелдік тәжірибе, тек халықтың кең ауқымын қатыстыру арқылы ғана қоғамдық сананы жаңғыртуға болатынын көрсетті. Мұнда мемлекет азаматтық қоғам институттарын, волонтерлер қозғалысын, бизнес-қоғамдастықты, жергілікті қоғамдастық өкілдерін, жұртшылықты, БАҚ-ты және әлеуметтендіру институттарын тартатын модератор болады.

Швейцарияның сананың ашықтығын дамыту, азаматтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, олардың жеке әлеуетін ашу, мемлекет пен акселератор қызметін атқаратын қауымдастықтар (HELVETAS) тәжірибесі Қазақстанға пайдалы. Бұл тәжірибенің ең маңызды тұсы – азаматтардың өз күштерімен, өз қаражаттарымен және донорлық түсімдерімен құрылып, ал мемлекеттен қаржылық қолдауды тек әртүрлі жобаларға арналған мандаттарға ғана алуы. Жобаның күн тәртібін азаматтардың және жергілікті қоғамдастықтардың қажеттіліктері негізінде халықтың өзі қалыптастырады, бұл осы қызметтің мәнін айтарлықтай күшейтеді. Қоғамның мұндай көпжақты серіктестік (мемлекет, ҰЕҰ, азаматтар,

донорлар) арқылы дамуы Қазақстан үшін өзекті, өйткені азаматтық әлеуеттің дамуына, қоғамда Бағдарламаның құндылықтарын ілгерілетуге ықпал етеді.

2. Волонтерлер қозғалысын қолдау арқылы өзара көмек көрсету идеологиясын көтермелеу және тарату тәжірибесі Қазақстан Волонтерлер жылы деп жарияланған 2020 жыл қарсаңында өзекті. Осыған байланысты волонтерлік қызметті білім беру жүйесіне интеграциялау және оған жастардың қатысуына мүмкіндік жасау тәжірибесі Қазақстанға пайдалы. Ұлыбританиядағы волонтерлік қатысуды қолдауды мемлекеттік қаржыландыру – мемлекеттік, ерікті және кәсіпкерлік салаларды ұйымдастыру үшін, азаматтардың қатысуына атсалысатын барлық мүмкіндіктерді жұмылдыру жолымен әзірленген. Бұл Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық жоспарының 6-шы реформасының, ҰЕҰ, мемлекет пен бизнестің арасында серіктестік қатынастарды құру туралы 6.2 бастамасымен сәйкес келеді.

3. Халықты сапалы кәсіби даярлау арқылы азаматтардың бәсекеге қабілеттілігін дамытуға қол жеткізуге болады. Осы тұста, мұндай даярлау орта білімнің екінші сатысынан басталатын Швейцарияның тәжірибесі қызықты. Содан кейін оқушылар білімін өндіріске тікелей байланысты оқу орталықтары мен оқу ассоциацияларында жалғастырады не шағын бизнес ұйымдарында тағылымдамадан өтеді. Одан кейін кәсіптік білім беру ұйымдары арқылы жүретін екінші деңгей басталады (Қазақстандағы Кәсіптік-техникалық білімнің аналогы), бұл орта мектептің екінші кезеңін бітіргенмен тең саналады. Осыдан кейін жоғары білім жүйесі келеді, оған міндетті түрде сатылап емес, кәсіптік техникалық немесе арнайы оқу орындарынан алған білім сертификатымен баруға болады. Қазақстанда осындай көп сатылы кәсіптік білім беру жүйесін құру азаматтардың бәсекелік артықшылықтарын едәуір арттырады.

4. Сингапурдегідей бәсекелік қабілетті дамыту тетігі ретінде екі тілдік саясат (ағылшын/ана тілі) жүргізуге, компьютерлік, ақпараттық, медиалық және кибер-сауаттылықты дамытуға қатты көңіл бөлінеді. Мемлекеттің осы бағыттардағы қоғамдық сананы жаңғырту саясаты азаматтық кеңестерді, қауымдастықтарды, қорларды тарту арқылы жүзеге асырылады. Бұл халықтың көп бөлігін тартуға мүмкіндік береді. Әрбір азаматтың белсенді қатысуы – оның ісіне және жауапкершілігіне айналады.

5. Қоғамдық бірлестіктер арқылы мәдени ұйымдарды және азаматтардың әлеуетін тарту арқылы мәдени ашықтықты қалыптастыру, ұлттық бірегейлікті нығайту, тұрғындар арасында бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыру, мәдени

⁷⁶ Как школьники учат взрослеть: опыт Финляндии. <https://www.dw.com/ru/>

саладағы қайырымдылықты ынталандыру, осылайша Сингапурдағыдай қосымша табыс көздерін құру мақсатындағы әлеуметтік технологияларды пайдалану – Қазақстанға бүкіл халықты Бағдарламаның идеяларын насихаттауға және оның іске асырылуына тартуға мүмкіндік беріп, нәтижесінде әлеуметтік жаңғыртуға ықпал етеді.

6. Қазақстан Финляндия тәжірибесіне назар аударуы керек, оның ең жақсы ерекшеліктерін ескере отырып, атап айтқанда, балаларды оқытудың қолданыстағы жүйесін неғұрлым бейресми ету, білім беру процесінде мұғалімдердің тәуелсіздігін арттыру, олардың ғылыми-зерттеу қызметін ынталандыру, білім беру жүйесінің даму векторын ата-аналармен, бизнес-қоғамдастықтармен және басқа да мүдделі қатысушылармен бірлесіп талқылайтын ортақ жауапкершілік жүйесін құру.

7. Азаматтардың қоғам ісіне кеңінен қатысуын қамтамасыз етудің ғасырлар бойғы тәжірибесі бар шет мемлекеттердің тәжірибесін зерделеу, осы елдерде қолданылатын тетіктерді біздің елімізде қолдану және дамыту тұрғысынан өзекті. Жергілікті сипаттағы мәселелерді шешуде жергілікті референдумдар, плебисциттер және халықтың пікірін ескеретін басқа да нысандарды ауылдық және аудандық деңгейде (соның ішінде қаладағы аудандарда да) өткізуге болады. Мұндай пікір алу тәжірибесі «халық үніне құлақ асатын мемлекеттің» практикалық құралына айналар еді. Бұл азаматтардың саяси қатысу мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді және жергілікті мәселелерді шешудегі белсенділіктерін арттырады. Мұндай механизм азаматтардың күш-жігерін жергілікті қоғамдастықтың дамуына бағыттауға мүмкіндік береді, өйткені қоғамдық кеңестердің мәжілістері, тыңдаулар, халық жиналыстары, әкімдердің есеп беру кездесулері сияқты қолданыстағы тетіктер халықтың шешім қабылдау процесіне қатысуын жеткілікті қамтамасыз ете алмай отыр.

8. Кері байланыс орнату форматы ретінде жергілікті және орталық атқарушы органдардың жанында онлайн-платформаларды күшейту, бұқараның республикалық, жергілікті және салалық деңгейлердегі мәселелерді шешуге қатысуын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, жаңа заң жобаларын, бүкіл қоғам үшін резонанстық сипаттағы маңызды мәселелерді, жергілікті деңгейдегі өзекті тақырыптарды талқылау арқылы халықтың пікірін алуға болады. IComек109 сияқты қазір қызмет етіп тұрған форматтар консенсусқа немесе талқылауға емес, анықтама беруге арналған.

9. ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңда көрсетілген жастар форумы – әлі де жастар саясаты саласындағы өзекті мәселелерді талқылауға және елдің жас буынының қоғамдық-

саяси процестерге кең қатысуын қамтамасыз ететін тәсілдер іздеуге арналған пікірталас алаңына айнала қойған жоқ. Бұл тұрғыдан алғанда Оңтүстік Кореяның тәжірибесінен үлгі алған дұрыс.

10. АҚШ тәжірибесін ескеріп Қазақстанда екінші деңгейлі банктермен бірлесіп жүзеге асырылатын қаржылық сауаттылыққа оқыту бағдарламаларын іске қосу пайдалы. Бұл өз күшіне сенетін, экономикалық тұрғыдан белсенді, ұқыпты және өз болашағына сенімді азаматты қалыптас-тыруға көмектеседі.

11. Қазақ тілінің рөлін арттыру және үштілділік тұжырымдамасын енгізу жағдайында, Швециядағыдай дәстүрлі емес тәсіл арқылы ағылшын және қазақ тілдерін меңгерудің жаңа әдістерін қолдану қажет. Швецияның тәжірибесі қазақ тілін «аңдаусыз» оқыту тұрғысынан да өзекті деуге болады.

12. Халық арасында дұрыс тамақтану және дене шынықтыру мәдениетін кеңінен насихаттау қажет. Шет елдердің, атап айтқанда Испания мен Швейцарияның тәжірибесі көрсеткендей, алдын-алу шараларына, дұрыс тамақтануға және тұрақты физикалық белсенділікке бағытталған медициналық жүйе халықтың өмір сүру ұзақтығын арттырудың шешуші факторлары болып табылады. Салауатты өмір салтын ұстану идеологиясы азаматтарды (әсіресе жастарды) жаңа рөлдік модельдер мен көзқарастарды енгізуге итермелейді. Нәтижесінде өз денсаулығын күтуге және сақтауға бағытталған қоғамдық сананың трансформациясы жүріп, бұл ұлт денсаулығының эволюциялық жақсаруына әкеледі.

13. Төртінші спираль теориясына сәйкес университеттерді инновациялар мен жергілікті қауымдастықтардың даму орталықтары ретінде құру – ақпараттық қоғам мен адам капиталын дамытуға ықпал етеді. Қазақстанда университеттердің бизнеспен және жергілікті қоғамдастықпен өзара әрекеттесуінің мұндай үлгісі азаматтық белсенділікті арттырып, инновацияларды енгізуді жақсарта алар еді.

Шет елдердің тәжірибесі қоғамдық сананы жаңғырту процесіне азаматтық қоғам институттарының көп бөлігін тартатын мемлекеттің модераторлық рөлін куәландырады. Бұл тәсіл бір жағынан, әр қатысушының әлеуметтік-экономикалық жаңғырту нәтижелеріне жауапкершілік алуына мүмкіндік береді, екінші жағынан оның мазмұнын азаматтардың сұраныстарына сәйкестендіреді.

2 ТАРАУ. ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ МОДЕЛІН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ЖҮЙЕЛІК ТӘСІЛІ

2.1. Қоғамдық сананы жаңғыртудың жүйелілігін қамтамасыз етудің жаңа жолдары

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы іске асырылып келе жатқан үш жыл ішінде ұлттық бірегейлікті нығайту, қазақстандық мәдениеттің халықаралық көрінісін жақсарту бойынша қыруар жұмыс атқарылды. Барлық өңірлерде жобалық офистер ашылды. Олардың қызметінің негізгі бағыты жобалардың (шаралардың) жүзеге асырылуын талдау және мониторинг, сүйемелдеу, іске асыру, жоспарлау, сонымен қатар «Рухани жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асыруды ақпараттық қолдау. Бағдарлама аясында Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Мәдениет және спорт министрлігі, Білім және ғылым министрлігінің үйлестіруімен бірқатар арнайы жобалар жүзеге асырылып жатыр.

Дегенмен Бағдарламаны іске асыру саласында қордаланған бірқатар проблемалар бар. Қазіргі таңда, ведомстволарлық және салааралық ынтымақтастықтың жоқтығы, Бағдарламаны кешенді қабылдауды қиындатып отырған факторлардың бірі. Бағдарламаны іске асыруға басқа орталық салалық мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғамның маңызды институттары (саяси партиялар, ҰЕҰ, ғылыми ұйымдар, кәсіподақтар, діни бірлестіктер) толық қатыспай отыр. Өңірлік офистердің Бағдарлама жобаларын жылжыту мен дамыту бойынша идеялар генераторына айналмауы, Бағдарламаны іске асыруға азаматтардың көбірек санын, ҰЕҰ-ны, бизнес қоғам-дастықтарды және басқа да стейкхолдерлерді кеңірек қамтуға мүмкіндік бермей отырған келесі бір фактор. Керісінше, өңірлік офистер әкімдіктердің бағынысты ведомстволарына айналып, бір реттік іс-шараларды өткізу бойынша жұмыстар жүргізеді, өйткені қызметтерінде жобалық менеджменттің тетіктері қолданылмайды.

Бағдарламаны іске асыру процессін қиындатып отырған келесі бір фактор – Бағдарлама қатысушыларының әдістемелік және әдіснамалық базамен толық қамтамасыз етілмеуі. Олардың барлығында қоғамдық сананы жаңғыртудың мазмұны туралы ортақ түсінік жоқ, жобаларды іріктеудің өлшемдері нақты қалыптаспаған. Бағдарламаның тиімділігін анықтайтын көрсеткіштер мен индикаторлар негізделмеген.

Халықтың аз бөлігінің ғана Бағдарламаны іске асыруға қатысып отырғандығы алаңдатады. Бағдарламаның жобалары халықтың барлық санаттарын қамтымайды.

Жоғарыда айтылған проблемаларды шешу үшін Бағдарламаның орындалуын жетілдіруге бағытталған бірқатар жүйелік шаралар қажет.

Тарауда қоғамдық сананы жаңғыртудың жаңа тәсілдері ұсынылған. Олар, бір тараптан, мемлекеттің жалпы модераторлығымен азаматтық қоғамының әлеуметтік бастамаларды және әлеуметтік кәсіпкерлікті акселерациялау бөлігіндегі шетелдік тәжірибені ескереді, екінші тараптан, жалпы қызметтің мақсатын – «Рухани жаңғыру» идеологиясының төңірегінде халықтың бірігуі мен өзін ұйымдастыруын ескереді.

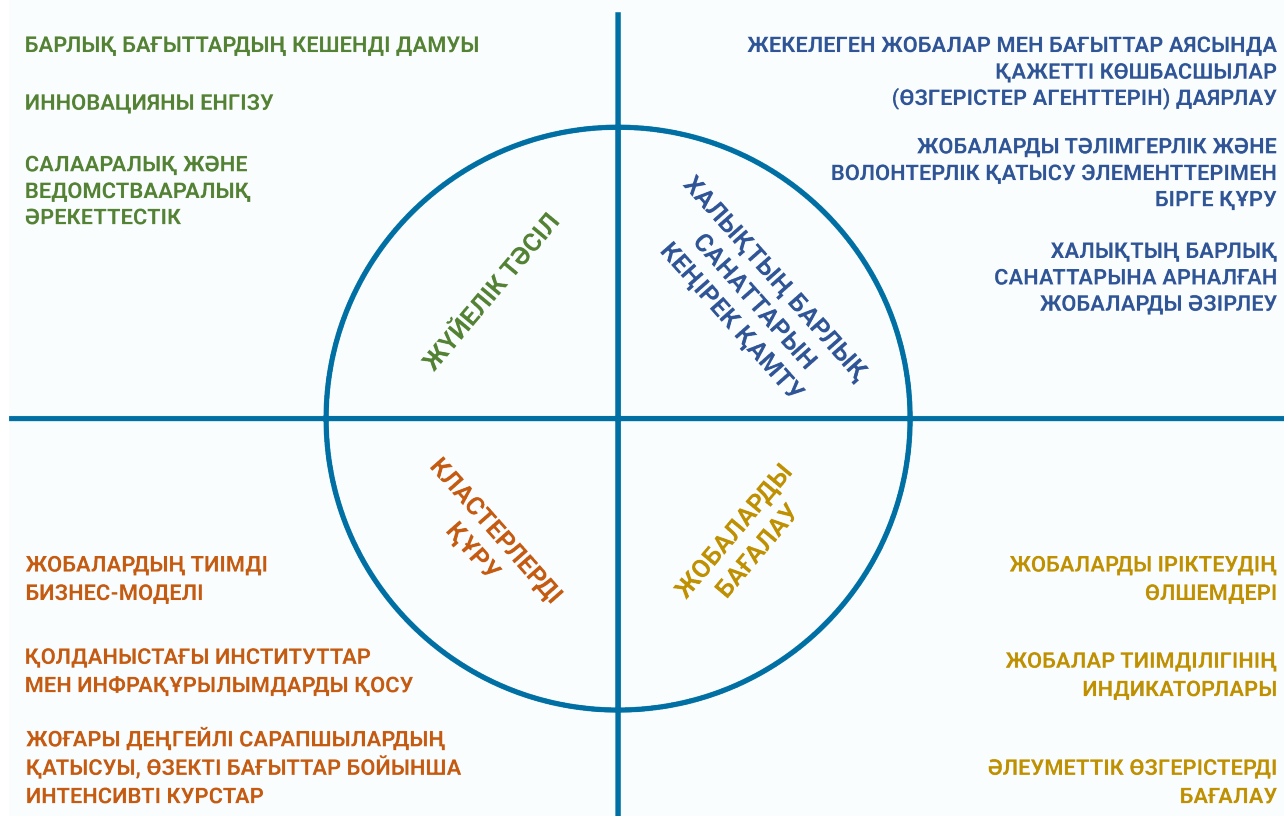
Қоғамдық сананы жаңғыртудың жаңа тәсілдері Бағдарламаны іске асырудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін төрт негізгі аспектіні қамтиды. Оларға жүйелік тәсіл, халықтың барлық санаттарын кеңірек қамту, кластерлерді құру және жобаларды бағалау жатады (3-сурет).

Жүйелік тәсіл бағдарламаның барлық бағыттарын кешенді дамытуды көздейді. Бағдарламаны іске асыруға *барлық министрліктер мен ведомстволарды* тарту, олардың өзара іс-қимылын үйлестіруді қамтамасыз ету, инновациялық тәсілдерді әзірлеу және барлық деңгейлердегі жүйелік қателіктерді жою үшін жұмыс топтарын құру маңызды. Бұл процессті оңтайландыру үшін сарапшылардың, мемлекеттік органдар өкілдерінің және жергілікті жерде Бағдарламаны іске асыруға жауапты жобалық офистер қызметкерлерінің күш-жігерлерін біріктіру маңызды.

Жүйелік тәсілдің маңызды бөлігіне *жобаны бағалау* кіреді. Алдымен жобалардың Бағдарлама бағыттарына сәйкестігін айқындайтын нақты өлшемдер әзірлеу қажет; жобалардың тиімділік көрсеткіштерін анықтауға, тұрақты дамуға көңіл бөлуге, оның өзін-өзі ақтауына, халықты кеңірек қамтуына, қаржыландыру көздеріне, мақсатты аудиториясына, ұзақтығына, жобалық қызметті одан әрі дамытудың жолдарын көрсетуге екпін беру маңызды.

Іріктеу өлшемдері әр бағыттың ерекшелігін көрсетеді және жобаның соңғы нәтижесі мен әлеуметтік әсеріне назар аударуға мүмкіндік береді. Бұл бір реттік науқандар мен шаралардан халықтың өзін-өзі ұйымдастыруын басқару тетіктері, мақсатты аудиторияны кең қамту, өзін-өзі қамтамасыз ету мен бизнес форматына көшу мүмкіндіктерін қамтитын тұрақты жүйелік жобаларға көшуге жол ашады.

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» БАҒДАРЛАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Бағдарламаны ақпараттық сүйемелдеуді қазақстандық бірегейлікті нығайтуды және Бағдарлама шеңберіндегі жобалық іс-шараларға кеңінен тартуды қамтамасыз ететін және құндылықтардың жоғары деңгейіне жеткізу.

Халықтың барлық санаттарын қамту үшін белсенді әрекет ететін үкіметтік емес ұйымдар мен қоғамдық пікір көшбасшыларын Бағдарламаның іске асырылуына тарту керек. Сонымен қатар халықтың кейбір санаттарының белсенділігін арттыру бойынша қосымша күш-жігерді талап ететін салаларда жаңа қоғамдық ұйымдар құру мен жаңа көшбасшыларды дайындау қажет.

Бағдарламаны одан әрі тиімді іске асыру үшін оны сүйемелдейтін мемлекеттік қызметкерлер арасында мамандар даярлау, іске асыруға қажетті деңгейді қамтамасыз ететін идеологтар мен қоғамдық пікір көшбасшылары пулын қалыптастыру, қоғамның өзін-өзі ұйымдастыруын басқару саласындағы кәсіби адамдарды тәрбиелеу маңызды (ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің тапсырысымен 19-20 қарашада «Рухани жаңғыру» институты ұйымдастырған семинар қатысушылары – жергілікті жерлерде Бағдарламаны іске асыруға жетекшілік ететін өңірлердегі әкім орынбасарларын оқыту қажеттігін айтты).

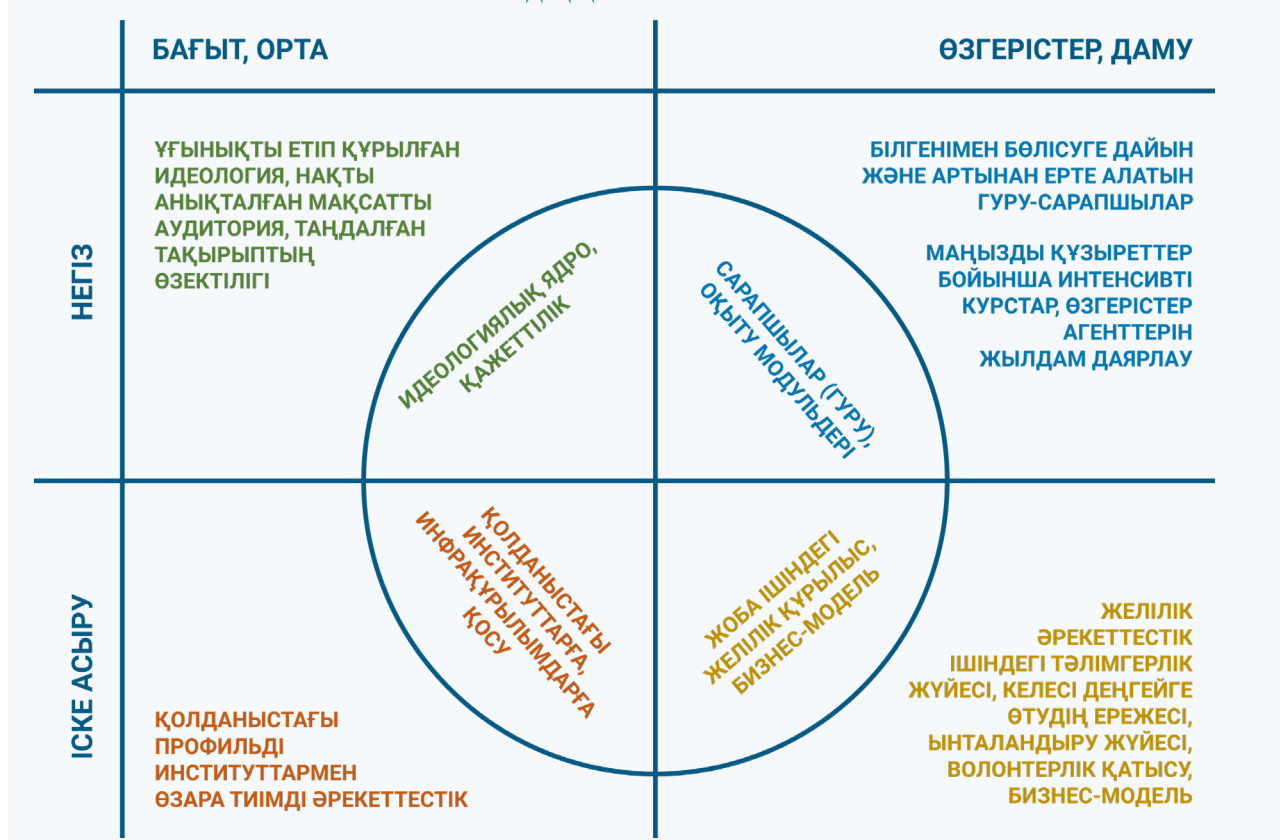
Тәлімгерлік және волонтерлік элементтерді

қосуға мүмкіндік беретін желілік әрекеттестікті жобалар аясында құру арқылы ғана халықты кеңінен қамтуға болады. Дәл осындай құрылымдар жобаларды тұрақты, үнемді және икемді етіп, инновациялар мен қажетті ақпаратты жетекші сарапшылардан жалпы жұртшылыққа тарата алады. Жобалар жекелеген бағыттардағы кластерлер түрінде қалыптасуы және дамуы керек. Мұндай жағдайда мемлекеттік органдардың міндеті ең алдымен осындай кластерлердің өмір сүруіне жағдай жасау болады (4-сурет).

Халықты жаппай қамтуға арналған жобалары міндетті түрде сәйкес негізгі құзыреттер бойынша оқу модульдерін және тәлімгерлік пен волонтерлік элементтері бар каскадты желілік құрылысты қамтуы керек. Мұндай жобалардың қызметін ұйымдастыру үшін келесі шарттар орындалуы керек:

- нақты тұжырымдалған идея, мақсат және міндеттер, яғни нені және неге оқу керек, мақсатты аудитория анықталған;
- жобаға қатысудың және бір деңгейден екінші деңгейге өтудің ережелері түсінікті;
- оқыту деңгейінің тиімді жүйесін құрылған – әр деңгейдегі мүмкіндіктер;
- ресурстармен қамтамасыз ету, өзін-өзі қамтамасыз ету, бизнес-модель құру мәселелері шешілген;

КЛАСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУ ШАРТТАРЫ

- дұрыс жайғастыру – ашықтық, қолжетімділік, ақпараттық қолдау жүргізілуде.

Ресурстарды әлеуметтік салаға тарту және жобаларды халықтың жаппай қатысуымен қолдау үшін *blockchain технологиясы* сияқты инновацияларды пайдаланып, олардың негізінде бизнеске адалдық жүйесі мен бизнес қоғамдастықтың әлеуметтік жобаларды қолдау платформасын құру қажет. Криптоэкономиканың қағидалары жобаны әзірлеудің бастапқы кезеңінде қажетті ресурстарды артығымен жинауға мүмкіндік береді. Ол үшін жоба токендері шығарылуы мүмкін, яғни белгілі ережелерге сәйкес әр жобаға арналып айналымға шығарылатын ұпайлар немесе тиындар. Олар әрдайым ақша рөлін атқармауы мүмкін, бірақ кез келген жағдайда артық ресурс болып, жоба экокүйесінің негізіне айналады және оған өзін-өзі ұйымдастыруға және кластердің қалыптасуына жағдай жасайтын әртүрлі рөлдік функциялары бар қатысушыларды тартады. Әлеуметтік жобаларды қолдауға арналған платформаның негізінде қатысушыларға арналған (әр жобаның өзіндік) мотивациялық жүйелері жасалады, ал токендер болса бизнестің адалдық жүйесінің негізі болады (жеңілдіктер мен бонустар жүйесі), әлеуметтік жобалардың қатысушылары алынған токендерді өздері үшін пайдалана алатын кеңістік құрады. Осылайша, әлеуметтік саланың басты мәселесі – қаражаттың

жетіспеушілігі шешілді. Қоғамдық ұйымдардың назары қаржыландыру көзін іздеуден (қазір ол негізінен мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс пен гранттар, олардың тапшылығы ҮЕҰ саласында теріс бәсекелестік туғызады) көмекке мұқтаж адамдарға, ұйым таңдаған саладағы мәселелерді жүйелі түрде шешуге аударылады.

Мұндай экокүйе шын мәнінде пайда болуы үшін платформаның негізінде кең нарық құру қажет – токенді алған волонтерлер кең таңдау алаңынан қажетті кез келген тауарлар мен қызметтерді алу мүмкіндігі болуы тиіс. Жобаны қаржылық қолдау құралы ретінде токендерді пайдалану тәжірибесі Еуропалық Одақтың көптеген елдерінде, АҚШ-та, Беларусьияда, Ресей Федерациясында және Қытайда қолданылады.

Платформаға негізделген акселератор тәлімгерлік, жаңа жобаларды бастау және жеделдету тетіктерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді, олардан жаңа ұйымдар өсіп шығады. Артық ресурстар, мәртебелер мен рейтингтер жүйесі тәлімгерлікті, өзара әрекеттесуді және ынтымақтастықты тиімді етеді. Бұл жүйе жобаларды өзін-өзі қамтамасыз етуге, әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қарай бағытталған.

Әлеуметтік жобалардың мұндай акселераторлары үздік практикалармен, тәжірибелермен алмасуды, халықтың бастамаларын қолдауды және «Рухани жаңғыру» бағдарламасының

көшбасшылары мен идеологтарын даярлауды қамтамасыз етеді, нәтижесінде барлық бағыттардың қарқынды дамуына ықпал етеді, тұтастай алғанда халықтың құштарлығын арттырады.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы әртүрлі бағыттар мен салаларда халықтың өзін-өзі ұйымдастыруы үшін біріктіретін бастау болуға арналған. Бұл кезеңде – бағдарлама қағидаттарына негізделген идеология мен әдіснаманы қалыптастыру міндеті тұр. «Рухани жаңғыру» бағдарламасы – тамыры көшпелілер өркениетінің құндылықтарына негізделген жаңа идеологияны қалыптастыратын қағидаттарды қамтиды.

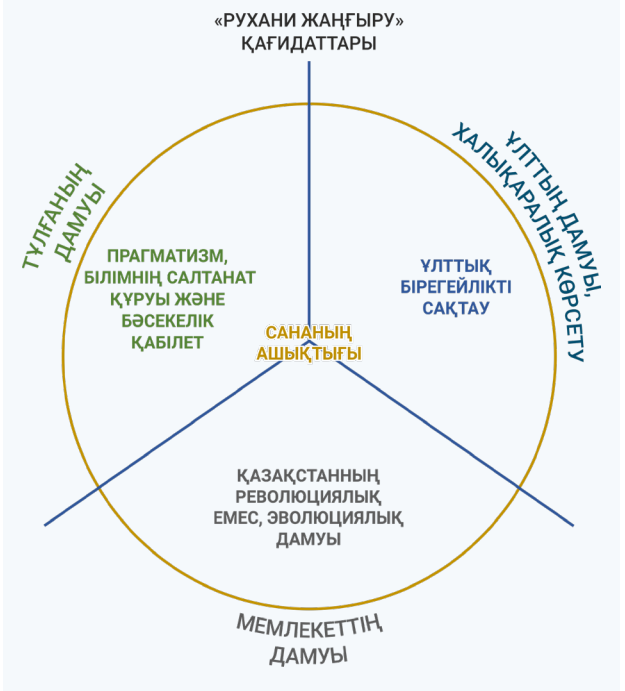
Адамзат қазір басынан кешіп жатқан трансформация кезеңінде парадигмалар мен құндылықтық бағдарлардың ауысуы жүреді. Заманауи әлемдік трендтер – ең алдымен, әлеуметтік өзара әрекеттестіктің құрылымы мен сипатын қайта құрып, көшпелі мәдениетке тән құндылықтардың өзектілігін арттырады. Ал, отырықшы өркениеттің көптеген көзқарастары мен ұстанымдары дағдарысқа ұшырап, өзектілігін жояды. Экологияландыру, көшпелілік, әлеуметтік өзара әрекеттестіктің желілік табиғаты әлемді біріктіреді және табиғатпен анықталған табиғи құндылықтардың иерархиясын қайтарады. Мұнда жоғары иерархиялық деңгейдегі жүйе – өзінің құрамдас элементтерінің негізгі рөлдері мен жетекші функцияларын анықтайды. Адамзат өзінің барлық шығармашылық әлеуетін тек планетарлық ырғақтармен бірге, Жерге тағзым етіп және оған қамқорлық арқылы ғана үйлесімді дами алады.

Көшпелі мәдениет дүниетанымының іргелі құндылықтарына сүйене отырып заманауи шарттардың талабымен жасалынған «Рухани жаңғырудың» алты бағыты (5-сурет) – атабабалардың даналығын таситын ежелгі дәстүр-лерді жаңғыртып, оған соңғы дәуірдің ең озық жетістіктерін қосуға септігін тигізеді.

«Прагматизм», «Білімнің салтанат құруы» және «Бәсекелік қабілет» қағидалары адамды үнемі инновациялық дамуға, білімдерін іс жүзінде қолдануға, сапалы нәтижелерді қамтамасыз етуге, озық тәжірибелерді таратуға, оның негізінде жаңа мәдени дәстүрлерді құруға бағытталған.

«Қазақстанның, эволюциялық дамуы» қағидаты мемлекеттілікті сақтауға, қоғамның барлық секторларының күш-жігерін біртұтас болашақты қалыптастыруға біріктіруге, топтастырылған шешімдер қабылдаудың тиімді инновациялық тетіктерін табуға, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде қоғамның өзін-өзі ұйымдастыруына жағдай жасауға

5-сурет.
«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» ҚАҒИДАТТАРЫНА
НЕГІЗДЕЛГЕН ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫ
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ

бағытталған.

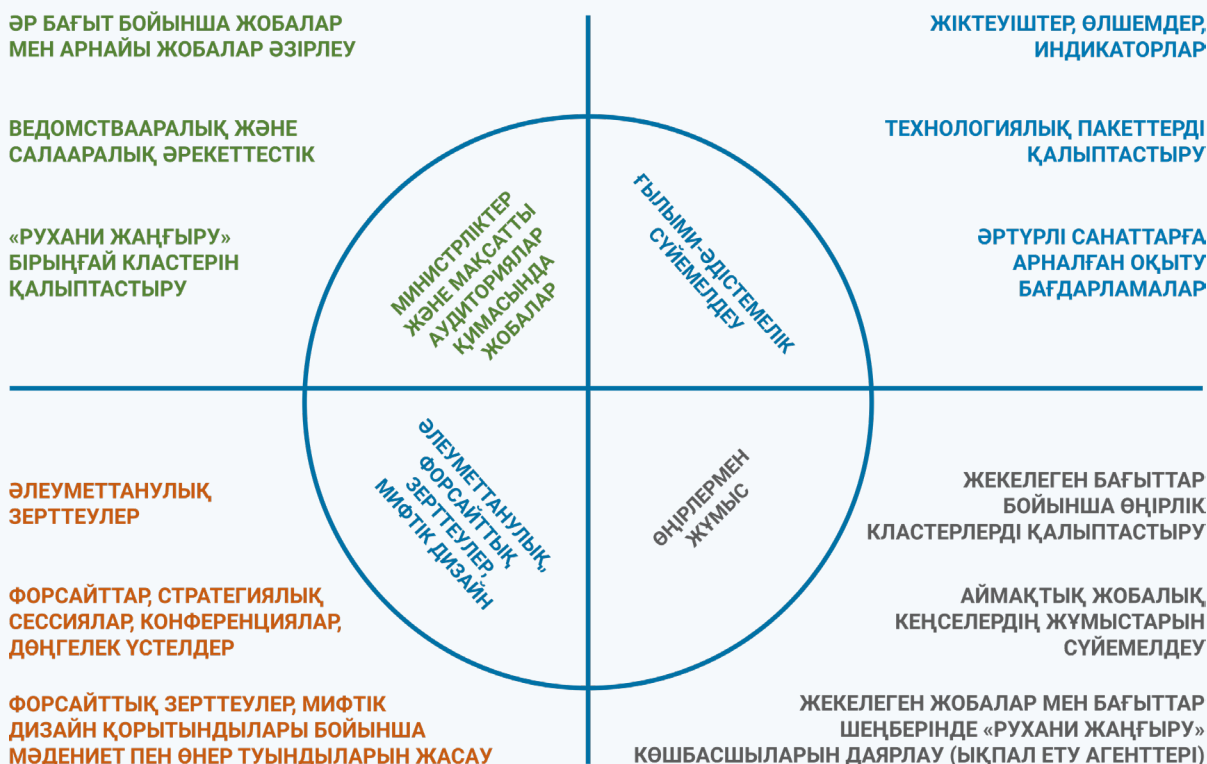
«Ұлттық бірегейлікті сақтау» қағидаты ұлттың рухани дамуы мен біртұтастығына негізделеді, Қазақстан өз құндылықтарын таратып, халықаралық аренада өз міндетін орындауға мүмкіндік береді.

«Сананың ашықтығы» қағидасы барлық басқа қағидаттардың дамуы мен өзара әрекеттесуінде шешуші рөл атқарады, көшпелі дүниетанымға негізделген қазақ менталитетінің табиғатын көрсетеді. Бұл әрбір қазақстандық пен тұтас Қазақстан тарататын негізгі құндылық – коммуникацияларды тиімді құру, өзара түсіністік пен өзара тиімді шешімдерге қол жеткізу, синергетика. Сайып келгенде бұл бітімгершілікке қол жеткізу мүмкіндігі, онда әр қатысушы ерекше, өз орнын біледі және ортақ миссияға жету жолында өз миссиясын орындайды.

Қоғамдық сананы жаңғыртудың қазіргі кезеңінің міндеті – жеке тұлғалық деңгейде дамуға, қоғамның әлеуметтік және мәдени өміріне белсенді қатысуға көмектесетін және әр адам күнделікті өмірде ұстанатын ережелер жиынтығын – осы қағидаттарға негізделген Кодексті қалыптастыру. Кодекс халықтың барлық санаттарына және өмірдің барлық салаларына бағытталған, тәлімгерлік және еріктілер жүйесі арқылы барша бұқараны қамтитын жобалардың ажырамас бөлігі болуы керек. Мұндай жобалардың *желілік құрылысы*, халықтың өзін-өзі ұйымдастыруды икемді басқара алатын және

6-сурет.

ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІН ІСКЕ АСЫРУ

қажетті дағдылар мен құзыреттерді тез үйрете алатын көшбасшылар пулын әр бағыт бойынша қалыптастыру біртұтас, күшті, бәсекеге қабілетті қоғам құруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде кез келген ғылыми-техникалық жетістіктерден кем емес әлеуметтік инновацияға айналады. Халықтың жаппай қатысуын қамтамасыз ететін жобалар негізінде әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы, жекелеген бағыттар бойынша кластерлердің қалыптасуы берік экономикалық негіз құрып, өзін-өзі қамтуды арттырады және осы процеске қатысушылардың барлығының өзара әрекеттесуінің синергетикалық нәтижесін береді.

Демек, «Рухани жаңғыру» идеологиясы мен әдіснамасы тек Қазақстан үшін ғана өзекті емес. Қазір барлық елдердің алдында Қоғамдық сананы жаңғырту және қоғамның өзін-өзі ұйымдастыруын басқару міндеті тұр. Шетелдердің тәжірибесі көрсеткендей, шешім қабылдау процессінде, халықтың өзін-өзі ұйымдастыруында азаматтық қатысу деңгейі мен азаматтық университеттердің жергілікті қоғамдастыққа ықпалы жоғары мемлекеттерде тұрақты даму бар. Осындай әлеуметтік инновацияларды алға жылжыту Қазақстанға халықаралық аренадағы бітімгершілік миссиясын белсенді түрде орындауға мүмкіндік береді.

Қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы

жаңа тәсілдерді енгізу келесі мәселелерді шешуді көздейді (6-сурет):

- Жобаларды іске асыруда салалар, бағыттар, халықтың санаттары, «Рухани жаңғыру» кластерін қалыптастыру бойынша жүйелік көзқарас.

- «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыруға қатысушылардың барлығын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету.

- Өңірлік жобалық офистермен жұмыс, жекелеген аудандарда өңірлік кластерлерді қалыптастыру, жеке жобалар аясында «Рухани жаңғыру» көшбасшыларын оқыту.

- Әлеуметтанулық және форсайт зерттеулер, жазушыларды болжауға, мифтік дизайнға негізделген туындылар жасауға тарту.

Бағдарламаның іске асырылуы туралы ортақ көзқарас және оның әрі қарайғы даму перспективалар жөнінде түсінік болуы үшін форсайттар мен стратегиялық сессияларды жүйелі жүргізуге, сарапшылар мен халықтың әртүрлі санаттарының өкілдерін Қазақстанның болашағы туралы көзқарасты қалыптастыру процесіне тартуға ерекше назар аудару қажет. Мұны АҚШ, Жапония, Германия, Австрияның болашақты бірге ақиқатқа айналдыру үшін тұрғындардан болашақ туралы көзқарас жинақтау тәжірибесі дәлелдейді.

Форсайт технологиясының мәнін – ғалымдардың, бизнесмендердің, саясаткерлердің және азаматтық институттардың азаматтық бас-

тамаларына негізделген болашақты болжауға арналған итеративті процесс құрайды.

Форсайт қоғамның әртүрлі әлеуметтік жіктерінің мүдделерін үйлестіру түріндегі болашаққа белсенді ықпал ету элементтерін қамтиды. Алдыңғы қатарлы зерттеулердің бағыттарын анықтау және негізгі технологиялардың пайда болуын ескеру арқылы форсайт азаматтық қоғамның барлық белсенді қатысушыларына нұсқаулық ұсынады. Егер болжам көбіне объективті процестерді констатацияласа, онда форсайт оларды түзетудің ықтимал жолдарын көрсетеді.

Толыққанды форсайтты тек республикалық және облыстық деңгейлерде ғана өткізу мүмкіндігі бар.

Алайда, жекелеген форсайттық әдістер мен тәсілдер менеджментте қолданылуы мүмкін және оны мемлекеттік басқарудың әрбір деңгейінде пайдалану қажет.

Форсайттық зерттеулерді әртүрлі деңгейде жүргізу үшін сарапшыларды тарту қажет. Алайда, мұндай зерттеулерге қатысу, сондай-ақ басқарушылық қызметте форсайттық әдістер мен тәсілдерді қолдану белгілі бір дағдылар мен құзыреттерді талап етеді.

Оған фасилитация, коучинг, тренинг және ой-талқыға арналған сессиялар мен стратегиялық сессиялар, анализ және болжау технологияларын қолдану алаңындағы құзыреттер керек.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыруға қатысушылардың басқарудағы позицияларының шеңберін анықтау маңызды, олардың лауазымдық нұсқаулықтарында осы құзыреттер болуы керек. Сонымен қатар, біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру маңызды.

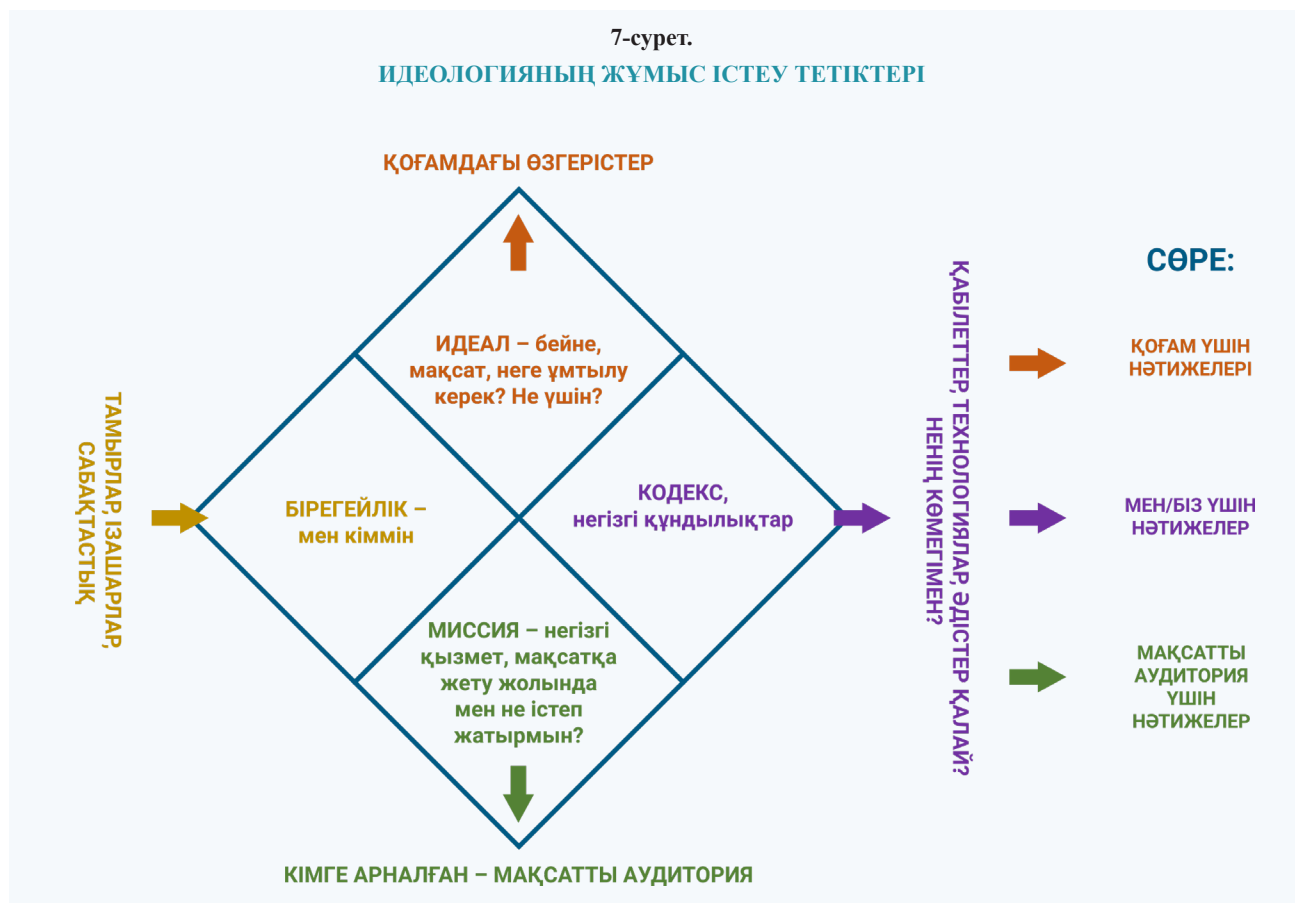
Форсайтты қолданатын басқарушылық шешімдердің негізінде дамудағы өңірлік ерекшеліктер, проблемалар туралы білім жатыр.

Әр өңірлік жобалық офистің бірінші кезектегі міндеті – форсайт технологияларын қолдана отырып шешілуі керек маңызды міндеттер ауқымын анықтау. Осылайша, әр аймақ белгілі бір кейстер жасайды, оларды кейін басқа аймақтармен интеграциялауға болады. Басқару технологияларын одан әрі дамытуға негіз болатын, қазіргі барлық міндеттерді қамтитын кейстер банкі құрылады.

Өңірлік форсайттарды қолдайтын және дамытатын және ондағы мазмұнмен толықтырылатын республикалық деңгейдегі форсайттық зерттеу процесін бастау керек.

Форсайттың басталуы мен жүргізілуі мемлекеттің беделі мен қоғамдағы ықпалын арттырады.

Осылайша, форсайт тиімді саяси технологиялар қатарына қосылады және оның меңгеру таяу жылдардағы халықпен жұмыс істеудің табыстылығын анықтайды.

Халықты біріктірудің маңызды шарты – ортақ идеология, құндылықтар, қағидаттар, өзара іс-қимыл ережелері, болашаққа ортақ көзқараспен қарау. Әр санат үшін әдіснаманы пысықтап, іске асырылып жатқан жобаларға әдістемелік қолдау көрсету қажет. Сонымен бірге, «Рухани жаңғыру» қағидаттары барлық Қазақстан халқын, барлық санаттардың өкілдерін біріктіруге негіз болуы керек.

«Рухани жаңғыру» идеологиясының негізгі аспектілерін талдау үшін идеологияның тетіктерін ашатын модельді қолданамыз (7-сурет).

Бірінші аспект *идеал, имидж, мақсат* – идеология қоғамдағы қандай өзгерістерге ұмтылады? Ұлттық бірегейліктің сақталуы көшпелі өркениеттің құндылықтарына негізделген, ол ата-бабалар даналығын қазіргі әлемдегі өмірдің негізіне айналдырады және бұл жоғары иерархиялық деңгейдегі жүйе оның құраушы элементтерінің негізгі рөлдері мен жетекші функцияларын анықтаған кезде табиғатпен анықталған құндылықтардың табиғи иерархиясына оралуды білдіреді. Батыс құндылықтары адамды ерекшелеп, оны табиғаттан жоғары орынға қойып, бәсекені негізгі қозғаушы күшке айналдырды. Мұның бәрі жеке қасиеттердің дамуына әкелді, зияткерлік тұрғыдан адамзат алға үлкен секіріс жасады, ғылым мен техниканың дамуы әлемдегі өзгерістерді жеделдетті. Алайда, ғылым эволюцияның қозғаушы күші тіршілік үшін күрес емес, ынтымақтастық деген тұжырым жасап отыр.

«Эволюцияның қозғаушы күші – өмір үшін күрес емес, ынтымақтастық. Гарвард университетінің эволюциялық динамика тобының жетекшісі, биология және математика профессоры Мартин Новактың бұл жаңалығы – ғалымдардың көзқарасын толығымен қайта қарауға итермеледі. Құмырсқалардан бастап тіршіліктің басқа қоғамдастықтарын зерттей келе, ол – бір-бірімен байланысты емес ынтымақтастық – ортақ мақсаттар төңірегінде топтасу – суперорганизмдердің пайда болуының негізі деп тұжырымдайды. Бірлескен қызметтің пайдалы нәтижелерінің пайда болуы, өмір сүрудің шешуші артықшылықтары пайда болған кезде, генетикалық кодтағы қол жеткен табыстың шоғырлануына және эволюцияның күрт секіруіне әкеледі. Одан кейінгі кезеңдерде топтар арасында бәсекелестік пайда болды және ең бастысы, бұл жерде де күшті емес, біріге білетін және альтруизмге бейімдер аман қалады.

Бұл факт біздің жеке биологиямызға да енген. Парма университетінің профессоры, итальяндық нейробиолог Джакомо Риззолатти айна нейрондарын ашты, бұл жаңалық – біздің миымыз бір-бірімізбен үздіксіз байланысты сақтауымыз керек болатындай етіп «құрылғанын» көрсетті, яғни санамыз жалғыздыққа арналмаған⁷⁷.

Осылайша, «Рухани жаңғыру» идеологиясының маңызды мақсаты – халықты көшпелі өркениетке тән құндылықтардың төңірегінде топтастыру. Мұнда тұлға – ортақ мақсатқа жетуді алдыңғы орынға қоятын, айналадағы қоғамдастықтармен де, табиғи, планетарлық ұстанымдармен де бірлікте болатын, сөйтіп өзіңді ғаламдық экожүйенің бір бөлігі ретінде сезіндіретін және жеке дамуды өзі кіретін жүйелердің дамуымен үйлесімді түрде үйлестіретін ұжым ішінде дамыған.

Батыс өркениетінің жетістіктері, алдыңғы ғылыммен дәлелденген табиғи құндылықтар жүйесімен қосу, адамзат дамуында серпіліс жасауға, қақтығыстар мен қарама-қайшылықтардан саналы ынтымақтастық пен синергияға өтуге мүмкіндік береді.

Қоғамдағы өзгерістер, әрине, жеке тұлға деңгейіндегі өзгерістер, сондықтан қоғамдық сананы жаңғырту өз қызметінің нәтижелеріне де, ұжымдық мақсаттарға қол жеткізуде де жауапкершілікті өз мойнына алатын көшбасшылардан басталады. Әлеуметтануда халықпен жұмыс саласында көрсеткіштер орнатуға мүмкіндік беретін сандар бар: қоғамда пассионарлық жоғары болуы және халық алдына қойылған міндеттерді өз бетінше шешуі үшін өзін-өзі ұйымдастыру механизмдері дұрыс жұмыс істеуі керек. 100 адамға кемінде 1 адамнан келетін белгілі бір көшбасшылар саны қажет. Егер қоғамдастықтың 5-7 пайызы бұрын қоғамдастықта болмаған өзара әрекеттестіктің жаңа ережелерін белгілейтін көшбасшыға қосылса, басқалары автоматты түрде ол қатарға еніп, жаңа ереже өмірлік норма ретінде қабылданатын мәдени кодқа айналады.

Бұл кезеңде біз халықтың өзін-өзі ұйымдастыруын басқара алатын және кемінде 100 адамды жетекшілік ете алатын көшбасшы кім екенін анықтау маңызды. Бүгінде көшбасшылық тұжырымдамасы жиі пайдаланылатындықтан, оның мәні азайды. Әр адамды көшбасшы болуға шақырады және көшбасшылық философиясы көшбасшы алға шығып, жеңіске жетіп, жұрттан ерекшеленетін, бүтіннің мүддесіне сай келуі маңызды емес деп есептейтін батыстық көзқарасты білдіреді. Ал, бізге Қазақстандағы қоғамдық

77 Шаменков Д. Эпидемия одиночества – что укорачивает жизнь сильнее болезней, фастфуда и алкоголя. https://www.forbes.ru/ontology/383273-epidemiya-odinochestva-chto-ukorachivaet-zhizn-silnee-bolezney-fastfuda-i-alkogolya?utm_source=vk&utm_medium=social&utm_campaign=rezultaty-nauchnyh-issledovaniy-pokazyva

сананы жаңғырту процесінде шын мәнінде өзгерістің қозғаушысы болатын жаңа формация көшбасшысының қасиеттерін анықтау өте маңызды.

Сонымен, қоғамдық сананы жаңғырту үдерісіндегі басты міндет – қызметтің әртүрлі салаларында жаңа форматтағы көшбасшылар пулын дайындау және олардың қатысуымен жобаларды, соның ішінде халықтың өзін-өзі ұйымдастыру форматын және жаппай қамтуды жүзеге асыруға жағдай жасау.

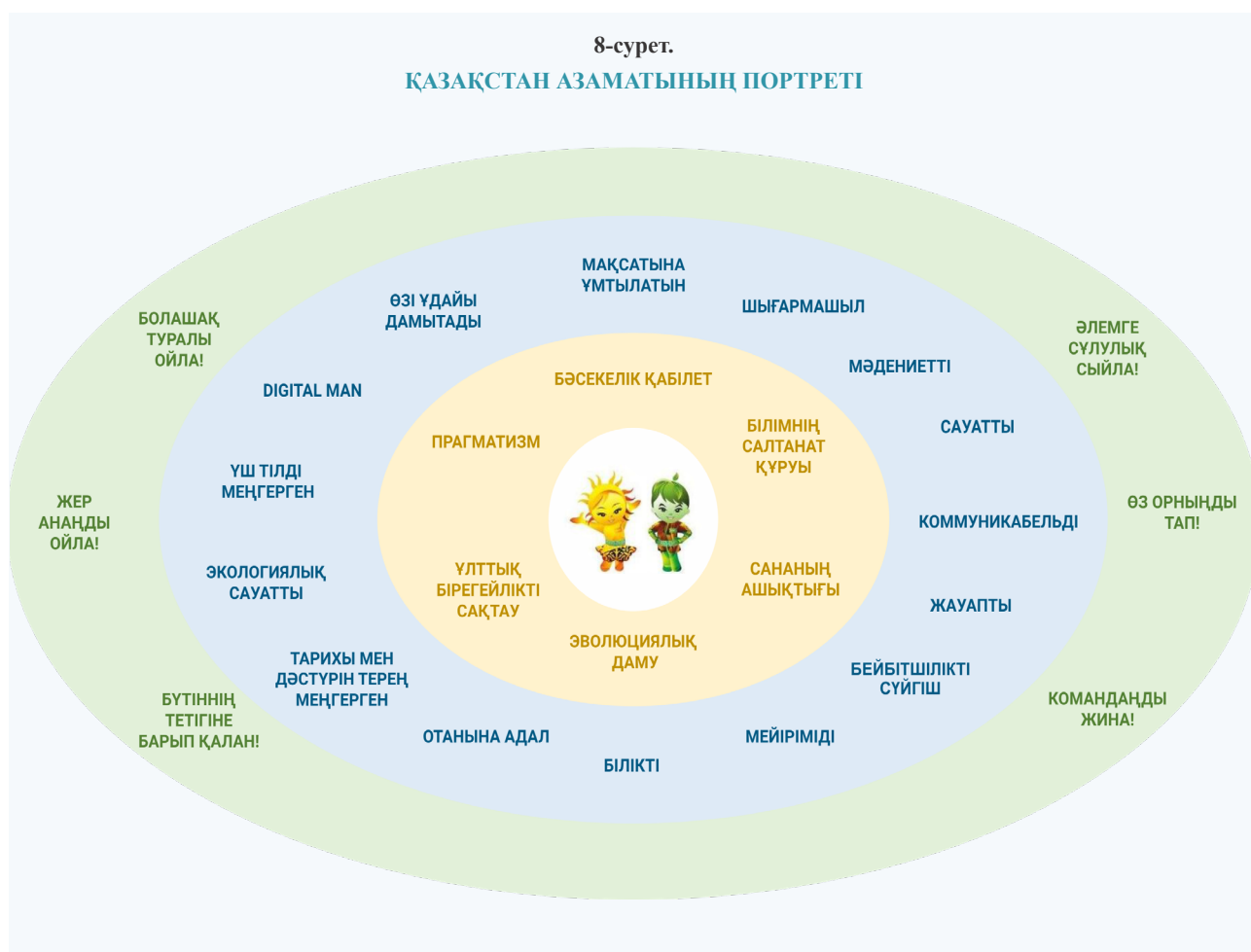
Мұндай көшбасшылардың «Рухани жаңғыру» идеологиясының айналасында бірігуі – бүкіл Қазақстан халқын біріктіруге және қазақстандық бірегейлікті нығайтуға негіз болады.

Сананы жаңғыртудың нәтижелері туралы айтқан кезде, қазіргі жылдам өзгеретін әлем жағдайында әрбір адамның қандай қасиеттерге ұмтылатындығын анықтау мақсатында Қазақстан азаматының портретін қалыптастыру керек (8-сурет). «Рухани жаңғыру» қағидаттарының мәнін ашу осы қасиеттерді анықтауға көмектеседі, сонымен қатар негізгі үндеулер мен ережелерді қалыптастырады. Осылардың негізінде тұлға табиғат пен қоғамның негізгі құндылықтары мен заңдарына сәйкес үйлесімді дамиды.

Осы қасиеттердің бәрін дамытуға шақырған кезде әр адамның ойлау, тәрбиелік, білім беру, өмірлік тәжірибе сияқты себептермен анықталатын күшті және әлсіз жақтары бар екенін түсіну қажет. Жеке тұлғаның үйлесімді дамуына жағдай жасау өте маңызды, бірақ мамандандыру белгілі сапаларды басқаларға қарағанда күшті ететіні сөзсіз. Сондықтан халықтың әртүрлі санаттарымен тиімді жұмыс тәсілін табу және осы ерекшеліктерді ескере отырып жобаларды әзірлеу міндеті тұр.

Осылайша, бүгінгі таңда қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы міндеттерді орындау үшін жаңа тәсілдер жасалды, жобалық іс-шаралар арқылы халықтың өзін-өзі ұйымдастыруын басқарудың құралдары мен әдістері жасалды және тәжірибеде сыналды, 2020 жылға арналған іс-шаралар жоспары келісілді, Бағдарламаны іске асырудың тиімділігінің жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін «Рухани жаңғыру» бағдарламасын 2020-2025 жылдары іске асырудың тұжырымдамасы әзірленуде.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, қоғамдық сананы жаңғыртуға жаңа тәсілдерді енгізу – «Рухани жаңғыру» бағдарламасын қазіргі кезеңде елді әлеуметтік-экономикалық жаңғыртудың идеялық негізі болу қажеттілігімен айқындалады.

Жалпы, Бағдарламаны іске асырудың жаңа кезеңінде келесі маңызды бағыттарды көрсету керек:

1. Бағдарламаның қағидаларын кешенді дамыту.

2. Бағдарламаны іске асыруда барлық мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам институттарының өзара іс-қимылын үйлестіруді қамтамасыз ету, инновациялық тәсілдерді әзірлеу және барлық деңгейлердегі жүйелік қателіктерді жою мақсатында жұмыс топтарын құру.

3. Бағдарламаны іске асыруды қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық базаны дамытуда ғылыми қоғамдастықтың, сарапшылардың, бизнес-құрылымдардың, мемлекеттік органдардың, өңірлік жобалық офистердің күш-жігерін біріктіру.

4. Бағдарламаны іске асыруда халықтың белсенділігін арттыру үшін әртүрлі бағыттар мен салалар бойынша халықтың өзін-өзі ұйымдастыру тетіктерін енгізу.

Бағдарламаны іске асырудың жаңа тәсілдерін енгізудің арқасында көзделіп отыр:

1) мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес институттардың қызметін салааралық, ведомство аралық үйлестіруді қамтамасыз ету;

2) арнайы жобаларды оңтайландыру және Бағдарламаны іске асырудың жаңа жобаларын әзірлеу;

3) Бағдарламаның негізгі бағыттары бойынша кластерлер құру;

4) халықтың барлық санаттарын кеңінен қамту;

5) Бағдарлама қағидаттарына сүйене отырып, Қазақстан азаматының рөлдік үлгілерін дамыту;

6) Бағдарламаны іске асырудың тиімділігін арттыру мақсатында елдің заңнамалық базасына өзгерістер енгізу.

2.2. «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыратын негізгі институттарға ұсыныстар

Бұл ұсынымдар шетелдердің тәжірибесін, сондай-ақ Бағдарламаны іске асыратын барлық стейкхолдерлерінің қызметіндегі проблемаларды талдау нәтижесінде дайындалған:

1. Азаматтық қоғамды дамыту, волонтерлер қозғалысы саласында

Швейцарияның үкіметтік емес ұйымдарды қолдау тәжірибесі ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігіне мынандай шараларды ұсынуға мүмкіндік береді:

- ҰЕҰ-мен ынтымақтастық форматында HELVETAS қауымдастығының тәжірибесін енгізу;

- Азаматтық қоғамды дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасының жобасына

мынандай өзгерістер енгізу: **біріншіден**, өңірлік азаматтық орталықтардың қызметін ҰЕҰ-ды, волонтерлік қозғалысты өзін-өзі қаржыландыратын жобаларды бастауға және қолдауға бағытталған акселератор форматына ауыстыру; **екіншіден**, Азаматтық бастамаларды қолдау орталығының жұмысын өзгертіп, оның ҰЕҰ-ға тек қаржы беруші ғана емес, сонымен қатар ресурстық, консультативтік, оқыту, ақпараттық қолдаушы болуын міндеттеу; **үшіншіден**, Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы 2020 жылы бөлетін лоттар аясында жобалардың жаңа тақырыптарына бастамашылық ету, жұртшылықтың тандауы, халықтың қолдауымен ұсынылған әлеуметтік жобаларды өңірлердің қажеттіліктерін ескере отырып қаржыландыру және оларды әрі қарай сүйемелдеу бойынша акселератор ретінде өңірлік ҰЕҰ-дың қызметін ұйымдастыру үшін гранттар бөлу қажет. Жеңімпаз үкіметтік емес ұйымдардың бастамашыл жобалары оларды іске асырудың ұзақ мерзімді мониторингін жүргізу үшін 3 жылға дейін ұзартылуы керек. Кейіннен жобалар демеушілік және фандрайзинг арқылы өзін-өзі қамтамасыз етуге көшуі қажет;

-Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 12 сәуірдегі «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс, үкіметтік емес ұйымдарға арналған гранттар және сыйлықақылар туралы» Заңына өңірдегі қажеттіліктер картасын ескере отырып жұртшылықпен талқылағаннан кейін ғана грант тақырыбы бойынша алқалы шешімдер қабылданатындығы туралы норма енгізуді көтеру. Азаматтық бастамаларды қолдау орталығының онлайн-платформасы ұжымдық талқылау мен шешім қабылдаудың платформасына айналуы тиіс. Орталықтың сайты ақпараттандыру, бастамашылық, тақырыптарды қоғамдық тандау, ҰЕҰ-дан әлеуметтік жобаларды жүйелік қолдау және әлеуметтік бақылауға бағытталған алаң болуы керек; оны өңірлік азаматтық орталықтардың сайттарымен байланыстыру;

- мемлекеттік тапсырыс пен гранттық қаржыландыру құрылымындағы тақырыптардың арасында «Рухани жаңғыру» бағдарламасының құндылықтары мен бағыттарын ескеру, сонымен қатар ҰЕҰ арасында жобаларды іске асыруда каскадты механизмді енгізуді ілгерілетуді қарастыру;

-ҰЕҰ-ды экология бойынша гранттық қаржыландыруда халықтың экологиялық санасын дамытуға арналған нақты шараларды ескеру;

- өңірлік жобалық офистердің жұмысын қайта қарап, олардың Бағдарлама арнайы жобаларын іске асыру контекстінде халықтың,

үкіметтік емес ұйымдардың, волонтерлердің бастамаларын ынталандыруға, өзін-өзі басқару тетіктерін қолдауға, фандрайзинг, краудфандинг жолымен қаражат жинауға бағытталған алаңға айналдыру;

-www.halyqbastama.kz сайтына іске қосып, оны орталықтардың сайттарымен байланыстырып жаңа азаматтық бастамаларға дем беру.

Жапонияның тәжірибесіне сүйене отырып, коммерциялық емес ұйымдар жүзеге асыратын және қарапайым адамдардың әлеуметтік-экономикалық дамуына тікелей көмектесетін жобаларды қолдауға бағытталған әлеуметтік қызметтерді қаржыландыру мәселесін қарастыру. «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс, үкіметтік емес ұйымдарға арналған гранттар және сыйлықақылар туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 12 сәуірдегі № 36 Заңына әлеуметтік қызметтер туралы тиісті нормаларды енгізу.

Оңтүстік Африка Республикасының тәжірибесіне сүйене отырып, елдің болашағы туралы қазақстандықтардың көзқарастарын жинауға болады. Мысалы, ортақ мәндегі кеңістікті әзірлеу үшін және Бағдарламаны іске асырудың нақты жолдарын айқындауды, ведомствоаралық мәселелерді шешуді, салааралық ынтымақтастық және қызметтің жаңа перспективалық бағыттарын орта мерзімді перспективада дамыту көздейтін стратегиялық форсайт сессияларды Бағдарламаның әрбір стейкхолдерінің (орталық мемлекеттік органдар, жобалық офистер, азаматтық қоғам институттары, ведомстволық бағынысты ұйымдар, бизнес қоғамдастық, «Атамекен» ҰКП) қатысуымен өткізу. www.ruh.kz сайтында «Біз 2050 жылы қандай қоғамда өмір сүргіміз келеді?», «Сіздің ойыңызша, қазақстандықтар қандай қасиеттерге/құзыреттерге ие болуы керек?» сияқты сұрақтар бойынша талқылау өткізу. Жиналған деректерге сүйене отырып, Бағдарламаны іске асыруды түзету үшін «Рухани жаңғыру» және «Қазақстан-2050» Стратегиясын іске асырудан халықтың күтетін үміттерін жинау.

YourSay платформасы мен орталығының жұмыс тәжірибесі негізінде (**Австралия**) Азаматтық бастамаларды қолдау орталығының базасында бірыңғай онлайн-платформа құрып, онда заң жобалары, мемлекеттік бағдарламалар жобалары, жергілікті және республикалық сипаттағы әлеуметтік дамудың өзекті мәселелері бойынша үкіметтік бастамалар талқылануы керек. Бұл платформаны көпшіліктен шығармашылық идеяларды жинауға арналған онлайн платформа

ретінде де пайдалануға болады;

Литва тәжірибесіне ескеріп, этникалық қазақтар мен шетелде тұрып жатқан бұрынғы отандастарымызды Қазақстанның дамуына өз үлестерін қосуға ынталандыру мақсатында «Қазақстанға инвестициялар тартқаны үшін», «Инновациялық/ғылыми жаңалық ашқаны үшін», «Қазақстан туралы ақпаратты әлемге таратқаны үшін» т.б. аталымдармен марапаттау өткізу.

Сингапурдың тәжірибесіне сүйеніп, мекемелер арасында тазалық жарыстарын өткізу, сондай-ақ **Германияның тәжірибесі** бойынша пилоттық жоба ретінде арнайы орындарға қайта өткізу мүмкіндігімен контейнерлердің кепілдік құнын (Pfand) қайтаруды сынақтан өткізу.

Ұлыбританияның еріктілерді дамыту жолында қолайлы жағдай жасау тәжірибесінің негізінде келесі шаралар ұсынылады:

-2020-2023 жылдарға арналған Волонтерлік қызмет тұжырымдамасын жасау;

-«Волонтерлік қызмет туралы» Заңға «Еріктілердің жұмыспен қамтылуын қорғау туралы» тарау енгізу, онда еріктілерге еңбекдемалысын беру, жұмыс орнын сақтау құқығы т.б. қарастыру және оны Еңбек кодексіне интеграциялау. Сонымен қатар, оқуын бітіргеннен кейін, университетке түсе алмаса, мемлекеттен белгілі бір ақы төленетін жыл сайынғы волонтерлік практика мүмкіндігі немесе бірінші жылы тегін оқу грантын беру (конкурстық негізде);

- Қазақстан Республикасының Салық кодексінің 288-бабына жеке тұлғаның өтініші негізінде қайырымдылық көмек көрсеткен кезде салық салынатын кірістің 6%-ға (қазіргі 3% орнына) азайтатын түзетулер енгізуді көтеру;

- мемлекеттік органдар жанындағы қоғамдық кеңестер құрамына волонтерлік ұйымдардың өкілдерін қосуды ұсыну (Кеңес мүшелерінің жалпы санының 20%);

-волонтерлік қызметті білім беру жүйесіне (балабақшаларға, мектептерге, университеттерге) оқыту жолымен интеграциялау, сонымен қатар осы саладағы бастамаларды ынталандыру, өйткені олар тәуелсіздікке және басқаларға көмектесуге және қолдауға дайын болу көзқарасын қалыптастырады;

-ЖОО-на, кәсіптік-техникалық білім беру ұйымдарына түсу және мемлекеттік қызметке түру кезінде волонтерлік іс-шараларға қатысу тәжірибесін ескеру ұсынылады;

-оқымайтын және жұмыс істемейтін жастардың волонтерлік ұйымдардағы тәжірибесін жұмыс тәжірибесі ретінде санау ұсынылады;

- **Оңтүстік Кореяның тәжірибесіне сүйеніп,** жастар ұйымдары және жастардың азаматтық

қатысуын кеңейту бойынша идеяларды ұсынуын, олардың орындалуына мониторинг жүргізіп, оның қорытындыларын Жастар форумында баяндауды қарастыру.

2. Білім беру саласында

АҚШ тәжірибесіне сүйеніп, екінші деңгейлі банктермен бірлесе отырып азаматтарды өздерінің бюджеттерін жоспарлауға, несие алуға және төлеуге, зейнеткерлік жинақтауға, балаларды оқытуға, бизнес ашуға және кеңейтуге, қайырымдылық қызметтерін ұсынуға, құнды қағаздар сатып алуға оқытатын бағдарлама әзірлеуді қарастыру.

Нидерланды тәжірибесі бойынша ҚР Ішкі істер министрлігі мен ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі жанындағы қоғамдық кеңестерде мигранттарға қазақ тілін, Қазақстандағы нормалар мен құқықтық процедураларды оқытатын және қазақстандық қоғамға тән құндылықтарды, мәдени-құқықтық аспектілерді түсіндіретін курстар ашып, оны аяқтағаннан кейін азаматтық интеграция бойынша емтихан тапсыруды енгізу.

Швейцарияның тәжірибесін ескеріп, тағылымдамадан өту саясатын іске асыру мақсатында мемлекеттің заңнамалық базасындағы өзгерістерді қарастыру. Онда мемлекет тағылымдамадан өтушілерге арналған арнайы лауазымдық мансаптар құрып, олардың арасына өз компанияларына болашақ мамандарды даярлайтын компанияларды, мекемелерді көтермелейді.

Жергілікті қоғамдастықтардың дамуына университеттердің әлеуметтік қатысуының маңыздылығын арттыру үшін **Ұлыбританияның, Германияның, Австралияның және АҚШ-тың** тәжірибесін кеңінен қолдану.

Швецияның тілді (мемлекеттік және басқа тілдерді) оқытудың пәнаралық тәсілді қолдану тәжірибесін енгізу.

Финляндия тәжірибесіне сәйкес, жалпы білім беретін мектептердің дербестігін кеңейту, мұғалімдердің оқу-тәрбие үрдісіндегі тәуелсіздігін арттыру, олардың ғылыми-зерттеу қызметін ынталандыру және оқу процесінде оқушылардың дербестігін көтеру.

Сингапурдың тәжірибесіне сүйене отырып, гранттық қаржыландыруға халықтың цифрлық сауаттылығын бойынша тақырыптарды енгізу.

3. Бағдарламаны ақпараттық-имидждік алға жылжыту саласында

Австралия тәжірибесіне сәйкес «Азаматтарға арналған үкімет» порталында онлайн-платформа құру, онда азаматтар креативті идеяларын ұсына алады, заң жобаларын талқылайтын болады;

Оңтүстік Кореяның тәжірибесіне сүйеніп, Бағдарламаның идеялық тұжырымдамаларын, адамдардың өзін-өзі жаңғыртуға бағытталған месседждер, лозунгтер әзірлеу. Швеция үлгісіне сүйеніп, орынсыз сән-салтанаттан бас тартып, ұстамдылық, қанағатшылдық пен қарапайымдылық, үнемшілдік пен орынды пайдалану т.б. мәдениетін жаю. Бұларды насихаттауға жазушылар, ақындар, вайнерлер, блогерлер, субмәдениеттер өкілдерін тартып, оны спектакльдер, фильмдер, телешоулар, БАҚ, радио, мультфильмдер, әлеуметтік бейнелер, ақпараттандыру (мемлекеттік органдардың қарамағындағы) және ақпараттық топтар (медреселер, мүфтиат) көмегімен тарату.

Қоғамдық телеарна құру мәселесін көтеру, оның мәні барлық сауқұштерді талқылауға тартып, қоғам атынан ақпараттық көрініс қалыптастыру және өзін-өзі ұйымдастыру форматтарын ілгерілету. Оны қаржыландыру демеушілік көмек, краудфандинг, сондай-ақ БАҚ ардагерлерінің, белсенді үкіметтік емес ұйымдардың және пікір көшбасшыларының қатысуымен жобаны мемлекеттік қолдау арқылы жүзеге асырылады.

Ақпараттық кеңістіктегі ағылшын тілінде тұтынылатын материалдардың көлемін ұлғайту керек: ағылшын тілінде жалға берілетін фильмдерді көбейту, тіл үйренуге арналған теледидарларлық және интернет бағдарламаларын жасау, сол арқылы тілді меңгеруге қолайлы жағдай туғызу.

Сингапур тәжірибесіне сүйене отырып, ғылыми қоғамдастықтың, азаматтық сектордың және басқа да мүдделі ұйымдардың әлеуетін тарту арқылы халықтың ақпараттық, медиалық және кибер-сауаттылығы жөніндегі ұлттық бағдарлама әзірлеу және іске асыру.

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитеті арқылы халықтың ақпараттық, медиалық және кибер-сауаттылығын арттыру мақсатында түсіндірмелік және ағартушылық бейнероликтерді тарату. Арнайы сабақтардан, презентациялық слайдтардан және сабақтарда медиа сауаттылықты енгізу туралы білімді бағалауға арналған оқу пәндерінен тұратын оқу ресурсын (New Media Literacies құралдарының аналогы) әзірлеу. Бұл процесті барлық бастауыш және орта мектептерге, колледждерге арнайы бағдарлама жасау мен енгізу арқылы жылжыту.

БАҚ арқылы дұрыс тамақтануға және тұрақты физикалық белсенділікке бағытталған идеяларды халық арасында насихаттау.

4. Мәдени салада

Сингапурдың тәжірибесіне сүйеніп, оқушылар мен студенттердің мәдени нысандарға

тегін кіру тәжірибесін ойластыру, оны осы мәдени ұйымдардың бюджетінде қарастыру.

Сингапур тәжірибесінің үлгісінде Бағдарламаның құндылықтарын, мәдени ашықтық саясатын жылжытуға қалың бұқараны тарту мақсатында азаматтық сектордың, мекемелер мен мәдени білім беру ұйымдарының қатысуымен әлеуметтік технологияларды қолдануды кеңейту.

Оңтүстік Кореяның тәжірибесін ескеріп, халықтың мәдени құндылықтарын фильм, музыка индустриясы, театр мен өнердің басқа да түрлері арқылы экспорттау үшін ұлттық өнімдерді жасау және оларды халықаралық аренада жылжыту, шетелдерде елдің имиджін көтеріп жүрген тұлғаларды қолдау бойынша мемлекеттік бағдарлама мен Тұжырымдама әзірлеу.

Швецияның тәжірибесіне сүйеніп, ағылшын тіліндегі фильмдер мен сериалдарды беру (тәуліктегі негізгі контенттің 10% үлесін құрайтындай), киноларды кинотеатрларда дубляжсыз, аудиторияның талабына қарай қазақ немесе орыс тіліндегі субтитрлермен қою.

Бүгінгі таңда қоғамдық сананы жаңғыртуға арналған «Рухани жаңғыру» бағдарламасы Қазақстанның мемлекеттік саясатындағы маңызды идеологиялық мазмұн болып отыр.

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында бұл бағдарлама әрі қарай дамытылып, елдің орта мерзімді перспективада дамуына жалпы көзқарастың алтыншы реформасына айналды.

Қоғамдық сананы жаңғыртудың жасампаз әлеуетін атап және қоғам өміріне жаңа параметрлер қоятынын ескерген жөн. Қазақстан Республикасының Стратегиялық даму жоспарында 2025 жылға дейін Қазақстан азаматтарының санасы мен мінез-құлқында өзгеруі тиіс маңызды өзгерістер көрсетілген:

- «тек өзімнің және өзіме жақын ортамның қамын ойлаймын» деген көзқарастан – қалаға және елге қамқорлық жасайтын «жауапты азамат»;

- жас ұрпақтың еліктеуі үшін іріктемелі үлгілерден – өмірдің барлық салаларындағы рөлдік модельдер;

- шетелдік мәдениетті ішінара қабылдаудан – елде де, одан тыс жерлерде де ұлттық мәдениетті ілгерілету;

- Қазақстанның полиэтникалық азаматтарынан – азаматтық бірлік негізінде күшті азаматтық қоғамға және азаматтық ұқсастық негізіндегі бірегей ұлт болмақ.

Бағдарлама азаматтардың бастамаларын дамытуда, олардың үйлесімділікті және рухани-адамгершілік өнегелікті бойына сіңірген бәсекеге қабілетті, ұлттық бірегейлікті сақтайтын, патриот, әрі өз Отанын сүйетін жеке тұлғаларға айналуында үлкен мәнге ие. Сондай-ақ, мемлекет пен жеке меншік әріптестігі шеңберінде мемлекет, азаматтық қоғам және бизнес-қоғамдастық арасындағы өзара іс-қимыл тетіктерін дамытуға ықпал етеді.

Көздеген мақсатқа жету үшін Бағдарлама тек мемлекеттік органдардың ғана емес, барлық қатысушылар қызметінің өзегі болып, өз төңірегіне халықты біріктіретін, ұлттың адами капиталын өсірудің драйверіне айналуы керек.

Осы мақсатпен мынандай міндеттер қою жолымен Бағдарламаның іске асырылуына жаңа серпін беру қажет:

- жүйелік тәсілді енгізу;
- салааралық және ведомствоаралық ынтымақтастықты үйлестіру;
- координацияны жақсарту;
- оны іске асыруда халықтың белсенділігін арттыру үшін өзін-өзі қамтамасыз ету және өзін-өзі ұйымдастыру тетіктерін енгізу;

- Бағдарламаның ақпараттық имиджін жылжытудың біртұтас тұжырымдамасын қалыптастыру.

Бағдарлама қазақстандықтардың рухани жаңғыруының және Қазақстанның күшті және жауапты адамдардан тұратын біртұтас ұлт ретінде қалыптасуының кілті болуы керек. Бағдарламаның барлық қатысушыларының, әр қазақстандықтың бірлескен күш-жігерінің арқасында ғана елді әлемдегі ең дамыған мемлекеттер қатарына қосуға қабілетті осы мақсатқа қол жеткізуге болады.

ДЭФ ЖБҚИ 2019 ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ

№	Факторлар	2018 жылғы рейтинг		2019 жылғы рейтинг		Динамика	Көшбасшылар
		Балл (0-100)	Позиция	Балл (0-100)	Позиция		
	ЖБҚИ 4.0 2019	61,8	59	62,9	55	↑4	Сингапур
1	Институттар	54,9	61	55,6	64	↓3	Финляндия
2	Инфрақұрылым	67,3	69	68,3	67	↑2	Сингапур
3	АҚТ енгізу	64,9	44	68,0	44	↔	Оңтүстік Корея
4	Макроэкономикалық тұрақтылық	80,3	62	86,2	60	↑2	33 ел
5	Денсаулық	70,8	97	71,0	95	↑2	4 ел
6	Дағдылар	67,0	57	67,5	57	↔	Швейцария
7	Тауарлар нарығы	57,3	57	55,7	62	↓5	Гонконг (ҚХР)
8	Еңбек нарығы	65,8	30	67,8	25	↑5	Сингапур
9	Қаржы жүйесі	52,2	100	53,1	104	↓4	Гонконг (ҚХР)
10	Нарық көлемі	63,0	45	63,4	45	↔	Қытай
11	Динамикалық	66,0	37	66,6	35	↑2	АҚШ
12	Инновациялық әлеует	32,1	87	32,0	95	↓8	Германия

ДӘФ ЖБҚИ 2019 10 МАҢЫЗДЫ ИНДИКАТОРДЫ АНЫҚТАУ (2)

Индикаторлар	Жалпы рейтингі үлес салмағы	ЖБҚИ 4.0 2017 (жана әлезнама бойынша есептеген)	ЖБҚИ 2018 (140 ел)	ЖБҚИ 2019 (141 ел)	2018 маңи	2019 маңи	IMD 2019 (63 ел)	Адам дамуы индексі 2018 (189 ел)	Сыбайлас жемқорлықты түсіну индексі 2018 (180 ел)	Экономикалық еркінлік индексі 2019 (бағл 0-100)	Занятың үстемдігі индексі 2019 (126 ел)	Жаһындық инновация индексі 2019 (129 ел)	Коркеу индексі 2018 (149 ел)	Жарияланымдардан дәйексөз алыну индексі	
Институттар / Фактор 1	8,33	73	61	64											
Әлеуметтік капитал (0-100)	1,04	100	↑81	↓84	49,2	47,7	30						93		
Сыбайлас жемқорлық деңгейі (0-100)	1,04	109	↑102	↓107	31,0	31,0	29		124	40,3	61				
Денсаулық / Фактор 5	8,33	94	97	95											
Күтілетін салауатты өмір сүрудің ұзақтығы, жаспен (0-100)	8,33	95	↓96	↑94	62,7	62,7	56	127							
Дағдылар / Фактор 6	8,33	52	57	57											
Бастауыш сыныптағы оқытушылардың оқышыларға шаққандағы саны (0-100)	1,04	50	↓73	↓74	18,6	19,6	49								
Қаржы жүйесі / Фактор 9	8,33	102	100	104											
Банктердің сенімділігі* (1-7)	1,04	112	↓120	↓121	3,6	3,8	46								
Өлі неселер, жалпы несие сомасынағы % (0-100)	1,04	96	↑82	↓103	6,7	9,3	56								
Бизнесің динамикалығы / Фактор 11	8,33	35	37	35											
Инновациялық компаниялардың өсуі, (1-7)	1,04	100	↓103	↓107	3,6	3,6	58								
Инновациялық әлеует / Фактор 12	8,33	87	87	95											
Кластерлердің дамығандығы, (1-7)	0,83	124	↑120	↓122	2,1	3,0						110			
ҒЗТҚЖ бөлінетін қаржы, ЖІӨ-дегі % (0-100)	0,83	95	↑94	↓101	0,2	0,1	61					97			
Ғылыми жарияланымдар, (0-100)	0,83	110	110	↓111	77,0	83,7	54								110

ДЭФ ЖБҚИ 2019 10 маңызды индикаторды анықтау (1)

Экономикалық зерттеулер институты

Өлшемдер:

- ✓ ДЭФ ЖБҚИ 2019 және IMD мен Doing Business есептерінде, Экономикалық еркіндік индексіnde, БҰҰДБ Адам дамуы индексіnde, Экономиканың күрделілігі индексіnde көрсеткен төмен көрсеткіштер;
- ✓ индикатордың ДЭФ ЖБҚИ жалпы рейтингіндегі үлес салмағы;
- ✓ іске асырылып жатқан шараларға қарамай, маңызды индикаторлар бойынша ілгерілеушіліктің бірнеше жылдан бері жоқтығы.

Индикаторлар:

1. Әлеуметтік капитал, (0-100)
2. Сыбайлас жемқорлық деңгейі (0-100)
3. Күтілетін салауатты өмір сүрудің ұзақтығы, жаспен (1-100)
4. Бастауыш сыныптағы оқытушылардың оқушыларға шаққандағы саны (0-100)
5. Банктердің сенімділігі*, (1-7)
6. Өлі несиелер, жалпы несие сомасындағы % (0-100)
7. Инновациялық компаниялардың өсуі*, (1-7)
8. Кластерлердің дамығандығы*⁷⁸, (1-7)
9. ҒЗТКЖ бөлінетін қаржы, ЖІӨ-дегі % (0-100)
10. Ғылыми жарияланымдар, (0-100) Ғылыми жарияланымдар, (0-100)

* сауалнамалық көрсеткіштер

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ МИНИСТРЛІГІ

ҚҚДИ
РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Қазақстандық
қоғамдық
даму
институты

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД

«МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ»

г. НУР-СУЛТАН, 2019

Аналитический доклад «Модернизация общественного сознания. Международный опыт». - Нур-Султан: НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру»», 2019. - 103 с.

Аналитический доклад «Модернизация общественного сознания. Международный опыт» содержит анализ лучших практик стран Азии, Европы, Америки по модернизации общественного сознания. В документе представлено видение новых подходов по реализации программы «Рухани жаңғыру».

На основании анализа международного и отечественного опыта предлагаются рекомендации центральным и местным государственным органам, региональным проектным офисам, а также иным участникам реализации программы «Рухани жаңғыру».

ПЕРЕЧЕНЬ СОКРАЩЕНИЙ И ТЕРМИНОВ	53
ВВЕДЕНИЕ	54
ГЛАВА 1. ЛУЧШИЕ ПРАКТИКИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПО НАПРАВЛЕНИЯМ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ	55
1.1. Открытость сознания, конкурентоспособность, культ знания	55
1.2. Зарубежный опыт по сохранению национальной идентичности	70
1.3. Прагматизм	75
1.4. Эволюционное, а не революционное развитие	80
ГЛАВА 2. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В РЕАЛИЗАЦИИ КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ	87
2.1. Новые пути в обеспечении системности модернизации общественного сознания	87
2.2. Рекомендации основным институтам, реализующим программу «Рухани жаңғыру»	96
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	100
ПРИЛОЖЕНИЕ	101

ПЕРЕЧЕНЬ СОКРАЩЕНИЙ И ТЕРМИНОВ

- АДГС РК** – Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы
- ВУЗ** – высшие учебные заведения
- ГАК** – Гражданский Альянс Казахстана
- ДУМК** – Духовное Управление Мусульман Казахстана
- Индекс Готовности к Изменениям** – Change Index Readiness (CRI)
- Кантоны** – крупнейшие административно-территориальные единицы Швейцарии
- КГУ** – казенные государственные учреждения
- КРМГ** – одна из крупнейших в мире аудиторских компаний
- МЗ РК** – Министерство здравоохранения Республики Казахстан
- МИО** – местные исполнительные органы
- МИОР РК** - Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан
- МКС РК** – Министерство культуры и спорта Республики Казахстан
- МТСЗН РК** – Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан
- НАО КИОР** – Некоммерческое акционерное общество «Казахстанский институт общественного развития «Рухани Жаңғыру»
- НАО ЦПИ** – Некоммерческое акционерное общество «Центр поддержки гражданских инициатив»
- НПО** – неправительственные организации
- НПП РК «Атамекен»** - Национальная Палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен»
- ООН** – Организация Объединенных Наций
- Паттерн** – повторяющаяся схема или модель поведения, которую человек использует в обычной жизни
- Программа** - Программа «Рухани жаңғыру»
- ПРООН** - Программа развития ООН
- РПО** – региональные проектные офисы
- ТиПО** – организации технического и профессионального образования
- ТОО** – товарищество с ограниченной ответственностью
- ЦГО** – Центральные государственные органы

Программные статьи Первого Президента Республики Казахстан - Елбасы Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» и «Семь граней Великой степи» стали идеологическими концептами изменений в поведении и сознании казахстанцев.

Программная статья «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» явилась идейным содержанием шестой реформы, заявленной в Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2025 года (далее – План), утвержденном Указом Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636. В документе определены цель, задачи, пути и инициативы, которые необходимо реализовать для осуществления Программы модернизации общественного сознания. Согласно Плана Программа направлена на становление единой нации сильных и ответственных людей, а «основным результатом станет повышение ответственности за собственное будущее, личной конкурентоспособности и прагматизма жителей, развитие национальной культуры, формирование у граждан культа знаний, открытости сознания – восприимчивости к лучшим идеям и практикам, а также предотвращение распространения экстремистской идеологии»¹.

Для достижения этих результатов был разработан Стратегический план Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан (далее – МИОР РК) на 2017-2021 годы, в котором определены цель и ресурсы процесса модернизации общественного сознания.

С начала функционирования Программы прошло немного времени. Присутствие в СМИ, реализация региональных и республиканских планов по исполнению Программы, открытие во всех регионах проектных офисов, реализация 13 спецпроектов, позволили масштабировать продвижение Программы на местах.

Для изучения общественного восприятия Программы НАО КИОР «Рухани жаңғыру» (далее - Институт) в 2019 г. были проведены республиканские социологические опросы.

Так, итоги опроса на тему «Рухани жаңғыру»: эффективность реализации программы» свидетельствуют о широкой осведомленности населения - 80,7% респондентов. Удовлетворено реализацией Программы 78,6% респондентов старшего поколения по итогам опроса на тему «Процесс Третьей модернизации в Казахстане (Политические взгляды и ориентации населения старшего возраста 40+)». Вместе с тем обзор общественного мнения показывает, что требуется обратить внимание на повышение участия населения в реализации Программы.

Актуальным на сегодняшний момент является внедрение новых подходов к исполнению Программы в части гармонизации межведомственного и межотраслевого взаимодействия, отхода от «ивент» подхода и её переход к системной реализации, включение элементов самокупаемости и широкого проактивного участия населения с поддержкой механизмов самоорганизации.

В целях совершенствования подходов к реализации Программы Институтом был подготовлен данный аналитический доклад по заказу МИОР РК на тему «Модернизация общественного сознания. Международный опыт».

В первой главе рассмотрен зарубежный опыт по модернизации общественного сознания, представлены лучшие практики по направлениям открытость сознания, конкурентоспособность, культ знания, прагматизм, эволюционное развитие и формирование национальной идентичности.

Во второй главе на основе изученного зарубежного опыта представлено видение по внедрению новых путей в обеспечении системности модернизации общественного сознания, а также даны рекомендации основным стейкхолдерам, реализующим Программу «Рухани жаңғыру».

Имплементация лучших зарубежных практик по модернизации общественного сознания даст возможность обогатить отечественный опыт в этой области. Вместе с тем важно не просто копировать чужой опыт, а учитывать самобытную национальную идентичность.

¹ Стратегический План развития Республики Казахстан до 2025 года. – <http://www.akorda.kz/>

1.1. Открытость сознания, конкурентоспособность, культ знания

Концептуальные подходы к пониманию открытости сознания даны в программной статье Елбасы, в которой обозначены 3 особенности открытости сознания: «во-первых, понимание того, что творится в большом мире, что происходит вокруг твоей страны, что происходит в твоей части планеты. Во-вторых, открытость сознания - это готовность к переменам, которые несет новый технологический уклад... В-третьих, способность перенимать чужой опыт, учиться у других. Открытость и восприимчивость к лучшим достижениям, а не заведомое отталкивание всего «не своего»². Как следует из статьи открытость сознания - готовность к изменениям, и её казахстанцам придется культивировать в условиях наступления нового жизненного уклада, реалий информационного общества.

Способность предвидеть изменения и противостоять им, является предметом анализа международного рейтинга *Индекс Готовности к Изменениям (Change Readiness Index)*³ (далее – Индекс). Это документ, в котором эксперты из KPMG*, лидирующей компании по предоставлению аудиторских, налоговых и консультационных услуг знакомят с итогами оценки уровня адаптивности стран.

Индекс измеряет насколько эффективно правительство, государственные и частные предприятия, население и гражданское общество способны предвидеть, подготовиться, регулировать и реагировать на изменения в окружающей среде и культивировать возможность к изменениям.

Изменениями в данном Индексе считаются стихийные бедствия, финансовая и социальная нестабильность, экономические и политические возможности и риски, изменения в демографии, изменения в технологиях и перемены в правительстве. Индекс включает в

себя 140 стран, более 125 индикаторов для анализа, а также интервью с более 1400 экспертами этих стран.

В рейтинге Индекса Казахстан находится на **56-ом** месте. Индекс основан на трех основных показателях: возможности предприятий, где Казахстан на 61 месте, возможности правительства - 66 место, возможности людей и гражданского общества - 45 место. Первый индикатор отражает возможность частных и государственных организаций управлять изменениями и расти в динамике экономического окружения. Индикатор «правительственный потенциал» показывает способность правительства и государственных регулирующих органов управлять и влиять на изменения. Третий индикатор показывает способность отдельных граждан и общества в целом справляться с изменениями и реагировать на возможности.

В топ-10 рейтинга входят (по порядку рейтинга) Швейцария, Сингапур, Дания, Швеция, ОАЭ, Норвегия, Германия, Великобритания, Новая Зеландия, Нидерланды.

Второй год подряд **Швейцария** возглавляет данный рейтинг, занимая второе место в категории адаптивных возможностей предприятий к изменениям, первое место среди готовности населения и гражданского общества, и четвертое место в категории адаптивных возможностей правительства. Открытость сознания швейцарцев к восприимчивости изменений является лидирующей из 140 стран.

Достижению таких показателей в мировом рейтинге Швейцария обязана высокой гражданской активности населения. В стране зарегистрировано более 100 000 ассоциаций, в которые вовлечены около 800 000 волонтеров на постоянной основе. Сотрудничество с ассоциациями и НПО является приоритетным для государства в развитии гражданского общества, открытости сознания к переменам и вовлеченности в общественно-политические процессы⁴.

В этой связи интересен опыт деятельности одной из крупнейших национальных ассоциаций, зарегистрированных в стране - HELVETAS, в которой уже на 2017 год чис-

2 Статья Елбасы «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». – <https://ruh.kz/ru/>

3 Индекс готовности к изменениям Change Index Readiness. 2019. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2019/06/change-readiness-index-report-2019.pdf>

* Расшифровка аббревиатуры в Списке сокращений и терминов

4 Rudolf Dannecker. Civil Society Organisations in Switzerland. The Druk Journal. 4 October 2017

лится свыше 40 000 участников и более 100 000 постоянных доноров⁵. Он основан благодаря гражданской инициативе нескольких спонсоров для развития гражданского общества. От правительства ассоциация получает мандаты на реализацию различных проектов. Благородная миссия организации, значительно мотивирующая всех её членов, состоит в следующем: «Справедливый мир, в котором все мужчины и женщины определяют собственный жизненный путь в достойных условиях и безопасности, используя экологические ресурсы устойчивого развития».

Суть её деятельности в профессиональной поддержке НПО, обучении и инструктаже, консультировании по вопросам личного развития граждан, по финансам и институциональному развитию. Стратегически важными задачами для ассоциации является сокращение бедности, поддержка бедных и маргинализированных групп населения, гендерные проблемы и социальная справедливость. Эти инициативы и реализуемые проекты находят широкую поддержку в правительстве и в обществе.

Таким образом, ассоциация выполняет роль *акселератора* по поддержке и развитию проектов, консультативного, ресурсного, тренингового центра по широкому кругу гуманитарных вопросов по улучшению жизни населения через НПО и вовлечение граждан.

В западных странах прибегают к помощи неправительственных организаций в формировании необходимых общественных ценностей. Совместный подход к модернизации общества позволяет охватить наибольшее количество населения и привлекать больше граждан к участию в общественно-политических процессах. В этой связи работа государства по поддержке волонтерских движений способствует повышению участия большего числа граждан в модернизационных процессах.

Так, Правительством **Великобритании** в 1994 году была принята программа «Измените все к лучшему. Общая стратегия волонтерской деятельности в Великобритании». Программа, финансируемая государ-

ственным бюджетом, была разработана для организаций государственного, добровольного и предпринимательского секторов по поддержке волонтерского движения путем мобилизации всех потенциальных возможностей, способствующих участию граждан. Главным условием программы является привлечение таких групп, как представители национальных меньшинств, люди с ограниченными возможностями, пенсионеры. Особое внимание также уделено интеграции волонтерской деятельности в *систему образования* и созданию возможности участия в ней молодежи.

Частью волонтерской деятельности в Великобритании является налаживание отношений с другими, дискуссия и принятие адекватных решений в различных ситуациях, принятие и освоение опыта других. Государство создает благоприятные условия для развития волонтерства: предусматривается расширение региональных посреднических организаций, финансируемых за счет государственных целевых программ, и проведение общенациональной общественной кампании по привлечению волонтеров с активным участием СМИ.

Формированию культурной открытости уделяется большое внимание в **Сингапуре**, где применяют социальные технологии, что позволяет людям приобщиться к достижениям мировой и национальной культуры, развить свои таланты.

К примеру, людям предоставляется возможность продемонстрировать свои таланты (сделанные руками граждан предметы устанавливаются в специальных витринах в магазине или музее). Местные художники могут продемонстрировать свои работы на выставках и музейных показах по всему острову во время Сингапурской недели искусства. Также проводятся музейные показы, персональные выставки, художественные ярмарки, инсталляции. Помимо этого, по всему острову открывается множество других групповых выставок, в том числе в художественных школах и в галерее Национального института образования. Некоторые из этих выставок освещают работы начинающих художников Сингапура.

⁵ Rudolf Dannecker. Civil Society Organisations in Switzerland. The Druk Journal. 4 October 2017

Интерес к сингапурскому искусству усилился благодаря открытию Национальной галереи Сингапура. Эта работа дополняется деятельностью, проводимой Сингапурским художественным музеем, Сингапурским центром современного искусства, Институтом современного искусства при Колледже искусств Ласалле и Академией изящных искусств Наньянга⁶. Так, Сингапурский художественный музей владеет крупнейшей коллекцией художественных произведений Юго-Восточной Азии и постоянно пополняемой коллекцией произведений мировых авторов, выставляемой для публичного осмотра населением. Институт современного искусства при Колледже искусств Ласалле предлагает образование в области искусства высокого качества. Наньянгская Академия изящных искусств, возобновила занятия после войны, и начала черпать художественное вдохновение из своего окружения в Юго-Восточной Азии, а не из своей прежней прокитайской позиции.

Существует практика бесплатного входа в некоторые музеи и культурные учреждения для всех сингапурцев и туристов.

Реализуется политика, направленная на то, чтобы развеять представление о том, что культура ограничена традиционными жанрами «высокой культуры», такими как опера или балет. Национальным советом по искусству и Советом по национальному наследию под руководством Министерства культуры проводятся общественные развлекательные мероприятия на улице, фестивали с акцентом на национальную культуру, ознакомление с историческими корнями народа.

Действует политика приобщения к искусству и национальной культуре, направленная на увеличение аудитории в 2 раза. В этом правительству помогают промоутеры, например, Народная ассоциация, которая сочетает применение социальных стратегий с культурой. Кампания реализуется через культурные мероприятия, помогающие укрепить статус нации, н-р, реконструкцию Национального музея Сингапура и Музея

азиатских цивилизаций. Важным фактором увеличения аудитории, заинтересованной в искусстве и национальной культуре страны, стал факт признания Сингапурского ботанического сада первым объектом Всемирного наследия ЮНЕСКО.

Культурная политика Сингапура укрепляет национальную самобытность страны и поощряет художественную благотворительность, создавая дополнительные источники дохода. Такой подход позволяет Сингапуру сохранять и продвигать свою уникальную культурную самобытность как многокультурного общества. Кроме того, итоги этой работы становятся достоянием для всех через рекламу, презентации среди населения достижений национальной культуры⁷.

Конкурентоспособность

На сегодняшний день лучшие методики по оценке конкурентоспособности представляются в ежегодном докладе экспертов Всемирного Экономического Форума (ВЭФ) и Международного института развития менеджмента (IMD). 9 октября текущего года ВЭФ опубликовал Доклад о глобальной конкурентоспособности 2019 года (далее – ГИК 4.0). Текущий индекс ГИК 4.0 охватывает 141 страну, на которые приходится 94% населения мира и 98% мирового ВВП. GIC рассчитывается на основе 103 показателей, из которых 54 основаны на данных международных организаций, а 44 - на данных опроса ВЭФ. В текущем индексе Казахстан занимает **55** место, что означает, что страна улучшила позицию на 4 места по сравнению с прошлым годом (Таблица 1).

В отчете GIC 2018 г. было оценено 140 стран. Казахстан занимал 59 место со средним показателем 61,8, оставаясь на той же позиции, что и в 2017 году*. По оценкам ВЭФ, конкурентоспособность Казахстана находилась на среднем уровне по таким позициям, как: ИКТ (информационно-коммуникационные технологии) - 44-е место, объем рынка - 45-е, образование и навыки - 57-е, товарный рынок - 57-е, институты - 61-е, а макроэкономическая стабильность - 62-е и инфраструктура - 69-е место*. Слабые позиции занимают финансовая система - 100-е место, здравоохранение - 97-е и инноваци-

⁶ Shetty D. Local talents showcase their works at Singapore Art Week. - <https://www.straittimes.com/lifestyle/arts/local-talents-showcase-their-works-at-singapore-art-week>.

⁷ World Cities Culture Forum. Cities. - <http://www.worldcitiescultureforum.com/cities/singapore>

* Следует отметить, с 2018 года ВЭФ перешел на новую методологию индексирования стран. Раньше ВЭФ при составлении Доклада опирался на 30% статистических индикаторов и 70% на итоги опросов экспертов. Теперь, наоборот, акцент сделан на статистические данные, которые составляют 70% методологии, оставшиеся 30% приходится на мнение экспертов. Вследствие этого некорректно сравнивать ГИК 2018 и 2019 с индексами предыдущих лет.

* См.Приложение

Таблица 1.
СТРАНЫ ПЕРВОЙ ДЕСЯТКИ И СНГ
В ГЛОБАЛЬНОМ ИНДЕКСЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ 2019 Г.

Рейтинг	Страна	Набранные баллы	По сравнению с предыдущим годом
1	Сингапур	84.8	+1
2	Соединенные Штаты	83.7	-1
3	Гонконг (КНР)	83.1	+4
4	Нидерланды	82.4	+2
5	Швейцария	82.3	-1
6	Япония	82.3	-1
7	Германия	81.8	-4
8	Швеция	81.2	+1
9	Соединенное Королевство	81.2	-1
10	Дания	81.2	—
43	Российская Федерация	66.7	—
55	Казахстан	62.9	+4
58	Азербайджан	62.7	+11
69	Армения	61.3	+1
74	Грузия	60.6	-8
85	Украина	57.0	-2
86	Молдова	56.7	+2
96	Киргизская Республика	54.0	+1
104	Таджикистан	52.4	-2

онный потенциал - 87-е место.

Одна из причин, объясняющая высокие показатели **Швейцарии** (ГИК 4.0 ВЭФ за 2017-2018 гг.) в рейтинге глобальной конкурентоспособности (первое место среди 137 стран) - это качественная профессиональная подготовка населения. Она начинается со второй ступени среднего образования как начальная профподготовка. Система обучения в стране оптимально соответствует требованиям экономики страны. Участвуют три стороны: принимающие компании, предлагающие позиции для стажировки, молодые люди, ищущие должность стажера, и государство, что выступает в роли посредника. Оно обеспечивает наилучшие условия стажировок; поощряет создание стажерских

должностей; обеспечивает руководство и консультационные услуги для молодых людей, помогая выбрать карьеру.

Стажеры повышают свою производительность и навыки во время обучения и поэтому становятся более ценными для бизнеса. Работодатели, предлагающие учебные программы в Швейцарии, как правило, могут сэкономить свой бюджет, потому что, с одной стороны, стажера можно нанять за низкую заработную плату, а с другой стороны, играет тот факт, что они прошли обучение в соответствии с требованиями компании, что приводит к снижению затрат на подбор персонала. Стажеры также склонны быть верными компании, в которой они обучались, часто возвращаясь на более позднем этапе своей карьеры.

Большинство стажировок проходят в организациях малого бизнеса. Кроме того, существуют различные формы организации обучения профессионально-технической деятельности посредством учебных ассоциаций и учебных центров. Поставщики услуг по обучению, такие как Libs (Industrielle Berufslehre Schweiz) гарантируют профессиональную и практическую подготовку. Libs работает с более чем 100 компаниями и является крупнейшим поставщиком базового профессионально-технического образования для швейцарской промышленности.

После завершения обязательного среднего образования, около двух третей молодых людей в Швейцарии предпочитают получить начальное профессионально-техническое образование. На второй ступени среднего образования молодые люди впервые получают квалификацию после обязательного среднего образования. Законченное образование по специальности на втором уровне средней школы дает им не только доступ к следующему уровню образования, но и готовит молодых людей к выходу на рынок труда, как квалифицированных работников. 91,3% выпускников Швейцарии успешно оканчивают вторую ступень средней школы.

Третья ступень: профессиональный

бакалавриат, университет прикладных наук и высшая профессиональная подготовка. Высшая профессиональная подготовка и образование формируют третью ступень образовательной системы, включая в себя университеты прикладных наук и институты/высшие технические школы. Профессиональное образование и профессиональная подготовка позволяют специалистам со Швейцарским федеральным сертификатом компетентности или аналогичной степенью специализироваться в определенной области и повышать свою квалификацию. Также возможно получение квалификации в корпоративном управлении. Количество квалификаций, полученных в период с 2000 по 2018 годы, увеличилось почти втрое. Основной причиной этого стало признание специального обучения в области здравоохранения.

Чуть более трети (38%) всех молодых людей имеют степень бакалавра. Примерно 20% заканчивают бакалавриат высшей школы, позволяющий им получать образование в университетах, 15% получают образование в профессиональном бакалавриате. Этот процент несколько ниже, чем в других странах, так как выпускники школ с профессиональной подготовкой также получают конкурентоспособное и очень престижное образование и имеют доступ к программам обучения третьей ступени⁸.

Профессиональный бакалавриат позволяет студентам переводиться в университет прикладных наук без дополнительных экзаменов. Этот этап может быть пройден во время стажировки или после. Сдав дополнительные экзамены «профессиональный бакалавриат-университеты», также возможен перевод в институт или Швейцарскую высшую техническую школу (ETH).

Университеты прикладных наук делятся на семь регионов и имеют две ступени - бакалавриат и магистратура – в 12 различных областях. Есть также дополнительные частные подобные организации, которые специализируются в области экономики и здравоохранения. Количество степеней бакалавра увеличилось на 60% в период с 2010 по 2018 годы. Выбор предлагаемых магистерских курсов также расширился на протяжении

многих лет.

Государственный секретариат по вопросам образования, исследований и инноваций (SERI) признает многие иностранные квалификации и дипломы. Признание облегчает задачу обладателям иностранной квалификации осуществлять профессиональную деятельность, регулирующую в Швейцарии и интегрироваться в швейцарский рынок труда. Швейцария тесно сотрудничает с Европейским Союзом в рамках двустороннего соглашения между Швейцарией и ЕС о свободном передвижении лиц (AFMP) и приняла систему ЕС о взаимном признании профессиональных квалификаций. Граждане государств, не входящих в ЕС, также вправе ходатайствовать о признании их зарубежной квалификации в Швейцарии. Национальный контактный центр SERI предоставляет общую информацию о признании иностранных квалификаций.

В последние годы доля государственных инвестиций в профессиональное обучение составила около 3,5 млрд. швейцарских франков ежегодно. Кантоны, отвечающие за осуществление профессиональной подготовки, берут на себя три четверти расходов, в то время как доля расходов Федерального правительства составляет одну четверть. До десяти процентов федерального финансирования планируется направить на поддержку проектов развития и специальных услуг в рамках государственного сектора.

Швейцария косвенно участвует в образовательных молодежных программах ЕС (Erasmus+). К тому же, она участвует в финансировании мобильности и сотрудничества деятельности в области профессионального образования и обучения.

Сегодня одним из базовых элементов современного образования является **компьютерная грамотность**. Усилия государств в этой области должны стать важной частью развития конкурентоспособности человеческого капитала.

В Сингапуре действует национальная рамочная программа по информационной, медийной и киберграмотности населения. Её участники, Национальный библиотечный совет (NLB), Агентство по развитию медиа

⁸ Vocational training in Switzerland. Switzerland global enterprise. - https://www.s-ge.com/sites/default/files/publication/free/factsheet-vocational-training-switzerland-s-ge-en-2019_8.pdf

Infocomm (IMDA) и Сингапурское агентство кибербезопасности (CSA), Совет по медиаграмотности (MLC), проводят консультации с учеными и учреждениями по вопросам создания справочного материала для всех организаций по разработке программ цифровой грамотности.

Программа продвигается через Министерство связи и информации (MCI) посредством разъясняющих и обучающих онлайн-видео для повышения информационной грамотности населения. Оно направлено на развитие умений и навыков, позволяющих людям запрашивать, искать, отбирать, оценивать и перерабатывать нужную информацию, создавать и обмениваться новой информацией. Видео по медийной грамотности направлено на обучение использования онлайн медиаресурсов – интерактивных электронных изданий; видео по киберграмотности направлено на обучение основам информационной безопасности, после которого население сможет защитить свои данные, конфиденциальность, счета, а иногда и само устройство (телефоны, компьютеры, планшеты)⁹.

Кроме того, через Министерство образования предполагается продвижение данной рамочной программы во всех начальных и средних школах, а также в колледжах через внедрение инструментария New Media Literacies. Этот учебный ресурс будет включать уроки, слайды с презентациями и учебные предметы для оценки знаний, чтобы поддержать усилия учителей по внедрению медиаграмотности при проведении уроков. Курс включает в себя практические примеры из жизни, такие как посты в Facebook, содержащие ложную информацию, которая стала вирусной¹⁰.

Другая Программа «Источник, понимание, исследование, оценка» (S.U.R.E.) Национального библиотечного совета (NLB) направлена на повышение осведомленности об опасностях поддельных новостей и о том, как их распознать или выявить. Продвигается Национальным библиотечным советом

через специальную школу с возможностью электронного обучения. В её рамках подготавливаются инфографики, видео материалы и т.д. для обучения¹¹.

В Сингапуре также через создание Фонда цифровой готовности к цифровым технологиям реализуется практика стимулирования усилий гражданского сообщества по продвижению цифровой готовности. Фонд финансирует до 80% поддерживаемых расходов на идею, но не более 20 000 долларов США на проект. Проекты, которые заслуживают более высокого финансирования, оцениваются в особом порядке. Подать заявку могут группы (не менее двух человек, являющиеся сингапурцами, постоянными резидентами в возрасте 18 лет и старше)¹². Таким образом, развитие компьютерной грамотности является делом каждого гражданина при поддержке государства.

Все эти меры способствуют, с одной стороны, развитию конкурентоспособности участников подобных программ, с другой стороны, содействуют социально-экономическому развитию простых слоев населения. В этой связи интересна практика финансирования социальных проектов, направленных на поддержку инициатив населения применяемая в Японии, когда государство оказывает поддержку как исследовательским проектам в университетской среде, так и проектам социального характера.

Так, в Японии государственная политика поддержки университетских венчурных компаний содействует созданию новых стартапов, поддерживает существующие стартапы, укрепляет их финансовые базы. Действует японская практика обеспечения прав интеллектуальной собственности на результаты исследований, проводимых в университетах. Такая деятельность повышает эффективность научно-инновационной системы, активно используется киберпространство, делается упор на развитие технологических инноваций и их коммерциализацию. Таким образом, университеты становятся действенной

9 Chia L. National framework to build information and media literacy to be launched in 2019: S Iswaran. - <https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/framework-build-information-media-literacy-launched-2019-iswaran-10890438>

10 Chia L. National framework to build information and media literacy to be launched in 2019: S Iswaran.

<https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/framework-build-information-media-literacy-launched-2019-iswaran-10890438>

11 S.U.R.E. campaign. - <http://www.nlb.gov.sg/sure/type/video/>

12 Our Singapore Fund for Digital Readiness. - <https://www2.imda.gov.sg/programme-listing/our-singapore-fund-for-digital-readiness>

площадкой развития сообщества¹³.

В рамках политики «Официальной помощи в целях развития» Правительством реализуется множество программ, отвечающих различным нуждам развивающихся стран. Внимание социальным проектам в Японии уделяется ответственным ведомством Министерством здравоохранения, труда и благосостояния Японии. В 1997 году в Казахстане была запущена Программа Безвозмездной Помощи Социальным Проектам по Обеспечению Человеческой Безопасности, известной как программа «Корни травы». Так, с 1997 по 2019 г. (на 16 декабря) было одобрено 92 проекта на сумму 6,035 миллионов долларов США. Из них на изучение и решение проблем окружающей среды нацелены 4 проекта, обеспечение женщин рабочими местами - 2, улучшение медицинского, сельскохозяйственного оборудования, строительство кризисного, по поддержке малообеспеченных людей и реабилитационного центров, реконструкции школы, по ремонту сооружений, кровельных покрытий школ, больниц, водоснабжения и решение других проблем - 55, решение проблем с противопожарной, газосварочной, водоснабжающей, вентиляционной, отопительной системами – 10, поддержку оралманов-переселенцев, одиноких матерей, лиц без определенного места жительства, женщин и детей, оказавшихся в трудных жизненных ситуациях, бывших осужденных женщин, пострадавших от насилия, и улучшение уровня жизни населения – 8, ремонт школ и поставку учебного оборудования - 13.

Программа «Корни травы» нацелена на поддержку проектов, реализуемых неприбыльными организациями и оказывающих непосредственное содействие социально-экономическому развитию простых слоев населения. Также целью программы является обеспечение человеческой безопасности населения. Безвозмездная финансовая помощь по программе «Корни травы» предоставляется образовательным учреждениям (начальные школы и т.д.);

медицинским учреждениям (больницы, поликлиники, и т.д.); местным органам власти (акимат); неправительственным организациям (НПО); общественным организациям (ОО), общественным фондам (ОФ) и другим некоммерческим организациям с целью оказания содействия в реализации их проектов в области социально-экономического развития простого населения страны¹⁴.

В рамках социального проекта «Корни травы» в нынешнем году были получены средства на реконструкцию отделения дневного пребывания для детей инвалидов в Житикаре Костанайской области. Чтобы принять участие Житикаринская школа №1 подала заявку. Японская сторона несмотря на маленькое содержание данного проекта, все же выделила необходимые финансовые средства и подарила 21 ребенку Житикары оборудованный современный мини-центр для их реабилитации и насыщенного проведения досуга¹⁵.

Реализация подобных социальных проектов способствует развитию человеческого капитала, поскольку они направлены на содействие социально-экономическому развитию простых слоев населения, что усиливает их конкурентоспособность.

Знание языков является основополагающим фактором развития конкурентоспособности нации на сегодняшний день. В контексте усиления роли казахского языка и внедрения концепции трехязычия очевидна необходимость использования новых методов повышения уровня владения языками. Образ современного казахстанского гражданина должен, в том числе, ассоциироваться с полиязычием, которое является требованием времени.

По данным рейтинга EF English Proficiency Index, где оценивалось 100 стран Казахстан в 2019 г. занял 93-е место в мире по уровню знания английского языка¹⁶. Казахстан в прошлом году расположился в конце мирового рейтинга, на 80-м месте, и на 17 месте из 21 азиатской страны. Наилучшие показатели владения в стране оказались в крупных городах, таких как, г.г. Нур-Султан, Алматы,

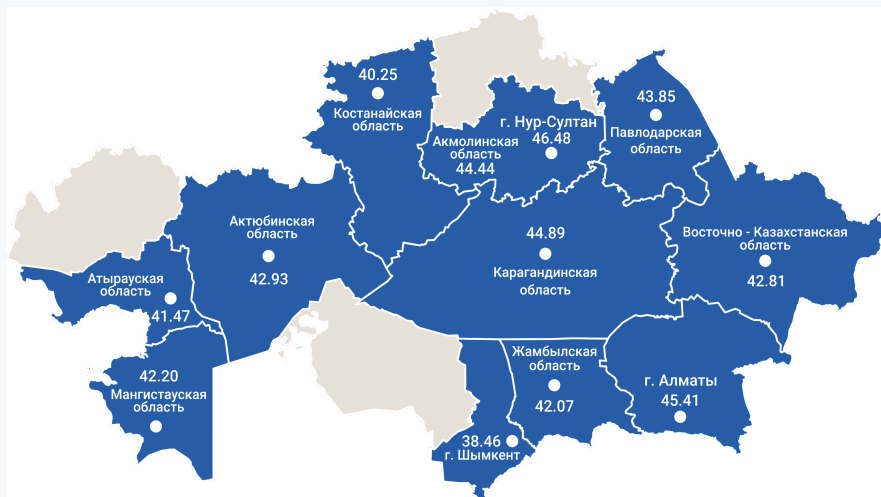
13 Университетские стартапы и венчуры и конкурентоспособность страны: опыт Японии. — <https://cyberleninka.ru/article/v/universitetskie-startapy-i-venchury-i-konkurentosposobnost-strany-opyt-yaponii>

14 https://www.kz.emb-japan.go.jp/itpr_ru/cooperation.html, https://www.kz.emb-japan.go.jp/cooperation/Guideline_rus_2017.pdf

15 «Корни травы» — социальный проект Японии в Житикаре. — <http://kostanaytv.kz/ru/news/medicine/korni-travy-socialnyi-proekt-yaponii-v-zhitikare>, https://www.kz.emb-japan.go.jp/cooperation/Guideline_rus_2017.pdf

16 <https://news.mail.ru/society/39372044/>. Данное девятое издание индекса EF EPI основано на результатах тестирования более 2,3 млн человек по всему миру, которым предлагался стандартный тест по английскому языку EF.

Рис. 1.
УРОВЕНЬ ВЛАДЕНИЯ АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ В КАЗАХСТАНЕ В РАЗРЕЗЕ РЕГИОНОВ

Караганда (рис.1) ¹⁷.

Согласно рейтинга ситуация со знанием самого распространенного в мире языка с каждым годом в Казахстане оставляет желать лучшего. В 2016 году республика занимала 54 место, в 2017 — 68, в 2018 — 80-е. По комментариям авторов исследования уровень владения английским языком в Центральной Азии заметно ниже, чем в остальном регионе, причина этого отчасти в том, что в качестве второго языка в школах чаще всего преподают русский язык.

В рамках исследования под **очень низким уровнем** владения английским языком подразумеваются следующие навыки:

- Представиться (имя, возраст, страна происхождения);
- Понимать простые знаки;
- Давать основные направления иностранному гостю.

Для повышения позиции Казахстана необходимо развивать следующие навыки:

Для низкого уровня:

- Путешествовать по англоязычной стране как турист;
- Вести светскую беседу с коллегами;
- Понимать простые письма от коллег.

Для среднего уровня:

- Участвовать во встречах в области своей экспертизы;
- Понимать текст песни;
- Писать профессиональные электронные письма на знакомые темы.

Для высокого уровня:

- Делать презентацию на работе;

- Понимать телешоу;

- Читать газету.

Для очень высокого уровня:

- Использовать подходящий язык в социальных ситуациях;

- Читать расширенные тексты с легкостью;

- Договариваться о контракте с носителем языка.

Первое место в мире в нынешнем году заняли Нидерланды. Россия — на 48-м месте, Украина идет следом (49 место). Кыргызстан — почти в самом конце списка, на 99 месте, в конце рейтинга на последнем месте Ливия.

Английский учат 97% европейских учащихся средней школы. Это обязательный предмет в школах в большинстве стран Азии и Латинской Америки, большинство стран Африки используют английский в качестве языка обучения.

Выбор **Швеции** в качестве примера эффективной модели модернизации сознания граждан обусловлен успешным опытом реализации языковой политики в отношении популяризации изучения английского языка. Он сочетает в себе современные коммуникативные и инновационные способы обучения языкам, которые были использованы в масштабах государства.

Если для казахстанцев свободное владение английским языком является стратегической задачей, владение современным *lingua franca* для жителей Швеции является частью их национальной идентичности. Во

¹⁷ <https://www.ef.kz/epi/regions/asia/kazakhstan/>

многим благодаря комплексному междисциплинарному подходу к изучению¹⁸.

По мнению Т. Милани, исследователя шведской языковой идеологии и политики, шведская национальная идентичность сложилась в течение 1970-х годов на основе принципов интернационализма, нейтралитета, социального равенства и благоденствия, вследствие чего была усилена символическая функция английского как языка интернационализации¹⁹.

Современная языковая ситуация в Швеции непосредственно связана с общественно-политическим и экономическим развитием страны во второй половине XX века, когда правящая социал-демократическая рабочая партия определила две приоритетные цели своей политики: внутреннюю — построить модель «государства всеобщего благоденствия» — *välstånd* (*welfare state*) или «дома для народа» — *folkhemmet* (*people's home*) и внешнюю — обеспечить авторитетную позицию Швеции как традиционно нейтрального члена европейского сообщества.

Благодаря тому, что шведские эксперты и педагоги экспериментально изучали разные методики, а также среду, в которой школьники пребывают во внешкольное время, им удалось выявить некоторые закономерности. Другими словами, исследователи попытались понять насколько внешняя среда и какие конкретные внешние факторы влияют, в конечном итоге, на уровень владения подростками английским языком.

Шведские школьники впервые начинают изучать английский язык в возрасте 7 лет. Однако, до этого дети очевидно сталкиваются с языком достаточно часто в повседневной жизни, через телевидение, интернет, музыку и другие формы медиа. Поэтому на первые уроки иностранного языка дети приходят с определенным накопленным опытом.

Гипотеза такого взаимодействия заключалась в том, что время, проведенное вне учебных занятий английским языком, во время которого ученик тем или иным образом сталкивается с английским, оказывает значительный качественный эффект, нежели классные

занятия.

Гипотеза взаимодействия состоит из нескольких составляющих:

- вводимый английский (в устной и письменной форме), когда школьник слушает музыку, смотрит телешоу, играет в компьютерные игры, читает книги или журналы;

- воспроизводимый английский, может включать в себя комментирование блогов, влогов в интернет пространстве, напевание песен, ознакомление с их текстом, коммуникация игроков в видеоиграх и т.п.

К примеру, любая кинопродукция, произведенная на английском языке, не дублируется на шведский, а сопровождается исключительно шведскими субтитрами. Прокат американских фильмов и сериалов, программ по телевидению, в кинотеатрах, осуществляется в оригинале, без дубляжа (за исключением мультфильмов). Это способствует естественному, и даже «непреднамеренному» освоению языка. Именно понятие «непреднамеренного» взаимодействия легло в основу шведских методов обучения английскому языку²⁰. Данная практика регулируется Министерством культуры Швеции.

Итоги исследования показали, что шведские школьники «непреднамеренно» взаимодействуют с английским языком в среднем 18,4 часов в неделю. Из них, городские в среднем 22,4 часа в неделю, сельские 15,9 часов.

Результаты продемонстрировали значительную положительную корреляцию между «непреднамеренным» взаимодействием и устным владением, а также словарным запасом английского языка у школьников. Среди мальчиков этот показатель оказался значительно выше, чем у девочек. Исследователи установили, что именно «непреднамеренное» взаимодействие во внеурочное время, а не какой-либо другой фактор улучшило устное владение английским языком на 27%, а также показатели словарного запаса на 35%.

Согласно рейтинга *Education First*, по уровню владения английским языком последние пять лет Швеция уверенно занимает места в первой тройке. В 2018 г. Швеция стала лидером рейтинга, заняв первое место среди

18 Rindal, U. (2010) Constructing identity with L2: Pronunciation and attitudes among Norwegian learners of English. *Journal of Sociolinguistics* 14 (2), 240–261.

19 Milani. T.M. *Language Planning and National Identity in Sweden: A Performativity Approach*. *Language Ideologies, Policies and Practices*, 2007, pp. 104–117.

20 <https://www.government.se/>

88 стран²¹. Владение английским языком среди шведов в региональном разрезе показало незначительные различия в зависимости от величины региона. Казахстан расположился в конце мирового рейтинга, на 80-м месте, и на 17 месте из 21 азиатской страны.

Ситуация с английским языком в Швеции, как и в других Скандинавских странах значительно отличается от многих европейских стран тем, что английский язык довольно широко проник во многие сферы общественной жизни. Как показывает опыт Швеции, внешняя среда оказывает значительное влияние на усвоение английского языка.

Двуязычная политика в области образования ведется в **Сингапуре** в целях обучения английскому языку и поддержания родного языка. Правительство выбрало английский язык в качестве языка международного бизнеса, дипломатии и технологий, учитывая его важность²². Кроме того, английский язык является языком межэтнического взаимодействия, позволяя 4 этносам страны общаться друг с другом. Всем учащимся начальных и средних классов в государственных школах преподают английский как обязательный наряду со своим языком, называемом Министерством образования родным языком, - мандарин, малайский или тамильский. Английский является основным языком обучения для большинства предметов, в то время как родной язык используется на уроках родного языка и на уроках нравственного воспитания в начальных и средних школах. Помимо английского, знание своего родного языка необходимо, поскольку оно обеспечивает доступ к культурному наследию, тем самым укрепляя его ценности и чувство культурной принадлежности. Такой подход рассматривается как «культурный пласт» для защиты азиатской культурной идентичности и ценностей²³.

Культ знаний

Воспитание у молодого поколения культа знаний на сегодняшний день является условием успешной реализации Третьей модернизации, объявленной Первым Президентом - Елбасы Н.А. Назарбаевым в своем Посла-

нии «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» в январе 2017 г. Эти процессы предполагают становление знание-ориентированного общества, требующего развития и поддержки инноваций. Такая среда формируется в обществе, где работает формула государство, университеты, бизнес, общество. На это нацелен концепт «Четвертой спирали», предложенный Э. Караянисом и Д. Кэмпбеллом²⁴ (проф. Школы бизнеса, Школы международных отношений Университета Дж. Вашингтона). В нынешнее время согласно этой теории, признанной и внедряемой в ряде европейских стран и США, меняется роль университетов в жизни общества. Эти исследователи продолжили развитие теории тройной модели Г. Ицковича (проф. Стэнфордского университета, США)²⁵. Новая модель говорит о том, что наряду с государством, бизнесом и гражданским обществом университеты должны стать системообразующим и преобразующим элементом в развитии местных сообществ. Если в 19 веке его роль состояла в том, что он был обучающим, в 20 веке исследовательским университетом, то в 21 веке его роль в состоит том, чтобы быть университетом, создающим влияние (impact), вовлеченным в дела общества (engaged). Теперь университет:

- создает новые знания;
- влияет на развитие экономики (местной);
- создает инновации;
- влияет на развитие гражданского общества.

Практика их вовлеченности в Великобритании, Германии, Австралии и США практикуется в виде ряда форм общественной активности, суть которых в активной социальной позиции университетов в отношении своей территории, таких как:

- Civic Engagement (гражданская активность);
- Community Outreach (работа с сообществом);
- Community Service (деятельность в общественных интересах);
- Service Learning (общественно-полезная

21 EF EPI. Уровень владения английским языком. - <https://www.ef.kz/epi/regions/europe/sweden/>

22 http://eresources.nlb.gov.sg/infopedia/articles/SIP_2016-09-01_093402.html.

23 http://eresources.nlb.gov.sg/infopedia/articles/SIP_2016-09-01_093402.html, <https://theculturetrip.com/asia/singapore/articles/a-guide-to-singapores-languages/>

24 Carayannis E.G. and Campbell D.F.J. Knowledge creation, diffusion, and use in innovation networks and knowledge clusters: A Comparative Systems Approach across the United States, Europe, and Asia. Praeger Publishers, Westport, CT, 2006.

25 http://erazvitie.org/article/trojnaja_spiral_gnri_ickovica

деятельность);

- Social Entrepreneurship (социальное предпринимательство) и др.

Нынешнее состояние университетов можно назвать «негражданский университет», когда их миссия в развитии местного сообщества низка. Новая роль университетов заключается в их становлении «гражданским университетом». В этом случае университеты становятся:

- источником человеческого капитала, инноваций и предпринимательства для стимулирования и поддержания личного, социального и экономического развития, а также для удовлетворения потребностей сложной социально-политической и окружающей среды:

- развивают знания и навыки, необходимые гражданам для достижения успеха на рынке труда, и поддерживают гражданское общество;

- вовлекают в обучение за стенами университета, осуществление открытий, которые полезны за пределами академического сообщества, и обслуживание граждан, которое напрямую приносит пользу.

Основная идея состоит в формировании **третьей миссии университетов**, когда исследовательская деятельность становится движущей силой поиска новых, более эффективных экономических решений для общества (таблица 2).

Таким образом, становление университетов двигателем развития общественной инициативы и поддержка развития местного сообщества являются значимой инициативой для будущего страны, в том числе в деле реализации Программы. В этой связи

важно вовлечь университеты в реализацию Программы, создав условия для вовлечения населения в модернизацию общества и само-модернизацию.

В условиях динамично меняющегося мира, культ знаний является идеологией прорыва, фактором достижения высокого уровня конкурентоспособности страны. Именно поэтому особое внимание государства к системе образования становится условием поступательного развития любой страны.

В мире не существует стандартов системы образования. Менталитет, культура, религия и мировоззрение граждан влияет на организацию процесса обучения. Систему образования одной страны нельзя просто навязать другой. История, культура, география, менталитет населения, экономика и социальная система страны будут играть определяющую роль в формировании национальной системы образования. Вместе с тем изучение зарубежного опыта всегда полезно с целью имплементации эффективных технологий в отечественную систему.

В сфере реализации образовательной политики **Финляндия** обладает опытом создания наиболее гармоничных условий для учащихся и учителей. В такой системе важна роль родителей и широкой общественности, которые принимают активное участие в поддержании системы доверия, соучастия и ответственности учащихся за свое обучение.

К ключевым особенностям системы образования Финляндии, регулируемой Министерством образования и науки Финляндии, можно отнести следующие²⁶.

- Среднее и высшее образование бес-

Таблица 2.
ПАРАМЕТРЫ, ОТРАЖАЮЩИЕ СПЕЦИФИКУ ТРЕТЬЕЙ МИССИИ

Непрерывное/ продолженное образование (по Болонскому процессу)	Трансфер технологий и развитие инноваций для региона	Вовлеченность общества
<ul style="list-style-type: none">• Пожизненное образование• Непрерывное профессиональное образование• Образование пожилых	<ul style="list-style-type: none">• Экспертиза• Система (материальных и нематериальных стимулов), способствующая предпринимательству• Бизнес-инкубаторы	<ul style="list-style-type: none">• Экспертиза в социально значимых решениях• Социальные услуги• Service Learning• Service coworking

26 <https://www.educationindex.ru/articles/higher-education-all-europe/vysshee-obrazovanie-v-evrope-kontinentalnoy/higher-education-finland/>, <https://weproject.media/articles/detail/pochemu-obrazovanie-v-finskikh-shkolakh-schitaetsya-luchshim-v-mire/>, <https://www.infofinland.fi/ru/living-in-finland/education/the-finnish-education-system>, <https://www.iclass.ru/higher-education/finland/>

платное за счет высоких налогов.

- Все учителя имеют высшее образование (обязательна степень магистра), которые рассматриваются как исследователи, уделяющие большое внимание развитию педагогического знания. Они пользуются полной автономией в определении содержания учебного и воспитательного процесса. Учителя 1–6 классов имеют общее педагогическое образование. А учителя 7–9 классов имеют образование со специализацией по тем предметам, которые они преподают. Ведется политика поощрения исследовательской деятельности учителей. Чем выше ученая степень, тем больше возможность для самореализации на рабочем месте и выше статус. Профессиональность и компетентность преподавателей повышает доверие учеников и родителей к учителям.

- Школьная система интегрирована и инклюзивна. Ученики с особыми образовательными потребностями получают поддержку в школах, и в каждой школе есть команда по поддержке учащихся, нуждающихся в помощи в обучении. Большинство учеников получают основное образование, причем специальные школы предназначены только для тех, чьи потребности не могут быть адекватно удовлетворены в обычном образовании.

- Основная национальная учебная программа подчеркивает активную роль ученика как организатора собственной структуры знаний. Учителя могут адаптировать учебный план к потребностям своих учеников.

- Муниципалитеты несут ответственность за реализацию учебной программы, но школы и учителя пользуются значительной автономией и доверием.

Образовательная политика достигается через компромисс и консенсус, в которых участвуют все заинтересованные стороны в области образования, включая родителей, учителей, образовательные союзы, местное и национальное правительство, бизнес и других стейкхолдеров.

Доверие и учительская автономия являются гордостью финской системы. В Финляндии учителя и другие специалисты в области образования пользуются доверием и по праву считаются профессионалами. Они имеют высокий статус в обществе. Культура доверия к ним построена на их профессионализме - учителя высоко образованы и хорошо обуче-

ны, поэтому рассматриваются как эксперты в сфере образования. К их взглядам относятся серьезно, и политики не чувствуют, что нужно вмешиваться. Из этого доверия вытекает система, которая не нуждается в школьных проверках, национальных тестах или таблицах лиги образовательных союзов. Учителя свободны учить, а дети - учиться. Интересен тот факт, что из 200 членов парламента Финляндии 27 имеют опыт преподавания.

В основе системы образования Финляндии лежит вера в то, что каждый должен иметь равный доступ к высококачественному образованию и профессиональной подготовке независимо от их этнического происхождения, возраста, материального положения или места проживания. Существует также твердое убеждение, что образование должно быть направлено на смягчение социально-экономических проблем. Этот принцип равенства означает, что в Финляндии образование является всеобъемлющим, инклюзивным и бесплатным на всех уровнях, от дошкольного вплоть до высшего образования. Дети обычно посещают свою местную школу, и, хотя существует небольшое количество «частных» школ, они не могут брать плату за обучение. Практически частных уроков проводится мало.

Дети в возрасте от 7 до 16 лет имеют бесплатное ежедневное питание, бесплатный проезд на школьном транспорте и бесплатные учебники. Бесплатное школьное питание доступно для всех учащихся школы, также питание для студентов высших учебных заведений субсидируется государством.

Студенты университета не платят за обучение. Несмотря на это, студентам необходимо оплачивать своё проживание и покупку учебных материалов. Стипендии существуют только на аспирантском уровне, самая распространённая из них называется CIMO Study in Finland. В некоторых вузах поддержка в размере 1500-1800 евро выдаётся иностранцам, которые хорошо учатся. Образование (на английском) является единственной формой образования, в которой требуется оплата, а также введена плата за обучение для студентов из стран не Евросоюза.

Многие учебные заведения Финляндии предлагают людям всех возрастов обучение, которое не ведет к получению диплома. В

большинстве случаев обучение предназначено для взрослых. Обучение носит общеобразовательный характер, организуется в народных и гражданских училищах, в летних университетах, в учебных и в физкультурно-образовательных центрах. Таким образом, можно изучать языки, художественные дисциплины, рукоделие и коммуникации, за что взимается некоторая плата, но может предоставляться и бесплатно. Например, плата за обучение не будет взиматься, если курс чтения и письма или иной языковой курс согласован в рамках плана интеграции для мигрантов.

Существует хорошо разработанная система учебных грантов и займов для учащихся профессиональных и высших учебных заведений. Действует высококачественная система ухода за детьми дошкольного возраста, которая предоставляет бесплатные или недорогие субсидируемые государством услуги по уходу за детьми и образованию в местных центрах дошкольного образования всем семьям, которые ее выбирают.

Одним из заметных аспектов финских школ является независимость учащихся. С раннего возраста финские дети развивают навыки самостоятельности - например, ходят в школу в одиночестве. Это, наряду с аспектами финской культуры, объясняет неформальность, которая существует во многих школах и классных комнатах. Дети называют учителей по имени, сотрудники и студенты обедают вместе, и ученики и учителя считаются равными партнерами в обучении.

В Финляндии низкий уровень неравенства в доходах и детской бедности, а также высокие показатели благополучия детей (по данным ЮНИСЕФ), так и по показателям счастья ООН.

По уровню равенства между женщинами и мужчинами Финляндия занимает второе место как в глобальном индексе гендерного равенства Всемирного экономического форума (ВЭФ), так и в политическом расширении прав и возможностей женщин ВЭФ.

Опыт Финляндии в выстраивании системы образования показывает, что неформальное обучение детей, полное доверие учителям как профессионалам своего дела, совместное

обсуждение системы образования со всеми заинтересованными стейкхолдерами культивирует интерес к знаниям у населения, делает обучение интересным для учащихся, и оказывает положительное влияние на развитие граждан Финляндии в качестве полноценных личностей.

Полная модернизация общественного сознания возможна только через подключение институтов социализации страны, способствующих развитию человеческого капитала. Это организации образования, культуры, здравоохранения, институты гражданского общества, религиозные организации, трудовые коллективы и др. От того какие социальные технологии по развитию личности применяются в их работе зависит развитие человеческого потенциала в государстве. В этой связи роль международных рейтингов в понимании странового потенциала в различных областях развития как человека, так и общества в целом, велика. Участие Казахстана в международных рейтингах позволяет заметить прогресс или регресс в соответствующих областях жизнедеятельности, и то, на что необходимо обратить внимание государству в своей деятельности, чтобы улучшить жизнь граждан. Однако подробное рассмотрение причин нахождения на той или иной позиции Казахстана в международных рейтингах не является целью данного доклада.

Индекс уровня образования в странах мира (Education Index) – это комбинированный показатель Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН) (Таблица 3)²⁷. Один из ключевых показателей социального развития. Используется для расчета Индекса человеческого развития (Human Development Index) в рамках специальной серии докладов ООН о развитии человека. В рейтинг включены 189 стран. Согласно данному исследованию мировым лидером по Индексу уровня образования в 2018 году стала Норвегия.

Индекс измеряет достижения страны с точки зрения достигнутого уровня образования её населения по двум основным показателям:

1. Индекс грамотности взрослого населения (2/3 веса).
2. Индекс совокупной доли учащихся, полу-

27 Education Index (Индекс уровня образования) 2017 год. - <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>

Таблица 3.
ИНДЕКС УРОВНЯ ОБРАЗОВАНИЯ ПО ДАННЫМ
ЗА 2017 ГОД. ОПУБЛИКОВАН В 2018 ГОДУ

Рейтинг	Страна	Индекс
1	Германия	0.940
2	Австралия	0.929
3	Дания	0.920
4	Ирландия	0.918
5	Новая Зеландия	0.917
6	Норвегия	0.915
7	Великобритания	0.914
8	Исландия	0.912
9	Нидерланды	0.906
10	Финляндия	0.905
40	Казахстан	0.814

чающих начальное, среднее и высшее образование (1/3 веса).

Индекс человеческого развития (далее - ИЧР) разработан Программой развития ООН в 1990 году. Основная цель данного рейтинга - выведение экономического развития за рамки человеческого прогресса и фокусирование непосредственно на человеческом благополучии в политике, а также стратегиях в области развития.

Основной принцип ИЧР был оглашен в первом Докладе Человеческого Развития в 1990 году, в котором говорится следующее: «национальное развитие должно измеряться не только доходом на душу населения, как это долго практиковалось, но также показателями в области здоровья и образования»²⁸. Таким образом, методика данного индекса складывается из следующих трех показателей:

1. способности вести долгую и здоровую жизнь (измеряемой показателем ожидаемой продолжительности жизни при рождении);

2. способности получать знания (измеряемой средней продолжительностью обучения и ожидаемой продолжительностью обучения);

3. способности достигать достойного

уровня жизни (измеряемой показателем валового национального дохода на душу населения).

Также, помимо трех основных индикаторов ИЧР оценивает четыре дополнительных для более детального понимания уровня развития страны:

1. Индекс человеческого развития, с поправкой на неравенство (ИЧРН);
2. Индекс многомерной бедности (ИМБ);
3. Индекс гендерного неравенства (ИГН);
4. Индекс гендерного развития (ИГР).

Значение ИЧР по странам классифицируется по шкале от 0 до 1. Затем страны ранжируют в 4 основные группы: страны с очень высоким уровнем ИЧР, страны с высоким уровнем ИЧР, страны со средним уровнем ИЧР, страны с низким уровнем ИЧР.

На момент проведения данного исследования последние статистические данные датируются 2017 годом, также есть некоторые обновления, представленные в докладе «Обновленные статистические данные 2018» со значениями ИЧР по 189 странам и территориям.

Значение ИЧР в Казахстане на 2018 год составляет 0,800, что относит страну в категорию стран с *очень высоким уровнем человеческого развития*, занимая 58 место из 189 стран и территорий²⁹ (Таблица 4). Мировой лидер в 2018 году - Норвегия.

В период с 1990 по 2017 год значение ИЧР в Казахстане повысилось с 0,690 до 0,800, увеличившись на 16,0% (таблица 5):

- средняя продолжительность жизни в Казахстане при рождении увеличилась на 3,2 года;
- средняя продолжительность обучения в школе увеличилась на 3,7 года;
- средние годы учебы в школе на 3,3 и ожидаемые годы обучения увеличились на 2,7 года;
- ВНД Казахстана на душу населения увеличился на 64,7%.

Оценка прогресса относительно других стран. Прогресс в развитии человеческого потенциала, измеряемый ИЧР, можно сравнить с другими странами. Казахстанский ИЧР в 2017 году, составляющий 0,800, ниже среднего уровня 0,894 для стран, входящих

28 Индексы и индикаторы человеческого развития. <http://hdr.undp.org>
29 2018 Statistical Update. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf

Таблица 4.
РЕЙТИНГ ИЧР ПРООН В 2018 ГОДУ

Рейтинг	Страна	Индекс человеческого развития (ИЧР)	Ожидаемая продолжительность жизни при рождении	Ожидаемая продолжительность обучения	Средняя продолжительность обучения	Валовый национальный доход (ВНД) на душу населения (долл. США)	Рейтинг по ВНД на душу населения минус рейтинг по ИЧР	Рейтинг по ИЧР
СТРАНЫ С ОЧЕНЬ ВЫСОКИМ УРОВНЕМ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ								
1	Норвегия	0,953	82,3	17,9	12,6	68 012	5	1
2	Швейцария	0,944	83,5	16,2	13,4	57 625	8	2
3	Австралия	0,939	83,1	22,9	12,9	43 560	18	3
4	Ирландия	0,938	81,6	19,6	12,5	53 754	8	4
5	Германия	0,936	81,2	17	14,1	46 136	13	4
6	Исландия	0,935	82,9	19,3	12,4	45 810	13	6
7	Гонконг, КНР	0,933	84,1	16,3	12	58 420	2	8
7	Швеция	0,933	82,6	17,6	12,4	47 766	9	7
9	Сингапур	0,932	83,2	16,2	11,5	82 503	-6	8
10	Нидерланды	0,931	82	18	12,2	47 900	5	10
58	Казахстан	0,8	70	15,1	11,8	22 626	□3	60
СТРАНЫ С ВЫСОКИМ УРОВНЕМ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ								
60	Иран (Исламская Республика)	0,798	76,2	14,9	9,8	19 130	3	61
60	Палау	0,798	73,4	15,6	12,3	12 831	28	59

Таблица 5.
ТЕНДЕНЦИИ ИЧР В КАЗАХСТАНЕ, ОСНОВАННЫЕ НА ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫХ ДАННЫХ ВРЕМЕННЫХ РЯДОВ И НОВЫХ ЦЕЛЯХ

Годы	Продолжительность жизни при рождении	Ожидаемые годы обучения	Средние годы учебы в школе	ВНД на душу населения (2011 ППС \$)	Значение ИЧР
1990	66.8	12.4	8.1	13,734	0.690
1995	63.9	12.0	9.3	8,735	0.664
2000	63.5	12.3	10.5	9,902	0.685
2005	65.2	14.3	11.7	15,407	0.747
2010	67.6	14.4	11.4	17,925	0.765
2015	69.7	15.0	11.7	23,164	0.797
2016	69.9	15.0	11.7	22,054	0.797
2017	70.0	15.1	11.8	22,626	0.800

Таблица 6.
ИЧР КАЗАХСТАНА И КОМПОНЕНТНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА 2017 ГОД
ПО ОТДЕЛЬНЫМ СТРАНАМ И ГРУППАМ

Страна	Значение ИЧР	Ранг ИЧР	Продолжительность жизни при рождении	Ожидаемые годы обучения	Средние годы обучения	ВНД на душу населения (в долларах США по ППС)
Казахстан	0.800	58	70.0	15.1	11.8	22,626
Россия	0.816	49	71.2	15.5	12.0	24,233
Украина	0.751	88	72.1	15.0	11.3	8,13
Европа и ЦА	0.771	—	73.4	14.1	10.3	15,331
Очень высокий ИЧР	0.894	—	79.5	16.4	12.2	40,041

в группу с очень высоким уровнем развития человеческого потенциала, и выше среднего уровня 0,771 для стран Европы и Центральной Азии.

Эксперты ПРООН, сравнивая нас с регионами Европы и Центральной Азии, находят, что показатели РФ и Украины близки к Казахстану (58). В рейтинге ИЧР 2017 года и в некоторой степени по численности населения, у них показатели ИЧР 49 и 88 соответственно (Таблица 6).

Показатели ИЧР дают более расширенное понимание оценки развития Казахстана. Эксперты ПРООН оценивают развитие Казахстана по трем показателям из четырех. Индекс многомерной бедности не подсчитывался для Казахстана в 2019 году.

Анализ индексов ИЧР и образования показывают, что Казахстан сохраняет положительную динамику развития уровня образования и уровня человеческого развития, улучшая свои показатели и укрепляя свои позиции в международных рейтингах.

1.2. Зарубежный опыт по сохранению национальной идентичности

Модернизация означает изменение и принятие новых паттернов поведения универсального мира и отказ от стереотипных, мешающих движению вперед, а также обновление ценностей общества с учетом современных вызовов. Глобализация считается вызовом для национальных государств, поскольку это процесс, «ломающий все национальные границы и пытающийся принудить граждан всех стран отказаться от проявления своей

национальной самобытности»³⁰. Распространяя универсальные социальные и культурные ценности, сближая этнические общности, данный феномен ведет к универсальности во всех сферах жизнедеятельности.

Казахстан находится под воздействием двух факторов, что влияют на национальный характер. С одной стороны, влияние глобализации, с другой стороны, влияние трансформации общества в условиях социально-экономической модернизации. В этом контексте возрастает актуальность сохранения национальной идентичности, культурного кода народа. Практически каждая страна имеет собственный уникальный опыт сохранения культурного единства, основанный на присущих народу ценностях.

Изучение опыта зарубежных стран полезно с целью выявления ценностного ареала и поведенческих паттернов сообществ для ретрансляции лучших образцов, эффективных в разработке казахстанской модели сохранения национальной идентичности.

Опыт развитых западных стран в сохранении национальной идентичности. Развитые страны Западной Европы и Северной Америки, которые сумели модернизироваться, и стать трендсеттерами общественного развития, тоже имеют негативные последствия влияния глобализации. В этих странах очень актуальным стал вопрос социокультурной интеграции новых граждан, иммигрантов, прибывших из развивающихся стран.

Начиная со второй половины XX века, ускорение темпов глобализации и усиление миграционного потока из южного полушария

³⁰ Нация и глобализация / Драган Симеунович; пер. с сербского яз. д-ра ист. наук В. Д. Кузнецовского; Рос. ин-т стратег. исслед. – М.: РИСИ, 2013. – 112 с.

к северному полушарию существенно изменило социальную структуру западного общества. Интеграция иммигрантов институтами принимающих западных обществ стала актуальным направлением государственной политики. Поэтому страны, сталкивающиеся с иммиграционными потоками, разработали и внедряют разные государственные интеграционные/ассимиляционные программы, реализуют специальные проекты.

Цель интеграционной политики различных европейских государств – содействие бесконфликтной интеграции новых граждан в общество, и в частности, ликвидация тех барьеров, которые мешают приезжим реализовать себя в самый судьбоносный период её жизни. С другой стороны, такая политика позволяет внедриться в уже сформированную социокультурную идентичность принимающего общества и постепенно ассимилировать иммигрантов.

Эксперты, классифицируя модели интеграционных политик европейских государств, делят их на две группы. В первую группу включают те страны, в которых прохождение интеграционных языковых курсов иммигрантами является обязательным условием. Ко второй группе относятся государства, в которых подобное обучение на специальных государственных курсах для вновь приехавших не требуется. Стоит отметить, страны последней группы стимулируют посещение иммигрантами обучающих курсов разными поощрительными нормами.

Первая модель работы с иммигрантами разработана в Нидерландах. После того, как стало понятно, что подходы работы с иммигрантами, построенные на идее «мультикультурализма» не эффективны, политики Нидерландов приняли новую стратегию «гражданской интеграции». Данная модель нацелена на строгое интегрирование новых граждан в местные институты и облегчение их трудоустройства. Нидерланды обязали всех иммигрантов пройти курсы, где обучают нидерландскому языку, нормам и правовым процедурам, разъясняют ценности, присущие нидерландскому обществу, а также иным культурологическим и правовым аспектам нового для мигрантов социума. Иммигранты должны сдавать экзамен по гражданской

интеграции.³¹ Германия, Дания, Австрия и другие страны ЕС приняли нидерландский подход работы с иммигрантами.

Вторая модель работы с иммигрантами распространена во Франции и Великобритании. Языки этих стран широко употребляются, поэтому в этих странах многие приезжие владеют языком по меньшей мере для бытового пользования. Тем не менее, имеются языковые курсы, профориентационные центры для приезжих, чтобы создать благоприятную атмосферу для развития и самореализации новых граждан, облегчения путей их трудовой социализации и последовательной интеграции в местное общество.

Исследователи выявили, что всех иммигрантов не следует относить в одну социальную группу, потому что их интеграция зависит от разных факторов. Социальная группа где вырос индивид, культура в котором воспитывался, домашнее воспитание, уровень образования и другие параметры имеют сильное влияние на вовлечение личности в общественный уклад принимающей страны. В последние годы в иммиграционной политике развитых европейских стран акцент сделан на получение «правильных» иммигрантов на входе. С этой целью отбор иммигрантов идет в посольствах страны, которое набирает людей, знающих язык и культурные ценности государства, нужных специалистов для своего трудового рынка.

Интеграционная политика является одним из компонентов государственной политики в части создания условий для развития и самореализации иммигрантов. Государственная политика является тем рычагом, который призван сделать из этого ресурса качественный человеческий капитал для трудового рынка.

Таким образом, опыт интеграционной политики в европейских государствах ориентирован на развитие человеческого капитала и их переподготовку в трудовой ресурс необходимый для своей страны. На проектном уровне данная стратегия выражается в таких инструментах вовлечения иммигрантов в жизнь общества как развитие языковых курсов, разъяснение правовых норм и вопросов участия в жизни общества, профессиональной ориентации.

31 Joppke Ch. The role of state in cultural integration: Trends, Challenges and Ways Ahead. Migration Policy Institute, 2012.

Из вышесказанного следует, что политика развитых стран состоит в максимальном использовании возможностей глобализации в деле сохранения и защиты своей национальной идентичности. С одной стороны, эти страны являются трендсеттерами современного образа жизни, экспортируя тем самым свои культурные ценности. С другой стороны, озадачены культурной интеграцией иммигрантов, освоением ими языка, ценностей и норм своего общества и постепенной их ассимиляцией.

Опыт Южной Кореи по формированию идентичности. Как отметил Елбасы «новая модернизация не должна, как прежде, высокомерно смотреть на исторический опыт и традиции. Наоборот, она должна сделать лучшие традиции предпосылкой, важным условием успеха модернизации». В этом контексте актуален опыт Малайзии, Южной Кореи. Эти страны не только провели современную социально-экономическую модернизацию, соответствующую задачам развития постиндустриального общества, но и смогли сохранить при этом самобытные культурные ценности.

Модель социально-экономической модернизации азиатских стран – это модель, построенная на успешных практиках западных стран и функционированием собственной национальной идеологии. В отличие от стран Запада, в странах Азиатско-тихоокеанского региона социальная трансформация общества рассматривалась как составная часть экономической модернизации.

Корейская модернизация Пак Чон Хи была направлена на «национальную реконструкцию», которая имела три основные цели: капиталистическую индустриализацию, защиту от Северной Кореи с помощью военной мощи и формирование национальной идентичности³².

Культурное (духовное) направление модернизации в Южной Корее было ориентировано на Запад, носило современный характер. В то же время в нем подчеркивалось сохранение исторических традиций в качестве приверженности корейскому духу.

Пак Чон Хи удалось внедрить в массовое

сознание необходимость модернизации, говоря о многовековой бедности населения полуострова, потерях от японского колониализма и войны. Когда Пак Чжон Хи стал президентом с лозунгом «модернизация родины», он сделал ставку не только на индустриализацию, но и обеспечение инфраструктуры сельской промышленности и самостоятельное развитие деревень, чтобы изгнать голод и нищету из сельских регионов страны³³. С самого начала президент Пак старался привить простым гражданам дух «Да, мы сможем!», «Давайте жить хорошо», боролся с суеверием и начал активно продвигать новое движение «Новая деревня». Таким образом он старался пробудить в людях дух трудолюбия, самопомощи и объединения. Когда люди начали понимать, что движение «Новая деревня» не является пустым политическим лозунгом, а практичной политикой, действительно способствующей повышению уровня жизни сельского населения, данное движение, как лесной пожар, быстро распространилось по всей стране. Затем движение «Новая деревня» расширилось с сельских регионов до фабрик, школ и городов, и наконец, превратилось во всенародное движение для развития духа народа. Таким образом, президент Пак вдохновил людей на модернизацию своими лозунгами, которые стимулировали народ к продуктивному труду и возрождению духа народа. Действительно, в то время, когда президент Пак правил страной, корейцы страдали от комплекса побежденной страны и горького опыта, связанного с японской колонизацией. Эти лозунги изменили мышление корейского народа. Практика лозунгов для мотивации и изменения сознания людей, регулируемая Министерством культуры, спорта и туризма Республики Корея, реализовывалась через лидеров мнения, рекламу³⁴. Лозунги, призывавшие народ к поддержке модернизации, подкреплёнными реальными действиями властей, привели к изменениям в сознании. Благодаря такому курсу власть получила поддержку большинства населения, что обеспечило успех модернизации.

Укреплению национальной идентичности способствует практика перевода лучших

32 Kim Eun-shil. The Cultural Logic of the Korean Modernization: Project and its Gender Politics. Asian Journal of Women's Studies, 2000, 6:2. Pp. 50-77.

33 Kim Eun-shil. The Cultural Logic of the Korean Modernization: Project and its Gender Politics.

34 State cultural policy of the Republic of Korea. - <http://www.mcst.go.kr/english/index.jsp>

образовательных книг по общественным и гуманитарным наукам на государственный язык, регулируемая Министерством культуры, спорта и туризма Республики Корея, реализуется корейскими изданиями.

Другой важный аспект корейского опыта модернизации – это поддержка культуры и экспорт культурных ценностей народа.

Глобализация позволила экономике Южной Кореи расцвести, и преобразовать страну из бедной в инновационную экономику «азиатского тигра». Также, Южная Корея преобразовала свою современную поп-культуру, и сделала ее экспортоориентированным товаром. Корейская киноиндустрия, музыкальная индустрия и онлайн-игры стали очень популярными во многих азиатских странах, и их популярность распространилась и на другие континенты. Данный феномен называется Корейской волной³⁵. Общий доход от экспорта корейской индустрии культуры вырос с 658 млн. долларов США в 2001 году, до 4,3 млрд. долларов США в 2011 году³⁶. В 2016 году мировой доход только от К-поп (направление в музыке) достиг 4,7 млрд долларов США³⁷.

По словам экспертов, успех корейской культурной индустрии не случаен. Это результат эффективной реализации политики правительством Южной Кореи, которая сосредоточена на развитии трех ключевых элементов – физического капитала (в виде средств производства), человеческого капитала и технологий. После азиатского финансового кризиса 1998 года правительство Южной Кореи решило использовать музыку для улучшения имиджа нации и усиления ее культурного влияния. Правительство вложило миллионы долларов в создание Министерства культуры, спорта и туризма со специальным отделом, посвященным К-поп³⁸. Практика поддержки культуры и экспорта культурных ценностей, регулируемая Министерством культуры, спорта и туризма Республики Корея, реализуется через подготовку

корейских фильмов, сериалов, музыку³⁹.

Причина агрессивного продвижения индустрии культуры во многом связана с изменением подхода правительства к её рассмотрению в качестве центрального элемента национального экономического роста⁴⁰.

Цифровые технологии и культурная индустрия считаются «мягкой силой» Южной Кореи. Высокое развитие этих сфер обеспечило стране утренней свежести вхождение в 20-ку стран по индексу «The Soft Power 30» (верхние 30 стран по показателю «мягкой силы»)⁴¹. Среди азиатских стран Южная Корея уступает только Японии.

Из вышесказанного следует, что в современных условиях инвестиции в культурную сферу, это не только возможность сохранения национальных культурных ценностей, но и ее распространение через экспорт, а в последующем извлечение из этого экономической выгоды.

Вопросы сохранения национальной идентичности в Литве. Страны, входящие в европейскую зону, сталкиваются с двумя воздействиями. С одной стороны, они находятся под влиянием глобализации, с другой стороны, под воздействием европеизации – расширения влияния общих европейских культурных ценностей. Это особенно актуально для маленьких государств, поскольку такие страны намного уязвимее перед культурным «поглощением». Поэтому интеллектуалы таких стран первыми поднимают проблему сохранения собственной идентичности, подталкивая власти к принятию стратегии по защите культурно-духовных ценностей своего народа. В этом плане актуально изучение опыта Литвы, одного из самых эффективных государств в сфере сохранения национальной идентичности.

Политики Литвы озадачены сохранением национальной идентичности не только лиц, живущих в стране, но и литовцев, живущих за пределами страны. Литовские власти ведут активную работу с соотечественниками за

35 Truong B. The Korean Wave: Cultural Export and Implications. - <http://resources.css.edu/academics/his/middleground/articles/taugertruongglobalizationteachingfall-2015themiddlegroundjournal.org.pdf>

36 Seung-Ho Kwon & Joseph Kim. The cultural industry policies of the Korean government and the Korean Wave. Published online: 29 Aug 2013. Pages 422-439.

37 Here's what other nations can learn from Korea's pop music industry. - <https://www.weforum.org/agenda/2018/12/k-popnomics-how-indonesia-and-other-nations-can-learn-from-korean-pop-music-industry/>

38 Here's what other nations can learn from Korea's pop music industry. - <https://www.weforum.org>

39 State cultural policy of the Republic of Korea.- <http://www.mcst.go.kr/english/index.jsp>

40 Seung-Ho Kwon & Joseph Kim. The cultural industry policies of the Korean government and the Korean Wave. International Journal of Cultural Policy. Volume 20, 2014 - Issue 4. Pages 422-439.

41 A Global Ranking of Soft Power 2018. - <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-Soft-Power-30-Report-2018.pdf>

рубежом, цель которой как можно активнее привлекать представителей диаспоры к политической, экономической и культурной жизни страны⁴².

Например, литовский ученый Алмантас Самалавичюс считает, что в литовском социальном и культурном дискурсе доминирует скептический взгляд на глобализацию, причина происхождения которого связывается с колониальным прошлым государства. По его словам, во время большевизма литовцы чуть не потеряли этнокультурные черты нации, и теперь интеллигентное общество опасается, что современные тренды снова станут угрозой для нее⁴³. Такие ученые считают, что необходимо сохранить национальную идентичность литовцев, ядром которой считается этническая принадлежность, язык, культура и религия (католицизм)⁴⁴. Из этих характеристик национальной идентичности, особенно выделяется язык как стержень объединения нации.

Одним из направлений политики сохранения национальной идентичности в Литве является содействие сохранению своей этнокультурной идентичности литовцами, живущими за пределами родины. С этой целью принята государственная программа «Глобальная Литва», нацеленная на эффективную работу с зарубежными литовцами во благо Литвы и Всемирной общины Литвы⁴⁵.

«Программа включает в себя 10 пунктов:

1. Сохранение зарубежными литовцами литовской национальной идентичности и связей с Литвой. Содействие своей деятельностью прогрессу Литвы.

2. Гарантирование предусмотренными международными обязательствами защиты прав личности, принадлежащей к литовскому национальному меньшинству за границей.

3. Граждане Литовской Республики (далее – ЛР), проживающие за рубежом, участвуют в выборах в Литве, их интересы представляются в высшем законодательном органе (Сейме) ЛР.

4. Происходит интеллектуальный обмен:

зарубежные литовские ученые выполняют общие проекты с академической общественностью Литвы, приезжают в страну на стажировки, участвуют в программах обмена и т. д.

5. В культурной деятельности участвуют деятели из Литвы и зарубежной литовской диаспоры.

6. Литовская диаспора за рубежом помогает в поиске рынков для экспорта, инвестиций, инноваций, стимулирования туризма в Литву.

7. Рассеянные по всему миру литовцы объединены в общее культурное, социальное, научное и коммуникационное пространство.

8. Предоставляемые организациями и учреждениями Литвы электронные услуги доступны зарубежным литовцам и отвечают их потребностям.

9. Литовская диаспора вместе с друзьями Литвы представляют Литву миру, солидарно участвуют в распространении позитивных знаний о Литве, защищают, поддерживают и укрепляют интересы Литвы в мире.

10. В Литве поощряется интерес к организациям зарубежных литовцев. Покинувших страну побуждают участвовать в деятельности этих организаций.

В программе предусмотрены механизмы, стимулирующие литовцев зарубежья сохранять литовский язык, литовскую национальную идентичность, укреплять связи литовской диаспоры с Литвой, включаться в различные области государственной жизни и содействовать росту благосостояния Литвы через создание для этого благоприятных условий⁴⁶.

Ежегодно проходит церемония по награждению лауреатов национальной премии согласно реализации Программы «Глобальная Литва» - этнических литовцев, проживающих в зарубежных странах, которые внесли вклад в развитии Литвы. Функционируют разные номинации. Например, «За привлечение инвестиций в Литву», «За инновационное/научное открытие», «За распространение информации о Литве в мире» и другие⁴⁷.

42 Светлана Алексеева. «Глобальная Литва» стремится объединить литовцев по всему миру. <http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=9823>

43 Samalavičius A. National identity, culture and globalisation. Lithuania wakes up to a new social and cultural reality. 10 March 2005. <https://www.eurozine.com/national-identity-culture-and-globalisation/>

44 Венцлаускас Л. (Транс)формация литовской идентичности. Особенности национальной идентичности Литвы и Беларуси в контексте европейской интеграции: сходства и различия. http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/17101/1/2011_2_JILIR_seminar.pdf

45 Р. Муксинов. Невозвращенцы. <https://www.kurier.lt/nezvzvashlency-2/>

46 Там же.

47 Грибаускайте наградила лауреатов премии "Глобальная Литва".

<https://lt.sputniknews.ru/society/20171229/4766842/gribauskaite-nagradila-laureatov-premii-globalnaya-litva.html>

Литовские власти уделяют повышенное внимание укреплению связей с зарубежной диаспорой, которая насчитывает около 1,5 млн литовцев (40% населения Литвы), проживающих более, чем в 40 странах. Наибольшее число зарубежных литовцев сосредоточено в США (свыше 800 тыс. человек)⁴⁸.

Проведение подобного рода награждения в Казахстане может стимулировать этнических казахов и бывших соотечественников, проживающих за рубежом, вносить свой вклад в развитие исторической родины. Это не только возможность вовлечь их в процветание Казахстана, но и сохранить эмоциональную связь с этими людьми, продвигать её интересы в странах проживания этих лиц.

Индивиды с открытым сознанием и гибким мышлением, воспитанные с детства в патриотическом духе, восприимчивые к лучшему, что предоставляет им эпоха, при этом сохранившие свой национальный менталитет – вот образ будущего казахстанца.

Как показывает опыт зарубежных стран самодостаточная национальная идентичность обеспечивает внутринациональный диалог и общественное согласие, поступательное развитие страны, усиление ее роли на международной арене.

Формирование Нации единого будущего и казахстанской идентичности не может произойти одномоментно, это длительный системный развивающийся процесс.

1.3. Прагматизм

Данное понятие не связано с конкретной нацией или социальной группой. Другими словами, не бывает абсолютно прагматичных или непрагматичных наций. Бывают отдельные качества народа, которые сформированы благодаря многовековой культурной традиции общества, влиянию государственной идеологии, формам взаимодействия нации с окружающей средой и др.

Популяризация образа ответственного гражданина. Ответственность каждого члена общества за свои действия, поступки является важным принципом прагматического мышления. В Стратегии - 2025 по данному приоритету предусмотрено 3 направления действий:

- развитие культуры собственника у граждан;
- создание системы трехстороннего партнерства — НПО, государства и бизнеса;
- развитие «экологической» культуры среди населения.

Финансовая грамотность граждан: опыт США. Умение вести личный и семейный бюджет, ориентироваться в услугах финансовых институтов, планировать доходы и траты, правильно накапливать сбережения – это ещё неполный список того, что входит в понятие «финансовая грамотность». Вопрос финансовой грамотности населения уже давно обсуждается и решается международным сообществом. США одними из первых начали беспокоиться о финансовом образовании своих граждан, выстроив необходимую политику и разработав множество программ и проектов, предусмотренных обучать и помогать населению в решении своих финансовых проблем.

Примером такой работы является сотрудничество школ США с банками и кредитными союзами, которые в свою очередь дают возможность открывать банковские счета на территории школы, пополнять свои депозиты и даже выполнять обязанности работников таких банков и кредитных союзов.

Крупные международные банки и финансовые компании также принимают активное участие в образовательных процессах и проектах. Банк HSBS принял участие в разработке Всеобщей образовательной программы (Global Education Program), направленной на повышение финансовой грамотности учеников старших классов.

Другой ведущий американский инвестиционный банк Merrill Lynch спонсирует и помогает в реализации программ, нацеленных на обучение финансовой грамотности молодых людей. Основные направления, которые реализовываются в рамках программ: *предпринимательство, личные и семейные финансы, инвестиции*. Банк не только оказывает финансовую поддержку программ, но и проводит экспертизу, отправляет своих сотрудников в качестве волонтеров и выделяет гранты некоммерческим организациям.

Благодаря такому подходу, уровень финан-

48 <http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=9823>

Таблица 7.
ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ ВО ВСЕМ МИРЕ

Страна/регион	Уровень финансовой грамотности
ЕС	50%
Развитые страны не входящие в состав ЕС (искл. США)	58%
США	57%
Китай	28%
Азия (искл. Китай)	32%
СНГ	30%
Страны Латинской Америки и Карибского бассейна	29%
Казахстан	40%

совой грамотности населения США выше, чем среднемировой. Это показывают результаты разных рейтингов, опросов, измеряющих финансовую компетентность граждан разных государств.

Standard & Poor's, занимающийся аналитическими исследованиями финансовых рынков, в 2014 г. провел социологический опрос среди населения 140 стран мира с целью выявления финансовой грамотности граждан. Финансовая грамотность респондентов измерялась с помощью вопросов, оценивающих базовые знания принятия финансовых решений: знание процентных ставок, начисление процентов, инфляция, и диверсификация рисков⁴⁹. По результатам данного социологического исследования, 57% респондентов США оказались финансово грамотными, тогда как показатель Казахстана - 40%⁵⁰ (Таблица 7)⁵¹.

По словам финансовых аналитиков по мере того, как люди становятся более финансово грамотными, они лучше принимают решения о сбережениях и заимствованиях, с большей вероятностью откладывают на будущие нужды, бережно относятся к пенсионным сбережениям и содержат более диверсифицированные активы.

Отечественные эксперты обеспокоены высоким ростом потребительского кредито-

вания в Казахстане (27% от общего кредитного портфеля), и вероятности обслуживания и закрытия этих ссуд⁵². Для преломления этого тренда активизация деятельности по финансовой грамотности граждан как направления работы с общественным сознанием по формированию ценностей прагматизма является очень актуальной, и в этом деле опыт США полезен.

Популяризация здорового образа жизни. Здоровье нации является одним из важных факторов влияния на его конкурентоспособность. Поэтому практические индикаторы всех международных индексов, включают фактор «здоровье нации». Например, в Индексе человеческого развития говорится следующее: «национальное развитие должно измеряться не только доходом на душу населения, как это долго практиковалось, но также показателями в области здоровья и образования»⁵³.

В рейтинге ИЧР-2017 наша страна расположилась на 124 месте из 189 стран по индикатору здоровье (Продолжительность жизни при рождении), что является показателем стран со средним развитием человека.

Необходимо подчеркнуть, что и в других рейтингах Казахстан занимает низкую позицию по индикатору здоровье. Например, в ГИК 2019 г. страна расположилась на 55 месте из 141 страны, а по показателю здоровье на 95 месте. Здоровье один из индикаторов, что снижает показатели Казахстана в международных рейтингах⁵⁴.

В подробном отчете Центра стратегических инициатив (CSI), национального партнера Всемирного экономического форума в Казахстане, проанализированы причины низкой позиции Казахстана по данному индикатору: «Данный фактор оценивается лишь одним индикатором, который определяется ожидаемой продолжительностью здоровой жизни. Средняя ожидаемая продолжительность здоровой жизни в Казахстане составляет 62,7 лет, в то время как в странах ТОП-30 – в среднем выше 70 лет».

Американское агентство финансово-эко-

49 Financial Literacy Around the World: Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey. - https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x70028

50 Financial Literacy Around the World: Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey. - <https://gflec.org>

51 Bruegel based on Standard & Poor's Global FinLit Survey. Note: Unweighted averages are shown for country groups. - <https://bruegel.org>

52 Казахстан ждет кредитная усталость – мнение. - <https://ism.kz/zakreditovannost-mnenie>

53 Индексы и индикаторы человеческого развития: Обновленные статистические данные 2018. <http://hdr.undp.org/en/2018-update>

54 The World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019

номической информации Bloomberg ежегодно составляет рейтинг стран мира по состоянию здоровья. В этом индексе первое место занимает Испания, следом соответственно расположились Италия, Исландия и Япония (Рис.2)⁵⁵. По прогнозу Института метрик и оценки состояния здоровья Университета Вашингтона, к 2040 году в Испании будет самая высокая продолжительность жизни – почти 86 лет⁵⁶.

Аналитики связывают достижения Испании и других стран, занявших столь почетное место в рейтинге тремя очень важными факторами⁵⁷:

1. В системе здравоохранения упор делается на превентивные меры или на первичную помощь. Испания выделяется заметным снижением сердечно-сосудистых заболеваний и смертности от рака за последнее десятилетие, отчасти в результате проведения эффективной политики общественного здравоохранения, основанной на скрининге и профилактике. Первичная помощь, в основном, обеспечивается государственными провайдерами, специализированными семейными врачами и медсестрами, которые предоставляют профилактические услуги детям, женщинам и пациентам пожилого возраста, а также неотложную помощь при хронических заболеваниях.

2. Диета является еще одним важным фактором. Средиземноморская диета, популярная в Испании и Италии, богата овощами, орехами, фруктами, рыбой и полезными зернами, а также оливковым маслом.

3. Регулярные занятия спортом и физическая активность. Такие страны, как Швейцария и Швеция имеют высокий уровень участия в спорте и других видах физической активности, благодаря чему занимают высокие места в рейтинге по здоровью.

Необходимо развивать эти факторы и в Казахстане. В рейтинге 2018 года Bloomberg по качеству здравоохранения (отдельный от вышеуказанного рейтинг) Казахстан находится выше, чем некоторые высокоразвитые страны и занимает 44 строчку из 56 стран,

включенных в Индекс. Эксперты считают, что преимущество отечественной медицины перед европейскими и западными странами – в ее доступности. Однако государству при этом необходимо выделять больше средств на систему здравоохранения для улучшения качества медицинских услуг⁵⁸.

Продвижение **идеологии умеренности**, качеством которым обладают прагматичные люди – это культ культуры скромности. В этом плане образцом выступают жители **Швеции**, скандинавских стран. «Закон Янте» (Янтелаген), получил такое название от города Янте, который в 1933 году изобразил в своем романе датско-норвежский писатель Аксель Сандемусе. Это глубоко укорененное в скандинавских странах - особенно в сельской местности – столетиями, неписаное общественное правило, которое сдерживает от расточительности, кичливости, жизни напоказ. «Янтелаген - это согласно которому никто не должен считать себя лучше других, а те, кто нарушает эту норму, достойны осуждения, - своего рода способ сохранять равенство, попытка устранить причины напряженности внутри социальных групп»⁵⁹. Речь идет о том, что не следует слишком выделяться, хвастаться без причины, в том числе своим финансовым положением, не притворяться кем-то большим, чем есть на самом деле, принято ставить на место тех, кто слишком кичится своим богатством или положением.

Развитие **экологического сознания** на сегодняшний день является одним из условий достижения 6 Цели устойчивого развития ООН: обеспечение наличия и рациональное использование водных ресурсов и санитарии для всех. Формирование экосознания является частью современной идентичности населения ФРГ, Сингапура благодаря усилиям правительства и поддержке граждан.

Органами власти **ФРГ** совместно с НПО осуществляется внедрение принципов эгоцентричного сознания, где человек является частью экосистемы, а не стоит вне ее, является результатом. Жители Германии осознают тот факт, что имеющееся высокое качество окружающей среды является заслугой

55 www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-24/spain-tops-italy-as-world-s-healthiest-nation-while-u-s-slips

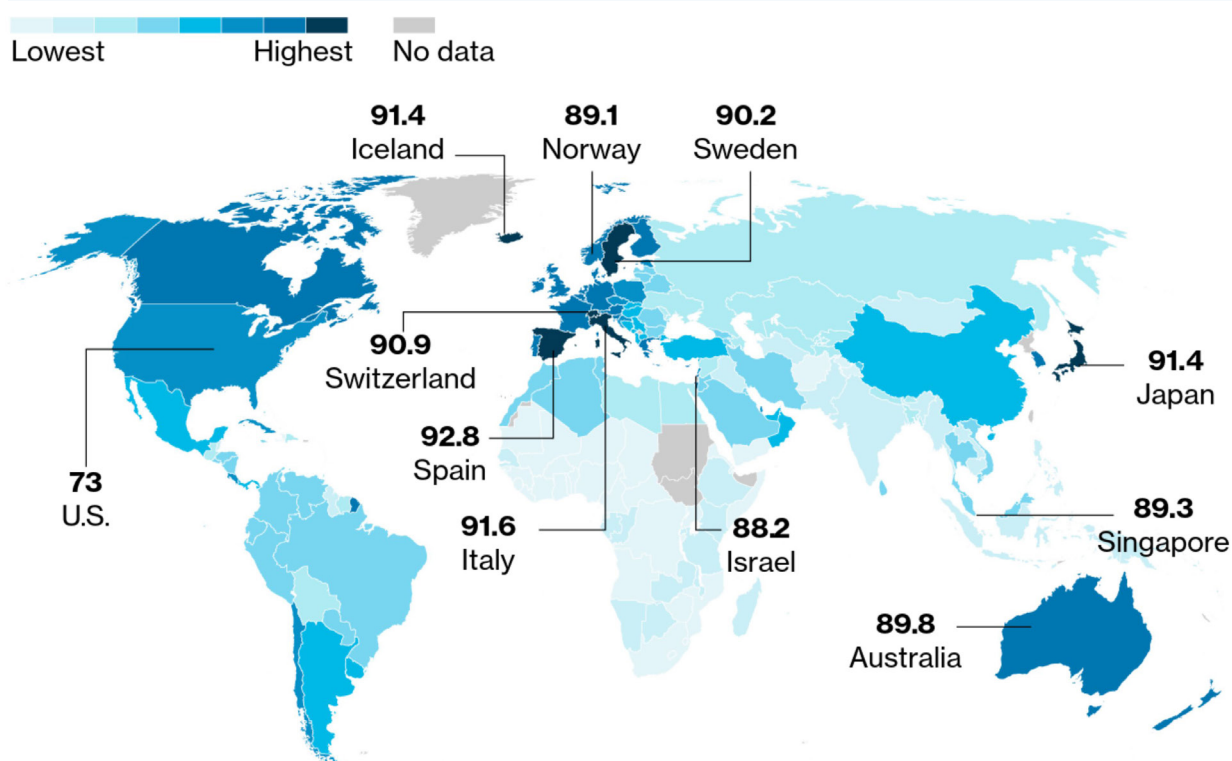
56 These Are the World's Healthiest Nations. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-24/spain-tops-italy-as-world-s-healthiest-nation-while-u-s-slips>

57 These are the world's healthiest nations. <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/these-are-the-world-s-healthiest-nations/>

58 Казахстан поднялся в мировом рейтинге Bloomberg по эффективности здравоохранения. <https://www.zakon.kz/4938759-kazakhstan-podnyalsya-v-mirovom-reytinge.html>

59 Сэвидж М. Кому мешает янтелаген: молодым шведам надоело скрывать свои доходы и успехи? - <https://www.bbc.com/russian/vert-cap-50082006>

Рис. 2.
КАРТА ЗДОРОВЫХ НАЦИЙ МИРА

каждого гражданина и руководства государства⁶⁰.

Экологическая культура с малых лет воспитывает немецких граждан в условиях экологической «строгости»: сортировка бытового мусора, водосберегающий подход в быту, переход на экологичные средства передвижения. Мероприятия включают в себя экономические стимулы. Также, государство стимулирует гражданские экологические неправительственные организации, проводит большое количество обучающих мероприятий, форумов, семинаров и т.п.

В начале девяностых годов в Германии была внедрена новая система сбора и переработки отходов, которую экологические НПО требовали в течение длительного времени. Был реализован отдельный сбор бумаги, стекла и поливинилхлорида. В некоторых городах органический мусор также собирали отдельно. Промышленность должна была гарантировать, что значительная часть отработанного материала должна была быть переработана.

Однако, довольно быстро стало понятно, что одна только сортировка не решает проблему мусорных свалок, создаваемых «обществом потребления» и экологические группы продолжили кампанию по сокращению отходов - сокращение количества упаковки, использование возвратных бутылок и т. д. Экоактивисты требуют фундаментального изменения привычек общества.

Постепенно появляются нововведения в виде залоговой стоимости тары (Pfand), которую включили в стоимость напитков. Стекланные бутылки и банки (со специальными знаками) можно сдать в любом магазине и получить назад свой залог. За неправильную сортировку отходов мусороперерабатывающие компании могут оштрафовать весь дом, повышая тариф на вывоз отходов, либо вообще отказаться их забирать.

Германия - страна с самым низким уровнем отходов и каждый житель страны привлечен к сохранению данного тренда. Страна находится в первой строчке (3-е место) в области экологической политики рейтинга *Sustainable*

⁶⁰ Экологизация сознания как один из основных принципов экологической политики. - <https://cyberleninka.ru/article/n/ekologizatsiya-soznaniya-kak-odin-iz-osnovnyh-printsipov-ekologicheskoy-politiki>

Governance Indicator (Индикатора устойчивого правительства)⁶¹. В 2018 году Германия вошла в 15 самых экологически чистых стран рейтинга *Environmental Performance Index* (Индекс экологической эффективности)⁶².

В Сингапуре интересна практика сохранения окружающей среды через реализацию кампании «Держи Сингапур в чистоте», направленная на изменение сознания и поведенческих алгоритмов граждан.

В первые годы становления города-государства, в конце 1960-х годов планы быстрой индустриализации и экономического развития Сингапура осуществлялись в сочетании с его очисткой и озеленением. Правительство отдает приоритет общественной чистоте для благосостояния граждан, чтобы они могли наслаждаться более высоким качеством жизни. Простая мудрость о том, что здоровье ведет к счастью, была применена ко всей нации.

Министерство здравоохранения понимало, что отсутствие чистоты - это «проблема, связанная напрямую с людьми», требующая массового участия общественности. В октябре 1968 г. была запущена ежегодная кампания «Держи Сингапур в чистоте». Это была первая общенациональная государственная образовательная программа, направленная на то, чтобы сделать Сингапур самым чистым и зеленым городом в мире. Были активно подключены СМИ, транслирующие лозунги кампании.

Первым делом правительство повысило размер штрафа за выброс мусора в неподобающем месте и его переизбытка на территории, что значительно способствовало снижению нарушений. Также правительство начало проводить конкурсы, среди школ, общественных центров, бизнес организаций и правительственных учреждений на предмет чистоты территории. Самые чистые территории были вознаграждены, в то время как самые грязные были названы публично и оштрафованы⁶³. Депутаты и лидеры общин вовлекали жителей во время посещений домов и общественных мероприятий для усиления национальной кампании. Депутаты подавали пример, часто закатывая рукава, чтобы навести порядок в

местах общего пользования, демонстрируя чувство причастности к окружающей среде. Кампания стала ежегодной, и через три года после её начала состоялась первая «посадка деревьев»⁶⁴, предназначенная для укрепления морального духа и национальной гордости.

Одним из факторов успеха чистоты Сингапура было обеспечение города необходимой инфраструктурой, которая упростила процесс сортировки мусора для людей. Как сказал бывший секретарь Министерства окружающей среды Сингапура Тан Джи По: «В пешей доступности всегда должен быть мусорный контейнер, чтобы они не мусорили. Бесплезно говорить людям: «Не мусорьте», они не знают, что делать с имеющимся у них мусором. У них не выработалась привычка хранить его в карманах и приносить домой»⁶⁵.

В зарубежных странах, НПО и экологические движения (через всевозможные форумы, семинары, выступления, лоббирование и прочие формы гражданской активности) сыграли ключевую роль в информировании общественности об экологических проблемах и способах их решения. Культ всеобщего экологического сознания можно рассматривать как главный успех экологических неправительственных организаций Германии. Полагаем данный опыт Германии и Сингапура полезен для Казахстана в части формирования экологического сознания у населения через развитие взаимодействия государства, НПО и активного вовлечения граждан.

Одной из главных задач, решение которой актуально в рамках модернизации общественного сознания – это увеличение уровня финансовой грамотности населения. Интересен опыт США по пропаганде и обучению финансовой грамотности граждан. По словам исследователей, люди, которые финансово грамотны, умеют инвестировать, диверсифицировать свои доходы, и озадачены увеличением своих пенсионных и иных накоплений, менее патерналистки настроены в ожидании государственной помощи. Опыт США показал, что в этом вопросе нужна синергетическая работа банков, школ и государственных учреждений по обучению основам финансовой грамотности.

61 Sustainable government indicators. - https://www.sgi-network.org/2017/Germany/Environmental_Policies

62 Environmental performance index 2018 Results. - https://epi.envirocenter.yale.edu/epi-topline?country=germany&order=field_epi_score_new&sort=asc

63 Tan, Y. S., Lee T. J., Tan, K. (2008). Working with people and community. In Clean, Green and Blue: Singapore's journey towards environmental and water sustainability, p. 259. Singapore: ISEAS Publishing.

64 Lee, K. Y. (2000). From third world to first — The Singapore story 1965–2000, p. 204. Singapore: Singapore Press Holdings

65 Lee Ek Tieng & Tan Gee Paw, (2011, February 9). Interview by Asit Biswas and Cecilia Tortajada (Unpublished). Singapore.

1.4. Эволюционное, а не революционное развитие

В начале XX века наш народ прошел свой путь строительства государственности. Об этом Первый Президент Казахстана, Елбасы сказал в своей программной статье: «...вся наша недавняя история говорит прямо и недвусмысленно: только эволюционное развитие дает нации шанс на процветание. В противном случае мы снова попадем в исторический капкан».

Казахстанская модель развития позволяет сочетать эволюционный путь постепенных улучшений с решительными шагами прорывного характера при реализации формулы «сначала экономика, затем политика».

Практически все развитые государства достигли успеха благодаря многовековому эволюционному развитию. Некоторые ученые, изучившие данный феномен, сделали вывод, что активное гражданское участие является одним из основных факторов устойчивого развития страны.

В этой связи интересны международные рейтинги, обзор индикаторов которых позволяет сделать вывод о состоянии государства в контексте устойчивого развития.

Фонд мира (the Fund for Peace) изучает устойчивость государств мира и разрабатывает **Рейтинг недееспособности государств (The Fragile States Index)** - ежегодный рейтинг стран по политической стабильности⁶⁶. Методология Индекса включает как качественные, так и количественные показатели, источником которых являются общедоступные данные. Состояние устойчивости государства рейтинг выявляет на основе двенадцати индикаторов конфликтного риска (Таблица 8).

В рейтинг включены 178 стран. В отличие от многих других индексов, в нем, чем ниже расположено государство, тем устойчивее политическая система. Самым недееспособным государством в 2019 году признали Йемен, а самыми устойчивыми оказались развитые страны Европы, Канада, Австралия и Новая Зеландия (Таблица 9).

Казахстан занял 116 место, что среди стран СНГ довольно неплохой показатель (Таблица 10). Согласно данной позиции, наше государство, политическая система

ТАБЛИЦА 9.
ТОП-10 СТРАН С УСТОЙЧИВОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМОЙ В РЕЙТИНГЕ НЕДЕЕСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВ

Страна	Место в Рейтинге
Финляндия	178
Норвегия	177
Швейцария	176
Дания	175
Австралия	174
Исландия	173
Канада	172
Нью Зеландия	171
Швеция	170
Люксембург	169

считаются относительно устойчивыми.

Согласно результатам исследования Институт Гэллага, американского Института общественного мнения, который проводит социологические опросы в странах мира, определено, что, в целом, взрослые в развитых странах гораздо чаще участвуют в гражданской жизни общества, чем в развивающихся странах. Люди с высокой гражданской активностью положительно относятся к сообществам, в которых они живут, и активно отдают им свою энергию⁶⁷.

Институт Гэллага регулярно проводит исследования по выявлению уровня гражданской активности по странам, и опираясь на их результаты индексирует их. В методологию Индекса гражданской активности Институт Гэллага включает три индикатора: сколько люди жертвуют, помогают и оказывают помощь незнакомцам.

В расчет Индекса заложены результаты социологического исследования 2015 г. в 140 государствах, проведенные через телефонные и личные интервью с приблизительно 1000 взрослыми в каждой стране в возрасте 15 лет и старше. В таблице 11 представлены лучшие 10 стран, население которых активно участвует в жизни гражданского общества согласно результатам Института Гэллага.

Казахстан получил 27 коэффициентов, и расположился в нижней части таблицы, пропустив вперед многие страны СНГ и развивающегося мира (таблица 11). Примечательно, что соседний Узбекистан вошел в первую десятку по данному индексу.

66 Рейтинг недееспособности государств (The Fragile States Index) 2019. - <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2019/03/9511904-fragilestatesindex.pdf>
67 Civic Engagement Highest in Developed Countries. - <https://news.gallup.com/poll/145589/civic-engagement-highest-developed-countries.aspx>

Таблица 8.
ИНДИКАТОРЫ РЕЙТИНГА НЕДЕЕСПОСОБНОСТИ И ПОЗИЦИЯ РК И НЕКОТОРЫХ ГОСУДАРСТВ

Индикаторы/ страны	Общий коэф- фици- ент	СПЛОЧЕННОСТЬ			ЭКОНОМИКА			ПОЛИТИКА			СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА		
		Без- опас- ность в обще- стве	Сплочен- ность элиты	Согласие в обще- стве	Эко- но- миче- ский спад	Нерав- номер- ное эко- номи- ческое разви- тие	Эми- грация челове- ческого ресурса и утечка мозгов	Легитим- ность го- сударства	Государ- ственные услуги	Права человека и верхо- венство закона	Демогра- фические нагрузки	Беженцы и вынуж- денные пересе- ленцы	Внеш- нее вме- шатель- ство
Йемен (1)	113,5	10,0	10,0	9,6	9,7	8,1	7,3	9,8	9,8	9,9	9,7	9,6	10,0
РФ (73)	74,7	8,3	8,1	8,6	4,6	5,6	3,6	8,2	3,6	9,1	4,4	5,2	5,4
Казах- стан (116)	61,6	4,6	7,6	8,1	5,6	3,6	3,6	8,5	3,4	6,7	3,9	2,4	3,6
Финлян- дия (178)	16,9	2,5	1,4	1,2	2,9	0,7	2,0	0,9	0,7	0,7	1,0	1,9	1,0

Итоги данных рейтингов показывают, что Казахстану нужно усилить работу в части расширения механизмов гражданского участия в процессе принятия решений.

В этом контексте будет полезно изучение опыта политической культуры, гражданского участия граждан Швейцарии, Южной Кореи и Австралии. Эти страны являются зрелыми демократическими государствами с многовековыми традициями эволюционного развития своих обществ. К тому же, в разных индексах, измеряющих политическую и гражданскую активность населения, перечисленные государства занимают очень высокие позиции.

Опыт гражданского и политического участия в **Швейцарии**. Когда речь идет о политическом сотрудничестве и участии граждан, Швейцария является абсолютным чемпионом мира в этой области. Более трети всех референдумов, которые когда-либо проводились на национальном уровне во всем мире, проходили в Швейцарии. Швейцарию также называют «золотым стандартом прямой демократии»⁶⁸. Страна является уникальным государством, которое успешно реализует принципы и механизмы прямой демократии через референдумы. Референдумы проводятся как на общенациональном (федеральном) уровне, так и в региональных административных единицах – в отдельных кантонах и населенных пунктах.

В Швейцарии существует три типа референдумов на федеральном уровне:

Таблица 10.
**СТРАНЫ СНГ В РЕЙТИНГЕ
НЕДЕЕСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВ**

Страна	Место в Рейтинге
Казахстан	116
Армения	105
Молдова	103
Белоруссия	99
Украина	91
Туркменистан	85
Грузия	81
Азербайджан	76
РФ	73
Узбекистан	70
Киргизия	68
Таджикистан	65

68 The way to modern direct democracy in Switzerland. - <https://houseofswitzerland.org/swissstories/history/way-modern-direct-democracy-switzerland>

69 Кван-Нгуэн Д. Самые сложные темы швейцарских референдумов. - <https://www.swissinfo.ch/rus>

Таблица 11.
**ИНДЕКС ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ
ИНСТИТУТ ГЭЛЛАПА 2016 Г. (10 СТРАН)**

Страна	Коэффициент
Мьянма	70
США	61
Австралия	60
Новая Зеландия	59
Шри-Ланка	57
Канада	56
Индонезия	56
Великобритания	54
Ирландия	54
Узбекистан	52

- *обязательные референдумы*. Это процедура голосования, при которой в обязательном порядке на суд народа выносятся, в частности, любые поправки в федеральную конституцию, а также все важные международно-правовые акты, например, когда речь идет о вступлении в международные организации или межгосударственные союзы.

- *факультативные референдумы*. Любой закон в Швейцарии, в том числе и принятый в установленном порядке парламентом, может быть вынесен на референдум теми, кто этим законом недоволен. Для этого необходимо за отведенный срок собрать не менее 50 000 подписей граждан.

- *народные законодательные инициативы* (процедура действуют с 1891 года). Граждане могут предлагать поправки к конституции, а также инициировать новые законы, которые могут либо отрегулировать нерешенную проблему, либо отразить какую-то проблему, назревшую в обществе в последнее время. Для того, чтобы инициатива была вынесена на голосование, её сторонники должны собрать в отведенный срок не менее 100 000 подписей граждан. Текст народной инициативы регистрируется в Федеральной канцелярии в Берне, проверяется парламентом на предмет её соответствия конституции и обязательно международному праву, затем ставится в очередь на голосование⁶⁹.

Помимо федеральных референдумов, су-

ществуют также кантональные и общинные референдумы (местных сообществ). Эти референдумы могут проводиться по более широкому кругу вопросов, и в каждом кантоне и общине действуют разные правила проведения этих плебисцитов. Например, в Женеве можно вынести на референдум вопросы касательно коммунального имущества, общественных дорог, коммунальных услуг, территориального планирования, организации досуга, культуры, социальных вопросов и спорта. Для вынесения вопроса на референдум, инициаторы должны получить поддержку не менее 4% электората⁷⁰.

Таким образом, гражданская активность, возможность принять участие в процессе принятия решений позитивно влияет на самочувствие населения. На сегодняшний день, в Международном индексе счастья (The World Happiness Report) Фонда новой экономики, Швейцария традиционно входит в первую десятку самых счастливых стран и занимает почетное 6 место⁷¹. Эксперты считают референдум одним из факторов, который положительно влияет на чувство счастья у швейцарцев.

Изучение опыта функционирования институтов прямой демократии Швейцарии особенно актуально в свете модернизации общественно-политической жизни страны. Отныне Казахстан объявил приоритетом диалог власти и общества для построения гармоничного государства и намерен воплотить в жизнь концепцию «слышащего государства», которое оперативно и эффективно реагирует на все конструктивные запросы граждан, что обозначено в Послании Президента К.К. Токаева⁷².

Опыт стимулирования гражданского участия в Австралии. В Австралии голосование для избирателей - обязательная процедура. Поэтому в стране очень высокая явка на выборах. Например, на последних выборах, по которым имеются данные, явка избирателей в Австралии составила 91% от зарегистрированных избирателей⁷³.

Одной из инноваций Австралии в стиму-

лировании политического участия граждан и в их привлечении к решению проблем стало внедрение онлайн инструмента для поддержания гражданской активности и установление обратной связи с населением.

YourSAy (Ваше мнение), запущенная в 2010 году, является одной из крупнейших консультационных программ в Австралии. YourSAy – это онлайн-консультационный центр, в котором участвуют южные австралийцы в разработке политики. Люди используют этот инструмент для участия в обсуждениях и голосовании в опросах, чтобы повлиять на решения правительства.

YourSAy – это полезный инструмент обратной связи для правительства. Например, министерство образования включило отзывы в онлайн-консультациях в свою практику. Консультационные отзывы как формат коллективного обсуждения также должны повлиять на Государственный стратегический план развития. Правительство Южной Австралии также изучает потенциал социальных сетей в расширении участия общественности, открывая дискуссии на разных платформах⁷⁴. Благодаря этому коммуникационному каналу, люди могут донести своё мнение до политиков.

Опыт гражданского участия в **Южной Корее** по привлечению молодежи к разработке политики. Важным путем обеспечения эволюционного развития является экономическая и политическая социализация уязвимых групп населения, потому что больше всего протестным настроениям и влиянию альтернативных течений подвержена часть населения, которой не удалось интегрироваться в общество. Поэтому государство заинтересовано в том, чтобы разрабатывать программы, вести целенаправленную политику по социализации этих граждан.

Особенно актуальна политическая социализация молодежи. В любом государстве имеются устоявшие духовно-нравственные, культурные, политические ценности, которые становятся идейными крепями государственного строя. Социализация молодежи в рамках действующей политической системы и её идеологического аппарата является одной из важнейших задач государства в деле обеспечения её стабильности.

70 Influencing politics with signatures? Models and experiences of local citizens' initiative. - <https://www.oidp.net/docs/repo/doc482.pdf>

71 Международный индекс счастья 2019 г. - <https://worldhappiness.report/ed/2019/#read>

72 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана: Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана. 2 сентября 2019 г. - <http://www.akorda.kz>

73 IDEA. Voter turnout. <https://www.idea.int/data-tools/question-view/521>

74 Civic Engagement. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/civic-engagement/>

В этой связи опыт **Южной Кореи** по социализации молодого поколения показателен. Корейское правительство создало молодежные организации и центры для вовлечения молодых людей в центральную и местную политику, повышения её участия в управлении различными молодежными центрами.

До конца 1990-х годов в Южной Корее к молодежи больше применялся патерналистский подход и у них не было полноценной возможности активного участия в политической жизни страны. Теперь молодые люди могут свободно выражать своё мнение и доносить свое мнение в отношении проводимой политики, которая их затрагивает.

Молодежные организации участия состоят из Национального молодежного конгресса, Молодежного руководящего комитета, Комитета по участию молодежи и Программы перемен сообщества. Эти структуры собирают идеи от молодежи по расширению их гражданского участия. Ежегодно около 10 000 молодых людей предлагают разнообразные и креативные идеи. Отчеты 2005-2013 годов показывают, что национальный молодежный конгресс предложил центральному правительству 357 политических проектов и 316 (88,5%) из предложенных проектов были приняты⁷⁵.

Важным механизмом изменения общественного сознания является ощущение чувства причастности населения к модернизации. В этом аспекте показателен **опыт Южно-Африканской Республики** в сфере совместного созидания будущего. Национальный план развития Южной Африки, известный как «Наше будущее, превратим его в реальность», который был запущен в 2012 году, устанавливает концепцию развития страны до 2030 года. С целью привлечения граждан в реализацию Плана, менеджеры, установили инклюзивный процесс взаимодействия с населением. Ответственные за реализацию Национального плана, собирают идеи от граждан через консультативные площадки, где участники делятся своими идеями о будущем страны.

В этом контексте для активизации форматов обратной связи с населением в рамках реализации Программы «Рухани жаңғыру» этот опыт актуален для Казахстана. Такие

механизмы позволят собрать видение казахстанцев с помощью вопросов «В каком обществе мы/я хочу жить в 2050 году?», «На Ваш взгляд, какими качествами/компетенциями казахстанцы должны обладать?». На основе собранных данных, сделать сбор ожиданий населения от реализации Программы «Рухани жаңғыру» и «Стратегии-2050».

Ретрансляция **опыта Финляндии** по внедрению гражданского сознания с раннего возраста очень важно в контексте формирования политической культуры. «Проект «Я и мой город» (Me & MyCity) является еще одним доказательством творческого отношения финнов к системе школьного образования. В ходе этой программы шестиклассники на один день становятся жителями мини-города, устроенного так же, как и настоящие города: в нем есть магазин, больница, полиция, пожарная часть, мэрия, редакция газеты, банк, кафе и даже музей. Выбрав на подготовительном этапе работу по душе, дети выполняют профессиональные обязанности в своем городе в условиях, приближенных к реальности»⁷⁶.

Благодаря этому проекту дети на практике узнают об устройстве общества, обязанностях его членов, взаимоотношениях между ними и другие важные аспекты гражданского участия. Это содействует формированию «правильных гражданских чувств», а также данный проект актуален в части осуществления детьми профориентационного выбора будущих специальностей.

Резюмируя вышесказанное можно отметить следующее:

1. Как следует из зарубежного опыта способствовать модернизации общественного сознания возможно лишь сообща с участием широкого круга участников, где государство модерирует, вовлекая в этот процесс институты гражданского общества, волонтерское движение, бизнес-сообщество, представителей местного сообщества, широкую общественность, СМИ, институты социализации государства.

Для Казахстана показателен опыт Швейцарии по развитию открытости сознания, повышению конкурентоспособности граждан, раскрытию личностного потенциала через

⁷⁵ Civic Engagement. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/civic-engagement/>

⁷⁶ Как школьников учат взрослеть: опыт Финляндии. <https://www.dw.com/ru/>

сотрудничество государства с ассоциациями (HELVETAS), выполняющими функцию акселераторов. Особенная ценность такого опыта в том, что такие ассоциации созданы усилиями самих граждан, на их средства и поступления от доноров, а вот финансовую поддержку государства они получают через мандаты на реализацию различных проектов. Повестка проектов формируется самим населением, исходя из потребностей граждан и местных сообществ, что значительно повышает ценность совместной деятельности. Подобное содействие развитию общества через многостороннее партнерство (государство, НПО, граждане, доноры) особенно значимо для Казахстана, так как будет способствовать развитию гражданского потенциала, продвижению ценностей Программы в обществе.

2. Опыт поощрения и распространения государством идеологии взаимопомощи через поддержку волонтерского движения полезен для Казахстана, особенно, в преддверии Года волонтера, которым объявлен 2020 год. В этой связи практика интеграции волонтерской деятельности в систему образования и создание возможности участия в ней молодежи для Казахстана особенно ценна. Особенностью волонтерского движения многих стран является то, что оно интегрировано во все сферы жизнедеятельности государства. Например, финансируемая государством поддержка волонтерского участия, как в Великобритании, разработана для организаций государственного, добровольного и предпринимательского секторов по поддержке волонтерского движения путем мобилизации всех потенциальных возможностей, способствующих участию граждан. Это соответствует развитию инициативы 6.2 реформы 6 Стратегического Плана развития Республики Казахстан до 2025 г. по созданию партнерства между НПО, государством и бизнесом.

3. Развитие конкурентоспособности граждан возможно через качественную профессиональную подготовку населения. Здесь интересен опыт Швейцарии, где такая подготовка начинается еще со второй ступени среднего образования, затем продолжается в учебных центрах и учебных ассоциациях, напрямую связанными с производством, или через систему стажировок в организациях малого

бизнеса, затем есть второй уровень через организации профтехобразования, что равно завершению второй ступени средней школы (аналог ТиПо в РК), затем следует система высшего образования, куда можно попасть необязательно линейно, а через профобразование и профподготовку на специальные сертификаты через обучающие центры по заказу организаций. Выстраивание подобной многоступенчатой системы профтехподготовки в Казахстане позволит многократно повысить конкурентные преимущества граждан.

4. В Сингапуре, Японии уделяется большое внимание развитию компьютерной, медийной и киберграмотности, знанию языков, проведению двуязычной политики (английский/родной язык) как механизма развития конкурентоспособности. Модернизация общественного сознания в этих направлениях реализуется через вовлечение государством гражданских советов, ассоциаций, фондов, что позволяет вовлекать большую часть населения. Для каждого гражданина активное участие становится его делом и ответственностью.

5. В Сингапуре активно применяются социальные технологии для формирования культурной открытости, укрепления национальной идентичности, формирования конкурентоспособности у населения через вовлечение как организаций культуры, так и потенциала граждан через общественные ассоциации, поощрение благотворительности в культурной сфере, создания тем самым дополнительных источников дохода. Мобилизация общественности на решение вопросов модернизации дает более широкие возможности, мультиплицируя эффект влияния на общественное сознание.

6. Казахстану следует обратить внимание на опыт Финляндии, взяв лучшие её черты, а именно, сделав действующую систему обучения детей более неформальной, повысив независимость учителей в образовательном процессе, поощряя их исследовательскую деятельность, совместно обсуждая вектор развития системы образования с родителями, бизнес сообществом и остальными заинтересованными участниками, для развития системы общей ответственности за учебный процесс.

7. Опыт зарубежных стран, имеющих мно-

говековой опыт по широкому участию граждан в делах общества, показателен в части применения и развития данных механизмов у нас. При решении вопросов локального характера возможно проведение местных референдумов, плебисцитов и других форм опроса граждан на сельском и районном уровне (в том числе в районах города). Проведение таких опросов стало бы практическим инструментарием «слышащего государства». Это намного расширило бы возможности политического участия граждан и повысило их активность в решении проблем местного характера. Такой механизм позволил бы направить энергию граждан на развитие местного сообщества, поскольку имеющиеся механизмы как заседания общественных советов, слушания, сходы населения, отчетные встречи акимов не стали достаточными процедурами для обеспечения вовлеченности населения в процесс принятия решений.

8. Расширение онлайн платформ на базе местных и центральных исполнительных государственных органов как формат налаживания обратной связи позволяет повысить участие масс в решении вопросов республиканского, местного и отраслевого уровней. Н-р, вопросы, касающиеся обсуждения новых законопроектов, актуальных проблем местного уровня для обсуждения общезначимых тем, имеющих резонансный характер для всего общества. Имеющиеся форматы как *IKotek109* имеют скорее справочный характер, чем налаживание дискуссии и достижение консенсуса.

9. В Казахстане молодежный форум, проведение которого определено в «Законе о государственной молодежной политике», еще не стал самодостаточной дискуссионной площадкой для обсуждения актуальных проблем в сфере молодежной политики и поиска подходов в её развитии с широким участием молодого поколения страны. В этом плане показателен опыт Южной Кореи по активизации гражданской позиции молодежи.

10. Опыт США полезен с точки зрения повышения финансовой грамотности. Обучающие программы, реализуемые совместно с банками второго уровня позволяют сформировать ответственную личность, экономически активную единицу, рачительного хозяина

и уверенного в своем будущем гражданина, опирающегося на свои силы.

11. В контексте усиления роли казахского языка и внедрения концепции трехязычия очевидна необходимость использования новых методов повышения уровня владения английским и казахским языками, в том числе нетрадиционными способами как в Швеции. Языковая практика Швеции может быть также рассмотрена с точки зрения внедрения подходов «непреднамеренного изучения» казахского языка.

12. Нужно популяризовать культуру здорового питания и физической активности у населения. Опыт зарубежных стран, в частности, Испании и Швейцарии показал, что медицинская система, ориентированная на принятие превентивных мер, здоровое питание и регулярные физические занятия являются решающими факторами увеличения продолжительности жизни населения. Идеология ведения здорового образа жизни стимулирует граждан (особенно молодежь) к внедрению новых ролевых моделей и установок. Вследствие чего обеспечивается эволюционное улучшение здоровья нации и последовательная трансформация сознания общества, направленная на культивирование заботы и сохранения своего здоровья.

13. Становление университетов центрами инноваций и развития местных сообществ согласно теории Четвертой спирали способствует развитию информационного общества, человеческого капитала. Такая модель взаимодействия университетов с бизнесом и местным сообществом в Казахстане позволила бы усилить гражданскую активность и улучшить внедрение инноваций.

Опыт зарубежных стран свидетельствует о модерации государством процесса модернизации общественного сознания с привлечением широкого круга институтов гражданского общества. Такой подход позволяет активизировать и повышать ответственность каждого за результаты социально-экономической модернизации, с одной стороны, с другой, позволяя корректировать её содержание под запросы граждан.

ГЛАВА 2. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В РЕАЛИЗАЦИИ КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

2.1. Новые пути в обеспечении системности модернизации общественного сознания

За три года с начала реализации Программы «Рухани жаңғыру» проделана большая работа по укреплению национальной идентичности, улучшению международного позиционирования казахстанской культуры. Во всех регионах открыты проектные офисы, основной деятельностью которых является планирование, реализация, сопровождение, мониторинг и анализ эффективности проектов и мероприятий, выработка рекомендаций, обеспечение информационного сопровождения Программы «Рухани жаңғыру». В рамках Программы реализуется ряд специальных проектов под координацией Министерства информации и общественного развития, Министерства культуры и спорта, Министерства образования и науки, Министерства национальной экономики.

Вместе с тем накопился ряд проблем в сфере реализации Программы. В настоящее время одним из факторов, усложняющих комплексное восприятие Программы, стало отсутствие межведомственного и межотраслевого взаимодействия. Так, в реализацию Программы не вовлечены иные отраслевые центральные государственные органы и ключевые институты гражданского общества (политические партии, НПО, научные организации, профсоюзы, религиозные объединения).

Другим фактором, затрудняющим процесс реализации Программы, является неполное обеспечение участников Программы методической и методологической базой. У всех у них отсутствует единое понимание содержания модернизации общественного сознания, четко не сформулированы критерии отбора проектов. Не определена обоснованная база показателей и индикаторов эффективности Программы.

Тревожным фактом остается то, что количество вовлеченного населения в реали-

зацию Программы остается низким. Проектами Программы не охвачены все категории населения.

Таким образом, для разрешения вышеизложенных проблем, требуется целый ряд системных мер, направленных на повышение исполнения программы.

В данном разделе предлагаются новые подходы к модернизации общественного сознания, которые, с одной стороны, учитывают зарубежный опыт в части акселерации гражданским обществом социальной инициативы и социального предпринимательства при общем модерировании государством, с другой стороны, учитывают цель общей деятельности – объединение и самоорганизация населения вокруг идеологии «Рухани жаңғыру».

Новые подходы к модернизации общественного сознания включают в себя четыре главных аспекта, что должны обеспечить повышение эффективности реализации Программы – системный подход, широкий охват всех категорий населения, формирование кластеров, оценка проектов (рис.3).

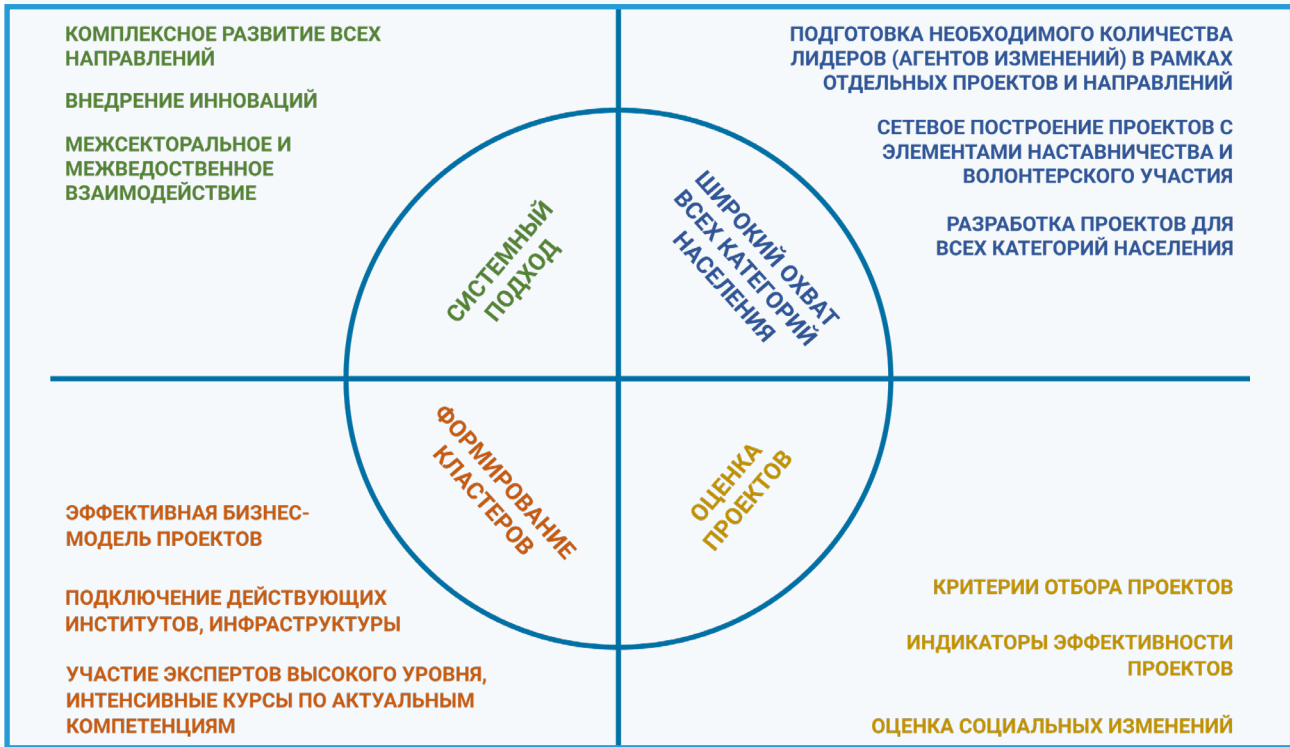
Системный подход в осуществлении Программы прежде всего предполагает *комплексное развитие* всех направлений Программы. Важно подключить к реализации Программы *все министерства и ведомства*, обеспечить координацию их взаимодействия, создать рабочие группы по разработке инновационных подходов и ликвидации системных сбоев на всех уровнях. Для оптимизации этого процесса необходимо объединение усилий как экспертов, так и представителей государственных органов, работников региональных проектных офисов.

Оценка проектов является важной составной частью системного подхода. Прежде всего необходимо разработать четкие критерии соответствия проектов направлениям Программы, определить показатели эффективности проектов, делать ставку на устойчивое развитие, самокупаемость, широкий охват населения, источники финансирования, целевую аудиторию, продолжительность, наметить пути дальнейшего развития проектной деятельности.

Критерии отбора позволят направить фокус внимания на конечный результат и соци-

Рис. 3.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ В РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

альный эффект от реализации проекта. Это позволит перейти от разовых акций и мероприятий к устойчивым системным проектам, включающим в себя механизмы управления самоорганизацией населения, широкий охват целевой аудитории, возможность перехода к самокупаемости и бизнес-форматам.

Информационное сопровождение программы необходимо вывести на более высокий уровень ценностей, обеспечивающий укрепление казахстанской идентичности и широкое вовлечение населения в проектную деятельность в рамках Программы.

Массовый охват всех категорий населения возможен только при включении в реализацию программы действующих НПО и лидеров общественного мнения. Кроме этого, необходимо создание новых общественных организаций и воспитание новых лидеров, действующих в сферах, где нужны дополнительные усилия по активизации определенных категорий населения.

Для дальнейшей эффективной реализации Программы ключевым фактором является подготовка специалистов среди государственных служащих (как отметили участники семинара, прошедшего 19-20 ноября текущего года, организованного КИОР по заказу МИОР РК, требуется обучение замакимов

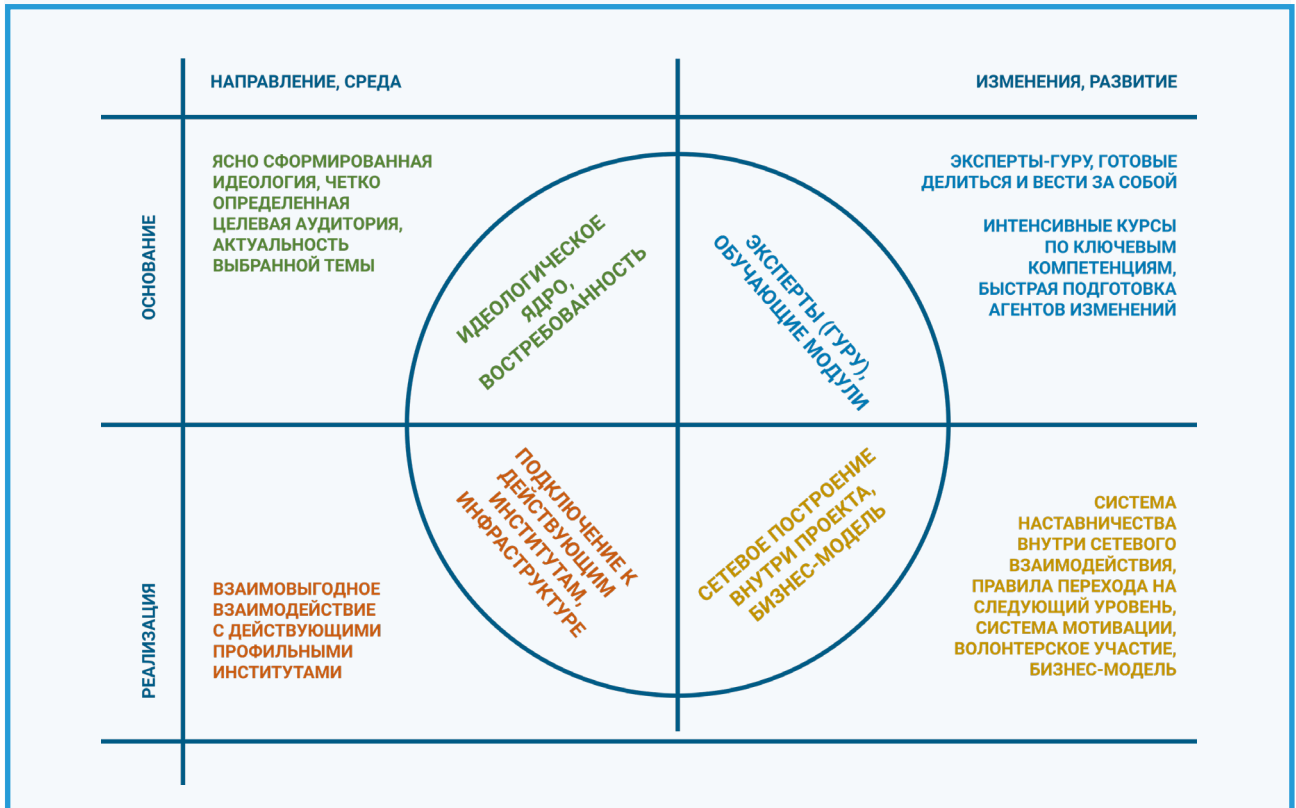
регионов, курирующих реализацию Программы на местах), сопровождающих Программу, формирование пула идеологов и лидеров общественного мнения, обеспечивающих необходимый уровень реализации, воспитание профессионалов в области управления самоорганизацией общества.

Широкий охват населения возможен только при выстраивании *сетевой взаимодействия* в рамках проектов, что позволяет включать элементы наставничества и волонтерского участия. Сетевые структуры делают проекты устойчивыми, экономичными и гибкими, способными транслировать инновации и актуальную информацию от ведущих экспертов широкому кругу участников. Проекты должны формироваться и развиваться в виде *кластеров* по отдельным направлениям, тогда задача государственных органов заключается прежде всего в создании условий для жизнедеятельности таких кластеров (рис.4).

Проекты, предполагающие массовый охват населения, обязательно включают в себя обучающие модули по соответствующим ключевым компетенциям и *каскадное сетевое строение* с элементами наставничества и волонтерского участия. Для организации деятельности таких проектов должны быть выполнены следующие условия:

Рис. 4.

УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КЛАСТЕРА

- четко сформулирована идея, цель и задачи – чему и зачем учиться, определена целевая аудитория;
- понятны правила участия в проекте и перехода с одного уровня на другой;
- выстроена эффективная система мотивации обучения – возможности каждого уровня;
- решены вопросы ресурсообеспечения, выхода на самоокупаемость, построения бизнес-модели;
- осуществляется правильное позиционирование – открытость, доступность, информационное сопровождение.

Для привлечения финансовых и иных ресурсов для поддержки проектов с массовым участием населения необходимо использовать такие инновации как блокчейн технологии, и на их основе создать платформу поддержки социальных проектов бизнес-сообществом с одновременным формированием системы лояльности для бизнеса. Принципы криптоэкономики позволяют создать избыток необходимых ресурсов в самом начале развития проекта. Для этого производится выпуск токенов проекта, можно сказать, баллов или монет, обращающихся по определенным правилам, для каждого проекта своим.

Они не всегда играют роль денег, но в любом случае являются избыточным ресурсом, который становится основой экосистемы проекта и вовлекает в него участников с разными ролевыми функциями, создавая условия для их самоорганизации и формирования кластера. На основе токенов платформы поддержки социальных проектов будут разработаны системы мотивации участников, для каждого проекта свои. И при этом токены станут основой системы лояльности для бизнеса (система скидок и бонусов), создавая пространство, где участники социальных проектов смогут потратить полученные токены с пользой для себя. Таким образом, решается главная проблема социальной сферы – недостаток средств. Фокус внимания общественных организаций будет переведен с поиска источника финансирования (сейчас это в основном государственный социальный заказ и гранты, дефицит которых создает нездоровую конкуренцию в сфере НПО) на поиск тех, кому нужна помощь, на системное решение задач в той сфере, которую организация выбрала.

Чтобы действительно возникла такая экосистема необходимо сформировать достаточно широкий рынок на основе платформы – волонтеры, получившие токены, должны иметь

возможность получить какие-либо товары и услуги в достаточно широком спектре. Такая практика внедрения токенов как средство финансового обеспечения проекта действует во многих странах **Евросоюза, США, Белоруссии, Российской Федерации, Китайской Народной Республики.**

Акселератор на основе платформы позволит реализовать механизмы наставничества, инициации и акселерации новых проектов, из которых будут вырастать новые организации. Избыток ресурсов, система статусов и рейтингов делает выгодным наставничество, взаимодействие и сотрудничество. Система настраивается таким образом, чтобы переводить проекты на самоокупаемость, развивать социальное предпринимательство.

Такие акселераторы социальных проектов обеспечат обмен лучшими практиками, передовым опытом, поддержку инициатив населения и подготовку достаточного количества лидеров и идеологов Программы «Рухани жаңғыру», а значит интенсивное развитие всех направлений, повышение пассионарности населения в целом.

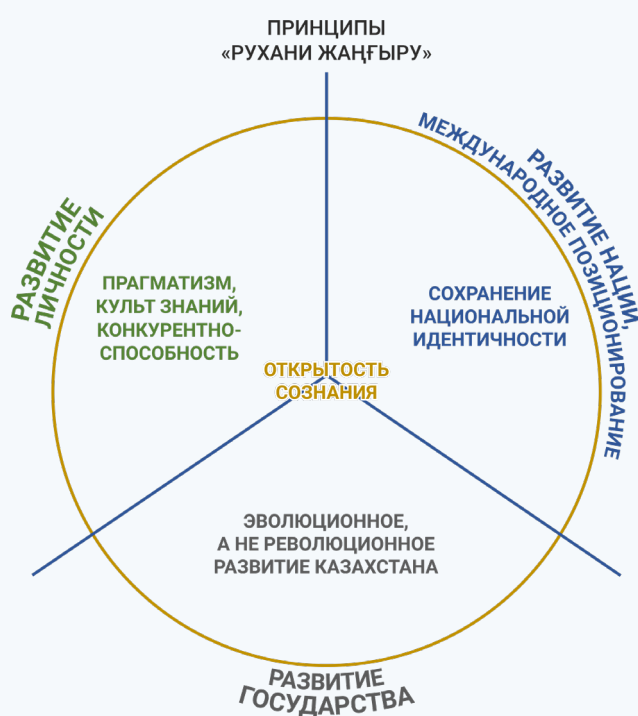
Программа «Рухани жаңғыру» призвана стать объединяющим началом для самоорганизации населения в самых разных направле-

ниях и сферах. На данном этапе стоит задача формирования идеологии и методологии на основе принципов программы. Программа «Рухани жаңғыру» содержит принципы, формирующие новую идеологию, уходящую корнями в ценности кочевой цивилизации.

В период трансформации, которую переживает человечество, происходит смена парадигм и ценностных ориентиров. Современные мировые тренды перестраивают прежде всего структуру и характер социальных взаимодействий и актуализируют ценности, присущие именно кочевой культуре, в то время как многие установки и принципы оседлой цивилизации переживают кризис и перестают работать. Экологизация, номадизация, сетевой характер общественных взаимосвязей объединяют мир и возвращают естественную, обусловленную природой иерархию ценностей, когда система более высокого уровня определяет основные роли и ведущие функции своих составных элементов. Человечество, со всем своим творческим потенциалом, может гармонично развиваться только в единстве с планетарными ритмами, в служении Земле и заботе о ней.

Шесть принципов «Рухани жаңғыру» (рис.5), обусловленные современными трен-

Рис. 5.
ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

дами, опираясь на фундаментальные ценности кочевого мировоззрения, позволяющие модернизировать древние традиции, несущие в себе мудрость предков, и включить в них все лучшие достижения последней эпохи.

Принципы «Прагматизм», «Культ знаний» и «Конкурентоспособность» нацеливают личность на постоянное инновационное развитие, практическое применение своих знаний, обеспечение качественных результатов, масштабирование лучшего опыта, создание на его основе новых культурных традиций.

Принцип «Эволюционное развитие Казахстана» призван сохранить государственность, объединить усилия всех секторов общества в формировании единого будущего, найти эффективные инновационные механизмы консолидированного принятия решения, создать условия для самоорганизации общества в решении социальных и экономических задач.

Принцип «Сохранение национальной идентичности» лежит в основе духовного развития и единства нации, позволяет Казахстану транслировать свои ценности и выполнять свою миссию на международной арене.

Принцип «Открытость сознания» играет ключевую роль в развитии и взаимодействии всех остальных принципов, отражает характер казахстанского менталитета, уходящего корнями в кочевое мировоззрение. Базовая ценность, которую призван транслировать каждый казахстанец и Казахстан в целом – это умение эффективно выстраивать коммуникации, приходить к взаимопониманию и взаимовыгодным решениям, синергии, в конечном итоге к миротворчеству, где каждый участник неповторим, находится на своем месте и выполняет свою миссию во благо единого целого.

Задача современного этапа модернизации общественного сознания – сформулировать Кодекс на основе этих принципов – свод правил, которым каждый человек сможет следовать в своей повседневной жизни, и которые помогут ему развиваться на личностном уровне, активно участвовать в социальной и культурной жизни общества. Кодекс должен стать составной частью проектов, нацеленных на все категории населения и все сферы жизнедеятельности, обеспечивающие массовый охват через систему наставничества и волонтерского участия. *Сетевое построение* таких

проектов, формирование пула лидеров по каждому направлению, умеющих гибко управлять самоорганизацией населения и быстро обучать необходимым навыкам и компетенциям, позволит сформировать единое, сильное, конкурентоспособное общество, и станет социальной инновацией, востребованной сегодня не менее любых научно-технических достижений. Развитие социального предпринимательства на основе проектов с массовым участием населения, формирование кластеров по отдельным направлениям создаст прочную экономическую основу, повысит самозанятость и обеспечит синергетический эффект от взаимодействия всех участников этого процесса.

Таким образом, идеология и методология «Рухани жаңғыру» актуальны не только для Казахстана. Задача модернизации общественного сознания и управления самоорганизацией общества стоит сейчас перед всеми странами. И как показывает опыт зарубежных стран устойчивое развитие демонстрируют страны, где высоки уровни гражданского участия в процессах принятия решений, самоорганизации населения, а также влияния гражданских университетов на местное сообщество. Продвижение таких социальных инноваций позволит Казахстану активнее выполнять свою миссию миротворца на международной арене.

Реализация *новых подходов* в сфере модернизации общественного сознания предполагает решение следующих задач (рис.6):

- Системный подход в реализации проектов по сферам, направлениям, категориям населения, формирование кластера «Рухани жаңғыру».

- Научно-методическое сопровождение деятельности всех участников реализации Программы «Рухани жаңғыру».

- Работа с региональными проектными офисами, формирование региональных кластеров по отдельным направлениям, подготовка лидеров «Рухани жаңғыру» в рамках отдельных проектов.

- Социологические и форсайтные исследования, привлечение литераторов к созданию произведений на основе прогнозирования, мифодизайн.

Для достижения понимания целостного видения реализации Программы, а также пер-

Рис. 6.

РЕАЛИЗАЦИЯ НОВЫХ ПОДХОДОВ В МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

спектив её дальнейшего развития особое внимание необходимо обратить на системное проведение форсайтов и стратегических сессий, привлечение экспертов и представителей разных категорий населения к процессу формирования видения будущего Казахстана. Подтверждение тому опыт **США, Японии, Германии, Австрии** по сбору видения будущего у населения для его совместного созидания.

Суть форсайт технологии составляет процесс предвидения будущего, основанный на гражданских инициативах ученых, бизнесменов, политиков и гражданских институтов.

Форсайт содержит элементы активного влияния на будущее в виде согласования партикулярных интересов различных социальных слоев общества. Выделяя зоны перспективных исследований и обозначая появление ключевых технологий, форсайт формулирует ориентиры для всех активных участников гражданского общества. Если прогноз в большей степени констатирует объективные процессы, то форсайт показывает возможные пути их корректировки.

О проведении полноценного форсайта можно говорить только на республиканском и областном уровнях. Однако использование

отдельных техник, методов и подходов форсайта в менеджменте возможно и необходимо на каждом уровне государственного управления.

Для проведения форсайтных исследований на разных уровнях необходимо привлечение экспертов. Однако участие в таких исследованиях, а также применение методов и подходов форсайта в своей управленческой деятельности предполагает владение определенными навыками и компетенциями.

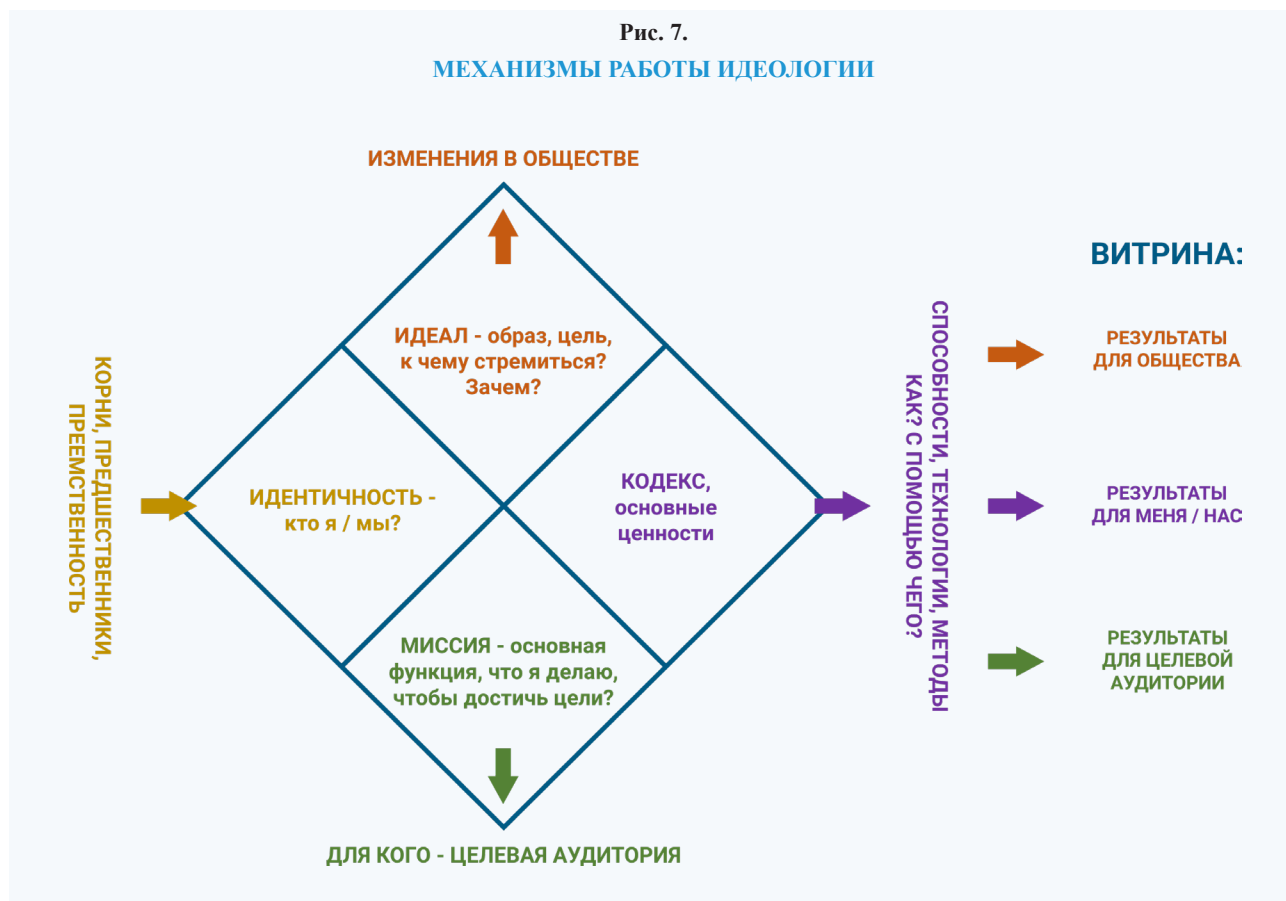
Это компетенции в области фасилитации, коучинга, подготовки и проведения мозговых штурмов и стратегических сессий, умения использовать технологии анализа и прогнозирования.

Важно определить круг позиций в менеджменте участников реализации Программы «Рухани жаңғыру», в должностные инструкции которых должны входить эти компетенции. И организовать курсы повышения квалификации.

В основе управленческих решений, в том числе использующих форсайт, лежат знания о региональных особенностях развития, проблемных вопросах.

Задача номер один для каждого региональ-

Рис. 7.
МЕХАНИЗМЫ РАБОТЫ ИДЕОЛОГИИ

ного проектного офиса - определить круг проблемных вопросов, которые необходимо решить с использованием технологий форсайта. Таким образом, каждый регион будет разрабатывать определенные кейсы, которые потом можно будет интегрировать в другие регионы. Сформируется банк кейсов, охватывающих все актуальные на сегодняшний день задачи, создав основу для дальнейшего развития управленческих технологий.

На республиканском уровне должен быть запущен процесс форсайтных исследований, который будет поддерживать и развивать региональные форсайты, а также дополняться ими.

Инициация и проведение форсайта способствует повышению государственного авторитета и влияния в обществе.

Таким образом, форсайт становится в ряд эффективных политтехнологий, освоение которой во многом будет определять успех в работе с населением в ближайшие годы.

Важным условием объединения населения является *общая идеология*, ценности, принципы, правила взаимодействия, общее видение будущего. Для каждой категории необходимо детально проработать методологию

и обеспечить методическое сопровождение реализуемых проектов. При этом принципы «Рухани жаңғыру» должны стать основой для объединения всего населения Казахстана, представителей всех категорий.

Для анализа основных аспектов идеологии «Рухани жаңғыру» используем модель, раскрывающую механизмы работы идеологии (рис.7).

Первый аспект – *идеал, образ, цель* – к каким изменениям в обществе стремится идеология? Сохранение национальной идентичности позволяет сделать основой жизнедеятельности в современном мире мудрость предков, а значит вернуться к естественной, обусловленной природой иерархии ценностей. Западные ценности выделили человека и поставили его над природой, сделали конкуренцию главной движущей силой. Все это привело к развитию личностных качеств, интеллектуально человечество сделало огромный рывок вперед, развитие науки и технологий теперь меняет мир с ускорением. Однако та же наука уже приходит к выводу, что движущей силой эволюции является не борьба за выживание, а **кооперация**.

«Движущая сила эволюции — не вы-

живание, а сотрудничество. Это открытие Мартина Новака, руководителя группы эволюционной динамики Гарвардского университета, профессора биологии и математики, перевернуло представления ученых с ног на голову. Начав от муравьев и потом, перейдя к другим сообществам, он приводит к выводу, что неродственная кооперация — объединение вокруг общих целей — лежит в основе появления суперорганизмов. Появление полезных результатов совместной деятельности, когда созданы решающие преимущества для выживания, приводит к закреплению достигнутого успеха в генетическом коде, — и резкому скачку эволюции. На последующих ее этапах конкуренция осуществляется уже между группами, и среди них снова выживает тот, кто умеет объединяться и способен проявлять альтруизм, а не тот, кто сильнее. Этот факт закрепился и в нашей индивидуальной биологии. С тех пор, как итальянский нейробиолог Джакомо Риццолатти, профессор Пармского университета, открыл зеркальные нейроны, стало понятно, что наш мозг на самом базовом уровне буквально «сконструирован» таким образом, чтобы мы были непрерывно связаны друг с другом — наш мозг попросту не рассчитан на одиночество»⁷⁷.

Таким образом, важной целью идеологии «Рухани жаңғыру» является объединение населения вокруг ценностей, присущих именно кочевой цивилизации. Здесь личность развивалась внутри коллектива, ставя во главу угла достижение общих целей, оставаясь в единстве как с окружающими сообществами, так и с природными, планетарными принципами, ощущая себя частью глобальной экосистемы и гармонично совмещает личностное развитие с развитием тех систем, частью которых является.

Достижения западной цивилизации, умноженные на естественную, обусловленную природой и подтвержденную передовой наукой систему ценностей, позволят сделать человечеству рывок в своем развитии, перейти от конфликтов и конфронтации к осознанному сотрудничеству и синергии.

Изменения в обществе, это, конечно, изменения на уровне личности, поэтому модерни-

зация общественного сознания начинается с лидеров, которые берут на себя ответственность за результаты как своей деятельности, так и за достижение коллективных целей. В социологии есть цифры, которые позволяют установить индикаторы в сфере работы с населением: чтобы пассионарность общества была достаточно высокой, и население самостоятельно решало стоящие перед ним задачи, правильно работали механизмы самоорганизации, необходимо определенное количество лидеров — не менее 1 на 100 человек. Если к лидеру, который задает новые правила взаимодействия, которых раньше не было в сообществе, присоединится 5-7 процентов сообщества, все остальные присоединятся автоматически, новое правило станет культурным кодом, воспринимаемым как норма жизни.

На этом этапе важно определить, кого мы считаем тем самым лидером, который сможет управлять самоорганизацией населения и действительно поведет за собой не менее 100 человек. Понятие лидера используется сегодня так часто, что перестало восприниматься всерьез. Каждого призывают стать лидером и часто философия лидерства подразумевает под собой именно западный подход, когда лидер опережает, побеждает, выделяется на фоне, но совсем не обязательно действует в интересах целого. Нам очень важно определить качества лидера новой формации, который действительно станет агентом перемен в процессе модернизации общественного сознания в Казахстане.

Итак, главной задачей в процессе модернизации общественного сознания является подготовка пула лидеров нового формата в разных сферах деятельности и создание условий для реализации проектов с их участием, включающих форматы самоорганизации населения и обеспечивающие массовый охват.

Объединение таких лидеров вокруг идеологии «Рухани жаңғыру» заложит основу для объединения всего населения Казахстана и укрепления казахстанской идентичности.

Говоря о результатах модернизации сознания необходимо сформировать портрет граж-

⁷⁷ Дмитрий Шаменков, Эпидемия одиночества – что укорачивает жизнь сильнее болезней, фастфуда и алкоголя. - https://www.forbes.ru/ontology/383273-epidemiya-odinochestva-cto-ukorachivaet-zhizn-silnee-bolezney-fastfuda-i-alkogolya?utm_source=vk&utm_medium=social&utm_campaign=rezultaty-nauchnyh-issledovaniy-pokazyva

данина Казахстана (рис.8), определиться, к каким качествам должен стремиться каждый человек в современных условиях быстро меняющегося мира. Раскрытие принципов «Рухани жаңғыру» определяет эти качества, они же формируют основные призывы или правила, следуя которым личность развивается гармонично, в соответствии с базовыми ценностями и законами природы и общества.

Призывая к развитию всех перечисленных качеств необходимо понимать, что у каждого человека есть сильные и слабые стороны, которые определяются типом мышления, воспитанием, образованием, личным опытом. Важно создавать условия для гармоничного развития личности, но специализация сделает отдельные качества сильнее других. Поэтому стоит задача найти подход к разным категориям населения и разрабатывать проекты с учетом этих особенностей.

Резюмируя вышесказанное можно отметить, что внедрение новых подходов к модернизации общественного сознания является насущной потребностью, поскольку Программа «Рухани жаңғыру» на нынешнем этапе должна стать идейной основой социально-экономической модернизации страны.

В целом, можно обозначить следующие значимые направления на новом этапе реализации Программы:

1. Комплексное развитие всех принципов Программы.

2. Обеспечение координации взаимодействия всех государственных органов и институтов гражданского общества в реализации Программы.

3. Объединение усилий научного сообщества, экспертов, бизнеса, государственных органов, региональных проектных офисов в развитии нормативно-правовой базы, обеспечивающей реализацию Программы.

4. Внедрение механизмов самоорганизации населения в самых разных направлениях и сферах для повышения проактивности населения в реализации Программы.

В результате внедрения новых подходов, реализуемых Программой, предполагается:

1) обеспечение межотраслевой, межведомственной координации деятельности государственных органов и неправительственных институтов;

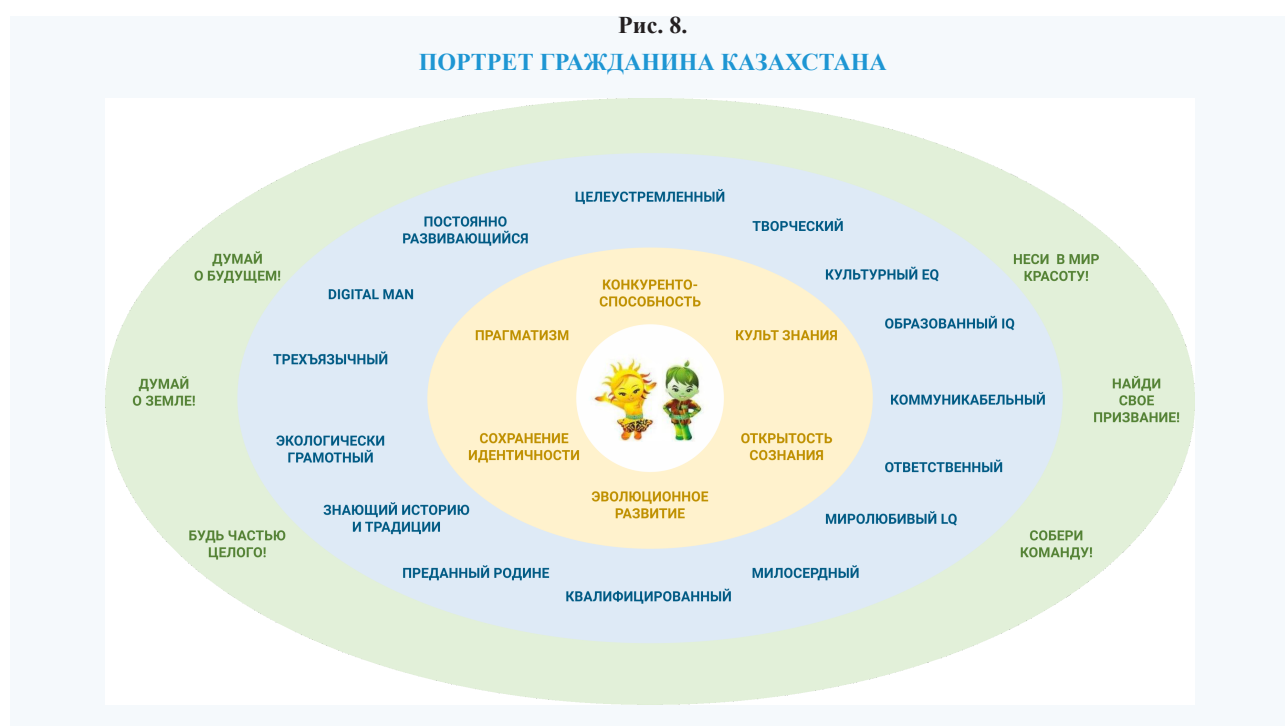
2) оптимизация специальных проектов и разработка новых проектов по реализации Программы;

3) создание кластеров по основным направлениям Программы;

4) широкий охват всех категорий населения;

5) на основе принципов Программы разработка ролевых моделей гражданина Казахстана.

6) внесение изменений в законодательную базу страны в целях повышения эффективности реализации Программы.

2.2. Рекомендации основным институтам, реализующим программу «Рухани жаңғыру»

Данные рекомендации подготовлены, опираясь на опыт зарубежных стран, а также по итогам анализа проблем в деятельности всех стейкхолдеров, реализующих Программу.

1. В сфере развития гражданского общества, волонтерского движения.

Опыт Швейцарии по поддержке деятельности неправительственных организаций позволяет рекомендовать МИОР РК следующие меры:

- внедрять опыт деятельности ассоциации HELVETAS по форматам сотрудничества с НПО;

- в проект Концепции развития гражданского общества до 2025 г. внести отдельные положения в части: **во-первых**, перевести работу региональных гражданских центров в формат акселераторов, направленных на инициацию и поддержку НПО, волонтерского движения с выходом инициированных проектов на самоокупаемость; **во-вторых**, переформатировать работу НАО ЦПГИ, новыми задачами которого будут не только распределение грантов, но и становление его ресурсным, консультативным, обучающим, информационным центром по поддержке инициатив НПО; **в-третьих**, предусмотреть гранты по линии НАО ЦПГИ в рамках выделенных лотов на 2020 год на организацию деятельности региональных НПО как акселераторов по инициации, общественному отбору новых тематик проектов, финансированию поддержанных населением инициативных социальных проектов с учетом карты потребностей регионов и последующему их сопровождению. Инициативные проекты победивших НПО должны иметь пролонгацию до 3-х лет с целью долгосрочного мониторинга их реализации. В последующем проекты должны переходить на самоокупаемость за счет спонсорских средств, фандрайзинга;

- инициировать внесение в Закон Республики Казахстан от 12 апреля 2005 года №36 «О государственном социальном заказе, грантах и премиях для неправительственных организаций в Республике Казахстан» нормы о коллегиальном принятии решения о темах гранта после обсуждения с общественностью с учетом карты потребностей региона.

Платформой для коллегиального обсуждения и принятия решений должна стать онлайн-платформа НАО ЦПГИ. Сайт Центра должен стать платформой, нацеленной на информирование, инициацию, общественный отбор тематик, системную поддержку и общественный контроль социальных проектов от НПО; связать его с сайтами региональных гражданских центров;

- в структуру госзаказа, грантового финансирования включить темы с учетом ценностей, направлений Программы «Рухани жаңғыру», в том числе предусмотреть продвижение в среде НПО внедрения каскадного механизма при реализации проектов;

- в грантовом финансировании НПО по экологии предусмотреть конкретные мероприятия по активному развитию экосознания населения;

- переформатировать работу региональных проектных офисов, которые могут стать площадками, направленными на поощрение инициатив населения, НПО, волонтеров, поддержку механизмов самоуправления, привлечения финансовых средств через фандрайзинг, краудфандинг и др. в контексте реализации спецпроектов Программы.

- запустить www.halyqbastama.kz и связать с сайтами региональных проектных офисов, дав старт новым гражданским инициативам.

По опыту Японии рассмотреть разработку финансирования социальных услуг на поддержку проектов, реализуемых неприбыльными организациями и оказывающих непосредственное содействие социально-экономическому развитию разных слоев населения. Для этого внести в Закон Республики Казахстан от 12 апреля 2005 года №36 «О государственном социальном заказе, грантах и премиях для неправительственных организаций в Республике Казахстан» соответствующие нормы о социальных услугах.

Исходя из опыта ЮАР можно собирать видение казахстанцев о будущем страны, например, провести совместные стратегические форсайт-сессии с участием каждого стейкхолдера Программы (ЦГО, проектных офисов, институтов гражданского общества, подведомственных организаций, бизнес-сообщества, НПП РК «Атамекен») для выра-

ботки общего смыслового пространства, видения конкретных путей реализации Программы, решения проблем межведомственного и межсекторального взаимодействия и выработки новых перспективных направлений деятельности в среднесрочной перспективе. Организовать на сайте www.ruh.kz обсуждение таких вопросов как «В каком обществе мы/я хочу жить в 2050 году?», «На Ваш взгляд, какими качествами/компетенциями должны казахстанцы обладать?». На основе собранных данных, сделать сбор ожиданий населения от реализации Программы «Рухани жаңғыру» и «Стратегии-2050» для корректировки хода реализации Программы.

Австралийский опыт функционирования центра и платформы YourSAy позволяет создать единую онлайн-площадку на базе ЦПГИ, на которой будут обсуждаться законопроект, проекты государственных программ, инициативы государства по актуальным проблемам развития общества, имеющих локальный и республиканский характер. Эту платформу также можно использовать как онлайн-площадку для сбора креативных идей у населения.

По опыту Литвы проведение награждения в Казахстане по разным номинациям «За привлечение инвестиций в Казахстан», «За инновационное/научное открытие», «За распространение информации о Казахстане в мире» для стимулирования этнических казахов и бывших соотечественников, проживающих за рубежом, вносить свой вклад в развитие исторической родины.

Учесть опыт Сингапура, ФРГ по проведению состязаний между учреждениями на предмет чистоты, а также апробации введения залоговой стоимости тары (Pfand) с возможностью возврата их в специальный пункт сбора.

Учитывая опыт Великобритании по созданию благоприятных условий для развития волонтерства необходимо рекомендовать следующие меры:

- разработать Концепцию волонтерской деятельности на 2020-2023 годы;
- внести в Закон РК «О волонтерской деятельности» ряд изменений, предусмотрев в нем нормы по защите занятости добровольцев (право на волонтерский отпуск, сохране-

ние места работы и др. и интегрировать их в Трудовой Кодекс). А также иные меры, в частности, после окончания школы, в случае непоступления в вуз предусмотреть возможность годовой практики волонтерства с определенным вознаграждением от государства или гранта на бесплатное обучение в первый год (на конкурсной основе);

- внести изменения в ст.288 Налогового Кодекса РК о 6% (вместо действующих 3%) уменьшении налогооблагаемого дохода при оказании благотворительной помощи на основании обращения со стороны лица;

- включать в состав общественных советов при государственных органах представителей волонтерских организаций (20% от общего числа членов Совета);

- интегрировать волонтерскую деятельность в образовательную систему (детские сады, школы, вузы) через обучение, а также поощрение инициатив в этой сфере, как способных формировать новый образ мышления, ориентированного на самостоятельность и готовность оказывать помощь и поддержку другим;

- учитывать опыт участия в волонтерской деятельности при поступлении в ВУЗы, ТИПо и на государственную службу;

- засчитывать опыт работы в волонтерских организациях для неучащейся и неработающей молодежи и иным категориям граждан в качестве трудового стажа.

По опыту Южной Кореи рассмотреть возможность сбора молодежными организациями и внесения идей по расширению гражданского участия молодежи, с последующим мониторингом их реализации и представлением итогов на форумах молодежи.

2. В сфере образования.

По опыту США рассмотреть вопрос введения образовательной программы, направленной на повышение финансовой грамотности учеников старших классов. Данная программа реализуется совместно с банками второго уровня, по обучению граждан основам планирования своего бюджета, получения и выплат по кредитам, сбору сбережений на старость, обучение детей, открытия и расширения своего бизнеса, оказанию благотворительности, покупке ценных бумаг и другим вопросам.

На общественном совете при МТСЗН и МВД РК рассмотреть опыт **Нидерландов** по внедрению обучающих курсов, где обу-

чают казахскому языку, нормам и правовым процедурам, разъясняют ценности, присущие казахстанскому обществу, а также иным культурологическим и правовым аспектам нового социума для мигрантов, приезжающих в Казахстан, после обучения введения экзамена по гражданской интеграции.

По опыту Швейцарии рассмотреть изменения в правовой базе Казахстана для внедрения политики стажерской деятельности при подготовке рабочих специальностей, в которой государство поощряет компании, учреждения, создающие отдельные рабочие позиции стажерам, в том числе подготовку будущих специалистов для своей компании из их числа, а также деятельность по созданию учебных центров с выдачей сертификатов.

Широко применять практику **Великобритании, Германии, Австралии и США** для повышения значимости социальной вовлеченности университетов в развитие местных сообществ.

Внедрить **опыт Швеции** по использованию комплексного междисциплинарного подхода к изучению языков (государственного и иных языков, применяемых в обществе).

По опыту Финляндии рассмотреть вопрос о внедрении автономности общеобразовательных школ, повышении независимости учителей в образовательном процессе, поощрении их исследовательской деятельности и поощрении самостоятельности учеников в процессе обучения.

По опыту Сингапура в грантовом финансировании учесть темы по цифровой грамотности населения.

3. В сфере информационно-имиджевого продвижения Программы

По опыту Австралии создать онлайн-платформу на портале НАО «Правительства для граждан», где граждане будут предлагать креативные идеи.

По опыту Южной Кореи разработать меседжи и лозунги, содержащие идейные концепты Программы и призывы к самоодернизации. По опыту **Швеции** прививать ценности отказа от жизни напоказ, следования культуре рациональности, скромности, умеренности и др. К этой работе необходимо подключить литераторов, поэтов, вайнеров, блоггеров, представителей субкультур для последую-

щей их мультипликации через продвижение в спектаклях, кино, передачах на ТВ, СМИ, радио, мультфильмах, социальных роликах, в работе информационно-пропагандистских (при государственных органах) и информационных-разъяснительных групп (медресе, ДУМК) и иных аудио, визуальных форматах.

Инициировать создание общественного телеканала в пилотном проекте, суть которого в вовлечении всех здоровых сил к обсуждению, созданию информационной картины с точки зрения общества, продвижению форматов самоорганизации. Финансирование возможно через спонсорство, краудфандинг, а также поддержку государством проекта с участием ветеранов СМИ, активных НПО, лидеров общественного мнения.

Следует увеличить количество потребляемого контента на английском языке в информационном пространстве: выпускать в прокат больше фильмов на английском языке, создавать телевизионные и интернет передачи по изучению языка, тем самым создавая благоприятную среду для интеграции языка.

По опыту Сингапура разработать и внедрить национальную программу по информационной, медийной и киберграмотности населения с подключением к деятельности потенциала научного сообщества, гражданского сектора и иных заинтересованных организаций.

Через **Комитет информации МИОР РК** продвигать разъясняющие и обучающие онлайн-видео для повышения информационной, медийной и киберграмотности населения. Разработать учебный курс (аналог инструментария New Media Literacies) - уроки, слайды с презентациями и учебные предметы для оценки знаний по внедрению медиаграмотности при проведении уроков, продвигать этот процесс через разработку и внедрение рамочной программы во всех начальных и средних школах, а также в колледжах.

Широко распространять среди населения идеи поддержания здорового образа жизни, здорового питания через СМИ.

4. В культурной сфере

По опыту Сингапура рассмотреть практику бесплатных абонементных посещений объектов культуры учащимися и студентами, предусмотреть на это средства в бюджете ука-

занных организаций культуры.

По опыту **Сингапура** расширить применение социальных технологий с вовлечением гражданского сектора, учреждений и образовательных организаций культуры, широкой общественности к продвижению ценностей Программы, политики культурной открытости.

По опыту **Кореи** создать государственную программу и Концепцию по созданию национальных продуктов и их международному продвижению, поддержке лиц, продвигающих имидж страны за рубежом, для экспорта культурных ценностей народа через киноиндустрию, музыкальную индустрию, театр и иные виды искусства;

По опыту **Швеции** рассмотреть возможность проката (10% по отношению к основному контенту за день) англоязычных фильмов и сериалов, программ по телевидению, в кинотеатрах в оригинале, без дубляжа с титрами на казахском языке в зависимости от языка вещания.

На сегодняшний день программа модернизации общественного сознания «Рухани жаңғыру» является наиважнейшей идеологической составляющей государственной политики Казахстана.

В Стратегическом Плане развития Республики Казахстан до 2025 года данная инициатива получила свое развитие, став шестой реформой в общем видении развития страны на среднесрочную перспективу.

Модернизация общественного сознания несет созидательный потенциал, задает новые параметры жизнедеятельности общества. В Стратегическом Плане развития Республики Казахстан отмечены принципиальные изменения для Казахстана к 2025 году, которые должны произойти в сознании и поведении граждан ⁷⁸:

- «от подхода «забочусь только о себе и близком круге» к «ответственному гражданину», заботящемуся о городе и стране;

- от выборочных примеров для подражания для молодого поколения к ролевым моделям во всех сферах жизни;

- от частичного заимствования зарубежных культур к продвижению национальной культуры как в стране, так и за ее пределами.

- от полиэтничного народа Казахстана – к сильному гражданскому обществу и единой нации на основе гражданской идентичности».

Программа должна стать поворотным моментом в развитии инициативы граждан, их

становлении гармоничными и духовно-нравственными личностями с высокой конкурентоспособностью, самобытной национальной идентичностью, патриотичными и глубоко преданными своей Отчизне, кроме того содействовать развитию механизмов взаимодействия государства, гражданского общества, бизнес-сообщества в рамках ГЧП.

Для этого Программа должна быть ядром деятельности не только государственных органов, но и всех её участников, вокруг которой должна сплотиться нация, драйвером роста человеческого капитала нации.

В этих целях необходимо задать новый импульс её реализации, поставив задачи по:

- внедрению системного подхода,
- гармонизации межсекторального и межведомственного взаимодействия,
- совершенствования её координации,
- введения механизмов самокупаемости и самоорганизации с целью повышения активности населения в её реализации;
- формированию единой концепции информационно-имиджевого продвижения Программы.

Программа должна стать ключом в духовном возрождении казахстанцев и становлении Казахстана единой нацией сильных и ответственных людей. Только совместными усилиями всех участников Программы, каждого казахстанца возможно достижение этой цели, способной продвинуть страну в клуб самых развитых наций в мире.

⁷⁸ Стратегический План развития Республики Казахстан до 2025 года . – <http://www.akorda.kz/>

РЕЗУЛЬТАТЫ РЕЙТИНГА ГИК ВЭФ 2019

ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE

№	Факторы	Рейтинг 2018 года		Рейтинг 2019 года		Динамика	Лидеры
		Баллы (0-100)	Позиция	Баллы (0-100)	Позиция		
	Рейтинг ГИК ВЭФ	61,8	59	62,9	55	↑4	Сингапур
1	Институты	54,9	61	55,6	64	↓3	Финляндия
2	Инфраструктура	67,3	69	68,3	67	↑2	Сингапур
3	Внедрение ИКТ	64,9	44	68,0	44	↔	Южная Корея
4	Макроэкономическая стабильность	80,3	62	86,2	60	↑2	33 страны
5	Здоровье	70,8	97	71,0	95	↑2	4 страны
6	Навыки	67,0	57	67,5	57	↔	Швейцария
7	Рынок товаров	57,3	57	55,7	62	↓5	Гонконг
8	Рынок труда	65,8	30	67,8	25	↑5	Сингапур
9	Финансовая система	52,2	100	53,1	104	↓4	Гонконг
10	Размер рынка	63,0	45	63,4	45	↔	Китай
11	Динамичность	66,0	37	66,6	35	↑2	США
12	Инновационный потенциал	32,1	87	32,0	95	↓8	Германия

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 10 КЛЮЧЕВЫХ ИНДИКАТОРОВ ГИК ВЭФ (2/2)

Индикаторы	Вес в общем рейтинге	ГИК 2017 (пересчитанный по новой методологии)	ГИК 2018 (140 стран)	ГИК 2019 (141 страна)	Значение 2018	Значение 2019	IMD 2019 (63 страны)	Индекс человеческого развития 2018 (189 стран)	Индекс восприятия коррупции 2018 (180 стран)	Индекс экономической свободы 2019 (баллы 0-100)	Индекс верховенства закона 2019 (126 стран)	Глобальный инновационный индекс 2019 (129 стран)	Индекс процветания 2018 (149 стран)	Индекс питруемости публикаций
Фактор 1 Институты	8,33	73	61	64										
Социальный капитал (0-100)	1,04	100	↑81	↓84	49,2	47,7	30					93		
Уровень коррупции (0-100)	1,04	109	↑102	↓107	31,0	31,0	29		124	40,3	61			
Фактор 5 Здоровье	8,33	94	97	95										
Ожидаемая продолжительность здоровой жизни, лет	8,33	95	↓96	↑94	62,7	62,7	56	127						
Фактор 6 Навыки	8,33	52	57	57										
Соотношение учеников и учителей в начальном образовании	1,04	50	↓73	↓74	18,6	19,6	49							
Фактор 9 Финансовая система	8,33	102	100	104										
Надежность банков* (1-7)	1,04	112	↓120	↓121	3,6	3,8	46							
Неработающие кредиты, % от общей суммы кредитов	1,04	96	↑82	↓103	6,7	9,3	56							
Фактор 11 Динамичность бизнеса	8,33	35	37	35										
Рост инновационных компаний* (1-7)	1,04	100	↓103	↓107	3,6	3,6	58							
Фактор 12 Инновационный потенциал	8,33	87	87	95										
Развитость кластеров* (1-7)	0,83	124	↑120	↓122	2,1	3,0						110		
Расходы на НИОКР, % ВВП	0,83	95	↑94	↓101	0,2	0,1	61					97		
Научные публикации	0,83	110	110	↓111	77,0	83,7	54							110

Определение 10 ключевых индикаторов ГИК ВЭФ (1/2) World Economic Forum

Критерии:

- ✓ слабые позиции в рейтингах ГИК ВЭФ и IMD, Докладе Doing Business, Индексе экономической свободы, Индексе человеческого развития ПРООН, Индексе сложности экономики и др.;
- ✓ значительный удельный вес ключевых индикаторов в общем рейтинге ГИК ВЭФ;
- ✓ отсутствие значительных улучшений по ключевым индикаторам за несколько лет, несмотря на реализуемые меры.

Индикаторы:

1. Социальный капитал, (0-100)
2. Уровень коррупции (0-100)
3. Ожидаемая продолжительность здоровой жизни, лет (1-100)
4. Соотношение учеников и учителей в начальном образовании (0-100)
5. Надежность банков*, (1-7)
6. Неработающие кредиты, % от общей суммы кредитов (0-100)
7. Рост инновационных компаний*, (1-7)
8. Развитость кластеров*, (1-7)
9. Расходы на НИОКР, % ВВП (0-100)
10. Научные публикации, (0-100)

* опросные показатели

